

**AVRUPA BİRLİĞİ İLE KURULACAK
GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRK EKONOMİSİ
ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ**

**Mehmet TAHTA
(Yüksek Lisans Tezi)**

Eylül-1994

**T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SSOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ İLE KURULACAK
GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRK EKONOMİSİ
ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet TAHTA

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erol KUTLU

Eskişehir-1994

**Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane**

ÖZET

x

Türkiye ile AB arasında 1995 yılı başında gerçekleşmesi planlanan Gümrük Birliği şeklinde bir ekonomik birleşmenin ilk adımı 1963 yılında Ankara Anlaşması ile atılmıştır.

Ankara Antlaşmasından bu güne kadar, Türk Ekonomisi önemli gelişmeler göstermesine rağmen, AB ile arasında ekonomik gelişmişlik bakımından büyük farklar bulunmaktadır. Eşit olmayan ekonomiler arasında kurulacak gümrük birliğinin ekonomik etkileri ise, eşitlikler arası kurulacak gümrük birliğinin ekonomik etkilerinde farklı olacaktır.

Bu teorik gerçek ışığında, Türkiye ile AB arasında kurulacak olan gümrük birliğinin ekonomik etkilerini kısa ve uzun dönemde değerlendirmek gerekmektedir.

Kısa dönemde bu etki teoriye uygun olarak olumsuz olacaktır. Uzun dönemde Türk ekonomisinin ne yönde etkileneceği, ekonominin dinamik unsurlarının harekete geçirilmesine ve ekonominin potansiyel gelişme olanaklarına bağlıdır. Dolayısıyla bu koşullar altında, sözkonusu gümrük birliğinin statik etkileri olumsuz, dinamik refah etkileri ise olumlu olacaktır.

ABSTRACT

The first step of the economic agreement in customs union which is planned to realize in the early 1995 between Turkey and EU has been by the Ankara Treaty in 1963.

Although the Turkish Economy has shown considerable development since the Ankara Treaty there are great differences compared with EU from the point of economic development. The effects of establishing Customs Union between the unequal economies will be different from the effects which will be established between equal economies. In short and long term in the light of this theoretic truth, it is essential to evaluate the economic effects of the Custom Union which will be established between Turkey and EU.

In short term this effect will be negative according to the theory. In what way the Turkish economy will be effected depends on activation dynamic elements and potential development possibilities of economy- consequently, under these circumstances the static effects of the Custom Union will be negative and the dynamic welfare effects will be positive.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİ

I. EKONOMİK BİRLEŞMELERİN TANIM VE KAPSAMI	3
II. EKONOMİK BİRLEŞME ŞEKİLLERİ	6
A. Tercihli Ticaret Kulüpleri	6
B. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area)	7
C. Gümrük Birliği (Kustoms Union)	7
D. Ortak Pazar	8
E. Ekonomik Birlik (Economik Union)	8
III. GÜMRÜK BİRLİĞİ TEORİSİ	9
A) Gümrük Birliğinin Tanım ve Kapsamı	9
B) Gümrük Birliğinin Ekonomik Etkileri	10
1. Statik Etkiler	10
a) Üretim Etkileri	10
1. Olumlu Üretim Etkisi (Ticaret Yaratılması)	11
2. Olumsuz Ticaret Etkisi (Ticaret Sapması)	12
b) Tüketim Etkisi	17
C) Gümrük Birliklerinin Ticaret Hadleri	19
Üzerindeki Etkileri	19
1. Pazarlık Gücünün Artması	20
2. Prodüktivitenin Artması	21
3. Birliğin Ekonomik Büyüklüğü	21
4. Ticaretin Birlik Dışı Ülkelerden Birlik İçine Dönmesi	22

	<u>Sayfa No</u>
IV. DİNAMİK REFAH ETKİLERİ	22
A. İçsel Ekonomiler	24
B. Dışsal Ekonomiler (External Economies)	25
C. Rekabet Artışı	27
D. Teknolojik Değişme	28
E. Yabancı Sermaye Akımı Üzerindeki Etkiler	28
F. Yabancı Sermaye Akımı Üzerindeki Etkiler	29

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİSİ

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK KONUMU	31
II. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN EKONOMİK DURUMU	34
A. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	36
B. Büyüme Hızı	37
C. Dış Ticaret	39
III. AVRUPA BİRLİĞİ SANAYİİ	42
A. Avrupa Sanayiinin Bunalımı	43
B. Avrupa Birliği' nin Sanayi Politikası	44
IV. AVRUPA BİRLİĞİ' NDE DEVLET YARDIMLARI VE TEŞVİKLER	46
A. Birlik Yardım Politikasında Kullanılan Mali Araçlar	47
B. Avrupa Birliği' nde Uygulanan İhracat Teşvikleri	49
C. İhracat Teşviklerinin Avrupa Birliğinde Uygulanış Biçimi	49
1. Fransa	49
2. Almanya	51
3. İtalya	51
4. İngiltere	52
5. Belçika	53
6. Lüksemburg	54
7. İspanya	54
8. Portekiz	55
9. Yunanistan	56

VI

	<u>Sayfa No</u>
10. İrlanda	57
11. Hollanda	57
12. Danimarka	58
D. Diğer Teşvik Araçları	59
V. AVRUPA BİRLİĞİNİN ORTAK POLİTİKALARI	60
A. Ortak Tarım Politikası	60
B. Ortak Ticaret Politikası	64
C. Ortak Sanayi Stratejisi ve Ortak Rekabet Politikası ..	69
D. Diğer Ortak Politikalar	70
VI. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ	71
A. Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) Ülkeleri İle İlişkiler	71
B. Akdeniz Ülkeleri İle Yapılan Anlaşmalar ve Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP)	73
C. Orta ve Doğu Avrupa İle İlişkiler	75
D. Avrupa Birliği -EFTA İlişkileri	77

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK EKONOMİSİNİN DURUMU VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLECEK GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNDE OLASI ETKİLERİ

I. TÜRKİYE' NİN EKONOMİK KONUMU	78
II. TÜRKİYE' NİN EKONOMİK DURUMU	79
A. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	79
B. Ekonomik Büyüme	80
C. Dış Ticaret	81
III. TÜRK SANAYİNDEKİ GELİŞMELER	83
A- 1980 Öncesi	83
B. 1980 Sonrası	85
IV. AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK EKONOMİSİNİN REKABET GÜCÜ	91

V. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İHRACAT TEŞVİKLERİ	93
A. Vergi Resim ve Harç İstisnası	93
B. Gümrük Muafiyetli Döviz Tahsisi	94
C. Enerji İndirimi ve/veya Muafiyeti	94
D. Geçici Kabul Rejimi İle Mal İthalı	94
E. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlere Tanınan Gümrük Muafiyet Döviz Tahsisi, Vergi, Resim ve Harç İstisnası	95
F. Konut Fonu Muafiyeti	95
G. Kurumlar Vergisi İstisnası	95
H. İhracat Karşılığı Dövizlerden Mahsup	95
I. İhracat Kredileri	96
1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi	96
2. Ülke Alıcı Kredileri	96
3. İhracat Kredi Sigortası Kapsamındaki Ülke Kredileri	97
4. Hedef Pazar İhracat Kredisi	97
5. Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine Kullanılan İhracat Kredileri	98
J. İhracat Kredi Sigortası	98
1. Spesifik İhracat Kredi Sigortası Programı	98
2. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı	98
K. Navlun Desteği	99
VI. AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK SANAYİNİN DURUMU	99
A. İmalat Sanayiinin Dış Ticarete Yeri	101
B. Sanayi Ürünleri İhracatının Dağılımı	101
VII. AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK TARIMININ DURUMU	104
A. Tarımda Verimlilik	105
B. Türk Tarımının Rekabet Gücü	106
a) Bitkisel Ürünler	106
1. Hububat Ürünleri	106
2. Baklagiller	106
3. Endüstriyel Bitkiler	107

VIII

	<u>Sayfa No</u>
4. Yumru Bitkiler	107
5. Yağlı Tohumlar	107
6. Sebzeler	108
7. Meyveler	108
b) Hayvansal Ürünler	108
c) Su Ürünleri	108
VIII. TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN	
GELİŞİMİ	109
A. Hazırlık Dönemi	109
B. Geçiş Dönemi	110
C. Son Dönem	110
IX. TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİNDEKİ	
AMAÇLARI	113
X. GÜMRÜK BİRLİĞİ KOŞULLARINDA SEKTÖRLER	
İTİBARİ İLE TÜRK SANAYİNİN REKABET	
EDEBİLİRLİĞİ	114
A. Devlet Planlama Teşkilatının Çalışmaları	114
B. İktisadi Kalkınma Vakfının Çalışması	117
C. Diğer Bazı Çalışmalar	120
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	128

TABLOLAR

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.	Ticaret Yaratıcı Etki	11
Tablo 2.	Ticaret Saptırıcı Etki	13
Tablo 3.	Gümrük Birliklerinin Tüketim Etkileri	18
Tablo 4.	AB Üye Ülkelerine İlişkin Genel Bilgiler	32
Tablo 5.	AB ile ABD ve Japonya'nın Bazı Ekonomik Büyüklükleri .	33
Tablo 6.	Üye Ülkelere Ait Yıllık Ortalama Ekonomik Göstergeler ..	35
Tablo 7.	Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	37
Tablo 8.	GSİYH' nin Yıllık Büyüme Oranı	38
Tablo 9.	Toplam İhracat	40
Tablo 10.	Toplam İthalat	42
Tablo 11.	Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikasında Yer Alan Komacı Tedbirler	68
Tablo 12.	AKP Ülkeleriyle Yapılan Mali Paket Sözleşmeleri	72
Tablo 13.	Lome III ve Lome IV Sözleşmeleri ile AKP Ülkelerine Sağlanan Mali Destek Paketleri	73
Tablo 14.	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	79
Tablo 15.	Büyüme Hızları	80
Tablo 16.	Dış Tcaret Dengesi İle Cari İşlemler Dengesindeki Gelişmeler	82
Tablo 17.	Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) Gelişmesi	85
Tablo 18.	Türkiye' de Makro Göstergelerdeki Gelişmeler	87
Tablo 19.	İmalat Sanayimizde Yapısal Değişme	100
Tablo 20.	Sanayi Ürünleri İhracatının Dağılımı	102
Tablo 21.	Sanayi Ürünleri İthalatının Dağılımı	103
Tablo 22.	Tarımsal Üretimin Dağılımı	105
Tablo 23.	Katma Protokol'a Göre Türkiye' nin Taahhüt Ettiği ve Fiilen Gerçekleştirdiği Liberasyon Oranı	111
Tablo 24.	Gıda, İçki, Tütün Sanayi Rekabet Şansı	115
Tablo 25.	İmalat Sanayi Rekabet Şansı	115
Şekil 1.	Gümrük Birliği' nin Olumlu ve Olumsuz Etkileri	15
Şekil 2.	Uluslararası Rekabet Gücü Sıralaması	92

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AT	: Avrupa Topululuğu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilati
ECU	: Avrupa Para Birimi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret B6lgesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Milli Yurtiçi Hasıla
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
OGT	: Ortak Gümrük Birliği Tarifesi
Y.A.P.	: Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası

GİRİŞ

Türkiye' nin 1930 lu yıllarda başlattığı kalkınma ve gelişme çabaları Avrupa Birliği ile gerçekleşecek olan Gümrük Birliği ile değişik bir boyut kazanacaktır.

Gümrük Birliği'ne geçiş süresine kadar bir şekilde devam eden koruyucu politikalar, Avrupa Birliği'ni oluşturan 12 ülkeye karşı terkedilecektir. Yeni süreç ile birlikte Türkiye, sözkonusu ülkeler ile karşılıklı olarak mevcut gümrük vergisi ve diğer kısıtlayıcı engelleri ortadan kaldıracak, üçüncü ülkelere karşı ise ortak gümrük tarifesi uygulayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, sözü edilen bu süreç içinde Türk Ekonomisinin ne şekilde etkileyeceğini belirlemeye yöneliktir.

Bu doğrultuda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Ekonomik Birleşmeler Teorisi kapsamında Gümrük Birliği Teorisi genel hatları ile ele alınmakta, bu şekildeki bir ekonomik birleşmenin üye ülkeler üzerindeki etkileri teorik olarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

İkinci bölümde, Avrupa Birliği ekonomisi genel olarak ele alınmakta, birliğin ihracatta uyguladığı teşvikler ile dış dünya ile önemli görülen bazı ilişkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, Türk Ekonomisi'ndeki gelişmeler ile Türkiye'nin uyguladığı ihracat teşvikleri açıklandıktan sonra alt sektörler itibariyle Türk sanayi ürünlerinin birlik sanayi ürünleri karşısında rekabet şansları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, Avrupa Birliği ile gerçekleşecek olan Gümrük Birliği' nin genel bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra, birlik öncesi yapılması gereken bazı hazırlıklar vurgulanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİ

I. EKONOMİK BİRLEŞMELERİN TANIM VE KAPSAMI

Uluslararası ekonomik birleşmeler, bir çok birleşme şekillerini kapsayan bir üst kavramdır. Bu bakımdan uluslararası ekonomik birleşmeler teorisini, ekonomik birleşme şekillerini açıklayan teorilerden soyutlamaya olanak yoktur. Genel olarak ifade etmek gerekirse teori, birleşmeye giden ekonomilerde mal, hizmet ve faktör akımlarını engelleyen kısıtlamaların kaldırılmasının ekonomik sonuçlarını ortaya koymaktadır.

Bazı ülkelerin, kendi refah ve hayat seviyelerini yükseltmek amacı ile bir araya gelerek, aralarında mal,hizmet, sermaye ve insan hareketlerinin serbest dolaşımını temin etmeleri ve aralarında anlaşarak topluluklar meydana getirmeleri, ekonomik bütünleşme olarak adlandırılmaktadır¹. Başka bir deyişle uluslararası ekonomik birleşme; her türlü mal ve hizmetlerin serbestçe mübadele edilebildiği geniş ve ortak bir pazar yaratmadır². Hem firmalar, hem de bütün bir ülke ekonomisi açısından geniş piyasaların, kaynak etkinliğini yükseltmek, içsel ve dışsal ekonomiler yaratmak, teknolojik gelişmeyi hızlandırmak ve dış rekabeti artırmak gibi yararları bulunmaktadır³.

¹ Orhan OĞUZ, *Türkiye ve Ortak Pazar*, 1966, s. 11.

² Besim ÜSTÜNEL, *Milletlerarası İktisadi Birleşmeler Teorisi ve Ortak Pazar Karşısında Türk Ekonomisi*,Ankara, 1960, s. 14.

³ Halil, SEYİDOĞLU. *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, 1988 s. 18.

Uluslararası ekonomik birleşmeler, ilgili ülkelerin gümrük sistemleri ile ilgilidir. Bir ülkenin gümrük sistemi; ya ülkeye giren malların menşesine bakmaksızın “çeşidine göre” gümrük tarifesine tabi tutar, veya malların çeşidine bakmaksızın “menşesine göre” gümrük tarifesine tabi tutar. Malların menşesine bakmaksızın çeşidine göre gümrük tarifesine tabi tutulması “Gümrük Teorisi”nin, çeşidine bakmaksızın, geldikleri ülke orjinine göre gümrük tarifesine tabi tutulması ise birleşme (Entekrasyon) teorisinin konusunu oluşturur⁴. Buna göre Uluslararası Ekonomik Birleşmeler Teorisi, gümrük vergilerinde malların menşesine göre farklılıklar yaratan anlaşmaların ekonomik analizini yapmaktadır.

Bütün ekonomik birleşmeler işbölümü ve uzmanlaşmaya dayanır. Gerçekte, iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayanan böyle bir birleşme, bizi bölgesel bazda Rikardo'nun **Karşılaştırmalı Üstünlükler Teoris**'ine yaklaştırmaktadır. Çünkü en azından birleşmeye giden ekonomilerde, üretim faktörlerinin karşılaştırmalı olarak en rantabil sektörlere yönlendirilmek zorunluluğu vardır. Başka bir deyişle ekonomik birleşmelerde üretim faktörleri, en düşük maliyetle üretilebilecek malların üretimine kaymaktadır. Bu, dışarıdan daha ucuza satın alınabilecek malların üretiminden vazgeçilip o malların üretiminde kullanılan faktörlerin daha avantajlı sektörlere kaydırılması demektir. Şüphesiz ki bu durum, birleşmeye üye ekonomilerin birbirleriyle olan ticaretleri bakımından söz konusudur. Üçüncü ülkelere karşı ise ortak bir gümrük tarifesi uygulandığı için koruyucu etkiler ortaya çıkacaktır.

Literatürde kısaca “Entegrasyon Teorisi” olarak ta adlandırılan uluslararası ekonomik birleşmeler teorisiyle ilgili ilk bilimsel çalışma, J. Viner'in 1950 yılında yayınlanan “The Customs Issue “ adlı kitabıyla yapılmıştır.

---

⁴ Vvural SAVAŞ, *Türkiye ve Ortak Pazar*, İstanbul,1966, s. 2.

Viner'den önce dünya refahının artırılmasına yönelik düşünceler, Klasik Öğretinin serbest ticaretine dayanmaktaydı. Buna göre, ülkeler arasında ticareti engelleyen unsurlar ortadan kaldırıldığı zaman karşılaştırmalı olarak üstün olunan alanlarda uzmanlaşılacak, böylece üretim, en az kaynak harcanarak gerçekleşecektir. Ekonomik birleşmelerde de ticareti engelleyen unsurlar ortadan kaldırıldığına göre bu durum, serbest ticaretin refah sonuçlarıyla eşit sonuçlar verecekti.

Viner ilk defa bu olumlu yorumun mutlak doğru olamayacağını ortaya koymuştur. Viner'in çalışma sonuçlarına göre, bir entegrasyon hareketinin, Klasiklerce ifade edilen olumlu etkilerinin yanında, hem entegrasyona üye ülkeler ve hem de dünya refahı açısından olumsuz etkileri de olabilecek ve çoğunlukla bu iki etki bir arada ortaya çıkacaktır. Bu nedenle her iki etkinin bir arada düşünülmesi gerekmektedir⁵.

Viner'den sonra Meade, Vanek, Lipsey, Mundel gibi iktisatçılar konuyla yakından ilgilenmişler ekonomik birleşmelerin sonuçlarını, Gümrük Birlikleri Teorisiyle açıklamaya çalışmışlardır. Böylece gümrük indirimlerinin olası sonuçlarıyla ilgili çeşitli düşünceler oluşmuştur. Bu düşüncelerden özetle söz etmek gerekirse Meade, "İkinci En İyi Teori"siyle gümrük indirimlerinin dünya refahına olumlu ve olumsuz etkilerini, Vanek, gümrük indirimlerinin diğer ülkelerinkinden büyük olması durumunda dünya refahının artacağını, Lipsey ve Meade gümrük indirimlerinin nispi fiyatları değiştirmesi nedeniyle mallar arası ikameye yol açacağını öne sürmüşlerdir⁶.

Ekonomik birleşmenin etkileri uzun süre kısmi denge analizi ile sınırlı kalmıştır. Statik olarak üretim ve tüketim etkileri ayrı ayrı, birbirinden bağımsız olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Daha sonraki yıllar daha çağdaş bir yaklaşımla teoriye yeni unsurlar dahil

⁵ Besin ÜSTÜNEL, *Avrupa Müşterek Pazarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Muhtemel Tepkileri*, Ankara, 1962, s.63. J.Viner, *The Customs Issue*. Newyork Cornegic Endowment for International. Peace 1950, .

edilmiştir.Böylelikle çeşitli etkilerin birlikte ortaya çıkaracağı sonuçlar, zaman unsuruyla birlikte analiz edilmeye başlanmıştır.Başka bir deyişle kısmi denge analizinden ,genel denge analizine geçilmiştir.

Bütün bu gelişmelere rağmen, Ekonomik Birleşme Teorisinin incelediği konular sınırlı kalmıştır.Bugün de, ekonomik birleşmelerin birlik üyesi ülkeler ve birlik dışındaki ülkelere ne kazandırıp ne kaybettireceği tartışılmaktadır.Diğer yandan birleşmenin, ekonomik seviyeleri aynı ya da farklı.ekonomilerde nasıl etkiler yaratacağı konusunda farklı görüşler ortaya konmaktadır.Bunun nedeni; birleşme teorisinin, iktisadın diğer dallarına göre oldukça yeni olmasının yanında, analizde kullanılan veri ve varsayımların gerçeği yansıtmakta yetersiz olmalarıdır.Fakat bu durum, teorisinin gereksizliğini değil, daha sağlıklı veri ve varsayımların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

“Ekonomik Birleşme”,çeşitli birleşme şekillerini kapsayan genel bir terimi ifade etmekte idi. Viner ve onu takibeden iktisatçılar ekonomik birleşmeleri incelerken “Gümrük Birliği Teorisi”ni kullanmışlardır. Literatürde ve konu ile ilgili yayınlarda bu iki kavram eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Biz de bu çalışmamızda, açıklamalarımızı Gümrük Birlikleri Teorisine dayandırdık.

II. EKONOMİK BİRLEŞME ŞEKİLLERİ

A. Tercihli Ticaret Kulüpleri

İki ya da daha çok ülkenin aralarında ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla, karşılıklı olarak uygulamış oldukları gümrük tarifelerini bir miktar indirmeleridir. Tercihli ticaret kulübüne üye ülkeler, diğer ülkelerle olan tarife yapılarını aynen korurlar.

1932 yılında İngiltere ve Commonwealth üyelerinin oluşturdukları birlik, tercihli ticaret kulüplerine örnek olarak gösterilebilir.

B. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area)

Bu tür anlaşmalarda esas amaç, üye ülkeler arasında mal ticaretine tam bir serbestiyet kazandırmaktır. Bu suretle üye ülkeler, aralarındaki her türlü kota, kontrol ve tarifeleri kaldırır ve ürettikleri mal ve hizmetler için ortak bir piyasa oluştururlar. Ancak serbest ticaret bölgesinde, üye ülkelerin dış dünyaya karşı ortak ekonomik politikalar uygulama zorunlulukları yoktur. Başka bir deyişle, dış ekonomi politikalarında tamamen bağımsızdırlar. Serbest ticaret bölgelerinde, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı da söz konusu değildir. Mal ve hizmetlerin dolaşımına sağlanan serbestiyet, üretim faktörlerine sağlanmamıştır.

1960 yılında kurulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), serbest ticaret bölgelerine örnek olarak gösterilebilir. Norveç, İsveç, İsviçre, İzlanda, Finlandiya, Lichtenstein halen EFTA'nın üyesidirler.

C. Gümrük Birliği (Kustoms Union) †

Gümrük birliği şeklindeki birleşmelerde, üye ülkeler hem aralarındaki ticareti kısıtlayan unsurları ortadan kaldırır, hem de üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygularlar. Gümrük birliğinde, üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaları sonucu, birlik içinde farklı gelişme seviyelerine sahip ülkelerin kazançlarının ya da kayıplarının ne olacağıın analizi, üzerinde durulması gereken bir konudur. Böyle bir analiz, farklı gelişme seviyelerindeki ülkelerin, gümrük birliğinden sağlayacakları kazançları karşılaştırma olanağı verecektir. Çünkü, eşit olmayan ekonomilerin dış dünyaya karşı eşit bir şekilde korunması, gerçekte eşit olmayan bir korunmadır.

1934 yılında, bir çok bağımsız Alman devletinin kurdukları Zollverein (Gümrük Birliği) ile Mart 1957 yılında Fransa, İtalya, B.Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ilk haliyle gümrük birliğine iyi birer örnektirler.

D. Ortak Pazar

Ortak pazarda üye ülkeler, aralarında hem mal ve hizmetlerin, hem de üretim faktörlerinin serbest dolaşımını engelleyen vergi, kota, çalışma izni, sermaye transferi gibi unsurları ortadan kaldırır. Yabancı mal ve hizmetlere karşı hem ortak tarife uygulanır, hem de yabancı üretim faktörlerinin girişi ortak ilkelere göre belirlenir. Mal ve faktör mobilitesi yönünden coğrafi farklar da tamamen ortadan kaldırılır.

Gümrük Birliğinden daha ileri bir ekonomik birleşmeyi sağlayan bu tür birleşmelerde, para ve maliye politikaları ile sosyal politika tedbirleri birlikte yürütülmektedir. Ancak kurumsal birlik söz konusu değildir. Günümüzde Avrupa Birliği, ortak pazarın son aşaması niteliğinde çalışmaktadır.

E. Ekonomik Birlik (Economic Union)

Ekonomik birlikte üye ülkeler, mal ve faktör piyasalarındaki engellerin kaldırılmasına ek olarak, ekonomik politikalarını ve kurumlarını da birleştirirler. Üye ülkeler, uygulayacakları ortak politikaların tespitini, uluslararası kurulan ortak bir kuruma devrederler. Ekonomik birlikte esas amaç, birliğe dahil ülke ekonomilerini kaynaştırıp bütünleştirmek, tam bir ekonomik birlik kurmaktır. Bu nedenle bu tür ekonomik birleşmeler, siyasi ve politik birleşmelerle birlikte gerçekleştirilir. Bu anlamda, ulusal ekonomi politikalarının

koordinasyonu kapsamında ziraat politikalarının, dış ticaret, para ve maliye politikalarının koordine edilmesi, yatırımların ortak planlanması örnek olarak zikredilebilir.

Eyalet sistemi ile yönetilen tek bir devleti andıran ekonomik birlikte, tek para birimi ve tek merkez bankası vardır. Para, maliye ve sosyo ekonomik politikalar birleştirilmiş; eğitim, iç güvenlik ve kültür sorunları gibi sorunlar üye ülkelere bırakılmıştır

III. GÜMRÜK BİRLİĞİ TEORİSİ

A. Gümrük Birliğinin Tanım ve Kapsamı

Gümrük birliği teorisinin temelleri J.Viner tarafından atılmış, daha sonra J.E. Meade, Markus Fleming, H.G.Johnson, C.A.Cooper-B.F.Massel, R.G.Lipsey ve Kelvin Lancaster'in katkıları ile geliştirilmiştir. Bir gümrük birliğinin gerçekleştirilebilmesi için iki koşul gereklidir. Bunlar:

1. Gümrük birliğine üye ülkeler arasındaki gümrük tarifelerinin ortadan kaldırılması,
2. Üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanması.

Viner'den sonra, M.Chocholtiaden ve iktisadi entegrasyona ait eserlerinde j.Harrop ve W.Mole, gümrük birliğinin ekonomik etkilerini modern yöntemlerle analiz etmişler ve konuya yeni boyutlar kazandırmışlardır. Buna göre bir gümrük birliğinin gerçekleşebilmesi için gerekli iki koşuldan birincisi, üye ülkeler arasında rekabeti hızlandıran ve ticareti teşvik eden bir sonuç doğurmaktadır. Gerekli koşullardan ikincisi ise, dış dünyaya karşı ortak bir tarife uygulanması sebebiyle koruyucu bir sonuç doğurmaktadır.

B.Gümrük Birliğinin Ekonomik Etkileri

Gümrük Birliklerinin ekonomik etkileri statik ve dinamik olarak incelenmektedir.

1. Statik Etkiler

Faktör donanımı, teknolojik seviye ve talep yapısı gibi parametrelerin sabit kaldığı varsayımı altında, birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı sebebiyle ortaya çıkan etkilerine statik etkiler denmektedir⁶ Ülkeler gümrük birliğine gitmekle, hem birlik içinde hem de birlik dışında kalan ülkelerin refah seviyelerini etkilerler. Bunun nedeni nispi fiyatların değişmiş olmasıdır.

Gümrük birliğinin üç tür statik etkisi bulunmaktadır. Bunlar; üretim, tüketim ve gelirin yeniden dağılımı etkilerinden oluşmaktadır.

a) Üretim Etkileri

Gümrük Birliğinin yaratacağı etkiler incelenirken bazı varsayımlar yapılacaktır. Bu varsayımlar; Ekonomiler tam rekabet şartları altında bulunmakta, üretim sabit maliyetle yapılmakta, parasal fiyat ve maliyetler reel sosyal fiyat ve maliyetleri yansıtmakta, ulaştırma masrafları bulunmamakta ve advalorem gümrük vergileri uygulanmaktadır .

Gümrük birliğinde; birincisi olumlu, ikincisi de olumsuz olmak üzere iki türlü üretim etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler; tüketici talebinin, üçüncü ülke ve iç üreticilerden ortak üretici ülkelere kayması sonucu ortaya çıkmaktadır. Olumlu üretim etkisi, birliğin “ticaret yaratıcı etkisi”, olumsuz üretim etkisi ise, birliğin “ticaret saptırıcı etkisi” olarak tanımlanır.

⁶ Rıdvan KARLUK, *Uluslararası Ekonomi*, İstanbul, 1993, s.238.

1. Olumlu Üretim Etkisi (Ticaret Yaratılması)

Olumlu üretim etkisinde, gümrük birliğine üye ülkeler arasındaki gümrük oranlarının ortadan kaldırılması sonucu üretim, yüksek maliyetli birlik içi ülkelere, düşük maliyetli birlik içi ülkeye kaymaktadır. Bu şekilde bir kayma, başka bir deyişle, üretim maliyetinin düşmesi, bir refah artışını ortaya çıkaracaktır. Bu, hem ithalatçı ülke, hem de ihracatçı ülke için de geçerlidir. Çünkü tüketici durumundaki ülke daha ucuza mal ve hizmet satın alabilecek, daha önce yüksek maliyetle gerçekleştirdiği üretimin, üretiminde kullandığı faktörleri daha verimli alanlarda kullanabilecektir. Üretici durumundaki ülke ise, Birliğe dahil ülkelerce yüksek maliyet nedeniyle üretiminden vazgeçilen malları daha fazla miktarlarda üretebilecektir. Üretimin, yüksek maliyetli ülkeden düşük maliyetli ülkeye kayması şeklinde ortaya çıkan ticaret yaratıcı etkiyi bir tablo yardımıyla da açıklamak mümkündür.

Tablo: 1 Ticaret Yaratıcı Etki

	A	B	C	A'da Üretim veya Ticaret
<u>Gümrük Birliğinden Önce</u>	Ülkesi	Ülkesi	Ülkesi	
Fiyat (Maliyet) TL.	100	80	60	
A' nın koyduğu Güm. Vergisi	-	56	42	
Vergili Fiyatlar	100	136	102	Kendisi üretecek
<u>Gümrük Birliğinden Sonra</u>				
Fiyat	100	80	60	
Ortak Vergi	-	-	42	
Gümrüklü Fiyatlar	100	80	102	B'den İthal edecek

Tablo 1'e göre, C ülkesi söz konusu X malını, A ve B ülkesine göre daha düşük maliyetle üretmektedir. Bu üretim maliyetleri geçerli iken A

ülkesinin %70 advolorem gümrük vergisi uyguladığını varsayalım Bu durumda B ve C'den ithalat mümkün olmayacaktır. Çünkü B'nin gümrüklü fiyatı 136, C'nin gümrüklü fiyatı ise 102 TL'dir. Bu fiyatlar, A'nın 100 TL olan üretim maliyetinin üzerindedir. A'nın uyguladığı böyle bir gümrük politikası, ithal ikamesine yönelik mutlak koruyucu bir politikadır.

Bu üretim maliyetleri ve gümrük politikası koşulları altında iken A ve B'nin bir gümrük birliği oluşturdukları, C'yi ise dışarda bıraktıklarını varsayalım. A ve B, birbirlerine uyguladıkları gümrük vergilerini kaldıracaklardır. Her iki ülke de dışarıya karşı %70 oranında ortak gümrük tarifesi uygulayacaklardır. A ülkesinde, B'nin fiyatı 80 TL'ye düşecektir. Bu durumda A ülkesi, söz konusu malın üretiminden vazgeçecek ve B'den ithal edecektir. Böylece, A ülkesi ile B ülkesi arasında daha önce yapılmayan bir ticaret başlamış olacaktır. B ülkesi üretimini, A'nın talebini de karşılayacak şekilde artıracaktır. Sonuçta, her iki ülke de, üretim faktörlerini daha ucuza üretebilecekleri malların üretimine kaydırırlar Bu, gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisidir.

2. Olumsuz Ticaret Etkisi (Ticaret Sapması)

Ticaret saptırıcı etki, ithalatın düşük maliyetli üreticiden yüksek maliyetli üreticiye kayması anlamına gelmektedir. Çünkü A ülkesi, ilgili malı daha düşük maliyetle üreten birlik dışı ülkeden satın alması mümkün iken, gümrük birliği nedeniyle, daha yüksek maliyetle üreten birlik üyesi ülkeden satın almaktadır. Bu durum hem A ülkesi tüketicilerinin, hem de dünya refahının azalmasına neden olacaktır. Çünkü A, değinildiği gibi daha yüksek fiyattan ithalat yapacak, B ise dışarıdan daha ucuza satın alması mümkün olan bir malı üretmeye devam edecektir. Bu ise dünya kaynaklarının optimal kullanımına engel olacaktır.

Gümrük birliğinin ticaret saptırıcı etkisini örnek tablo yardımıyla da açıklamak mümkündür.

Tablo: 2. Ticaret Saptırıcı Etki

	A	B	C	A'da Üretim veya Ticaret
<u>Gümrük Birliğinden Önce</u>	Ülkesi	Ülkesi	Ülkesi	
Fiyat (Maliyet) TL.	100	80	60	
A' nın koyduğu Güm. Vergisi	-	40	30	
Vergili Fiyatlar	100	120	90	C' den İthal Edilecek
<u>Gümrük Birliğinden Sonra</u>				
Fiyat	100	80	60	
Ortak Vergi	-	-	30	
Gümrüklü Fiyatlar	100	80	90	

Tabloya göre X malının üretimini, birinci örnekte olduğu gibi C en az maliyetle gerçekleştirmektedir. Ancak bu sefer, A mutlak koruyucu ithal ikamesi bir gümrük politikası yerine dış rekabete açık bir gümrük politikası uygulasin ve gümrük vergisini daha düşük, örneğin, %50 olarak belirlesin. Bu durumda, A'nın C'den ithalatta bulunması mümkündür. Çünkü C'nin gümrüklü fiyatı, A'nın iç üretim maliyetinin altındadır. Bu koşullar geçerli iken A ile B'nin, kendi aralarında bir gümrük birliği oluşturduklarını, C'yi ise dışarda bıraktıklarını varsayalım. Gümrük birliğinde her iki ülke de aralarında daha önce uyguladıkları gümrük vergisini kaldıracaklar, üçüncü ülkelere karşı, ise ortak gümrük tarifesi uygulayacaklardır. Dışarıya karşı uygulanacak ortak gümrük tarifesinin %50 olduğunu varsayalım. Buna göre A'nin fiyatı 100, B'nin fiyatı 80, C'nin fiyatı ise 90 TL olacaktır. Bu şartlar altında A ülkesinin talebi, C ülkesinden B ülkesine kayacaktır. C'den ithalat mümkün olmayacaktır.

ithalatını kendisine daha ucuza gelen B'den yapacaktır. Oysa C, söz konusu malı en ucuza üretmektedir. Bu, üretim ve ticaretin daha düşük maliyetli C'den, daha yüksek maliyetli B'ye kayması demektir. Bu ise dünya kaynaklarının daha az etkin kullanımı, dolayısıyla refah kaybıdır.

Analizde kullandığımız tabloda yer alan değerler, keyfi olarak belirlenmiştir. Gerçekte bu böyle olmayabilir. Örneğin A en düşük maliyetle üretimde bulunan ülke olabilir. Bu durumda A ülkesi yönünden bahsedilen etkiler ortaya çıkmayacaktır. Başka bir durumda ise, birlik dışı bırakılan ülkenin üretim maliyeti o kadar düşük olabilir ki, uygulanan ortak gümrük tarifesine rağmen ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmaz. Bu ve buna benzer durumlar, analizde anlatılmak istenilen sonuçları değiştirmeyecektir. Başka bir deyişle her gümrük birliğinin, hem üye ülkeler, hem de birlik dışında kalan ülkeler bakımından üretimin olumlu ve olumsuz etkiler yaratması söz konusudur⁷.

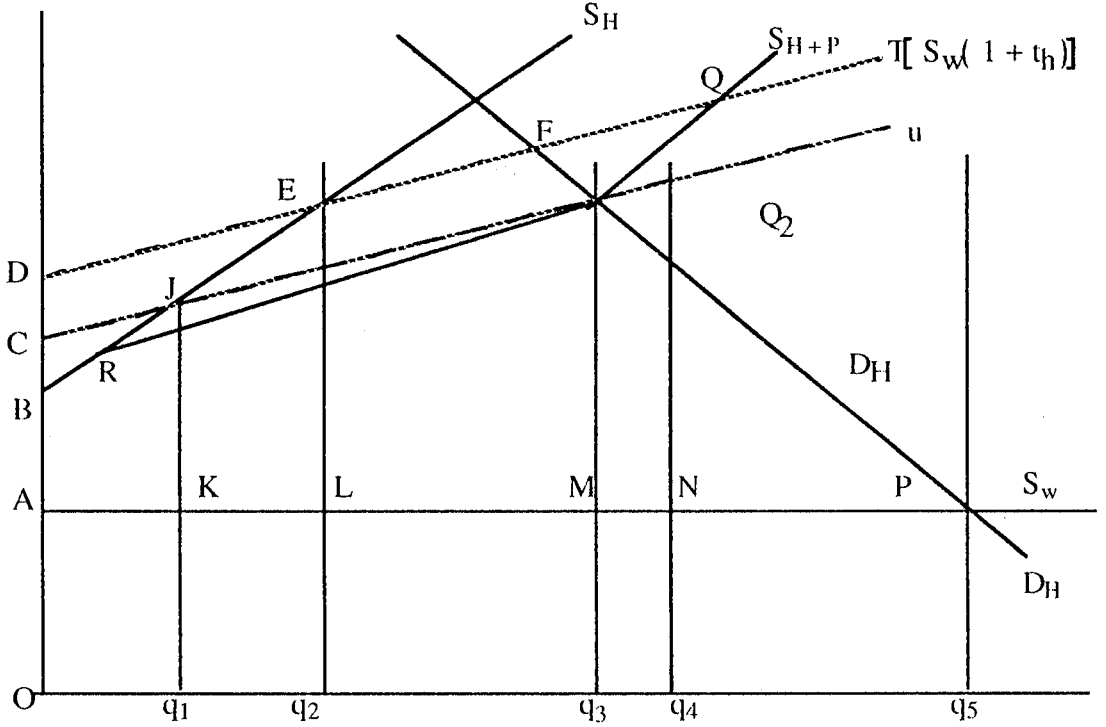
Bu etkilerin hangisinin hangi ülke için hangi oranda ortaya çıkacağı, birlik üyesi ülkelerin ve üçüncü ülkelerin maliyet durumlarına, önceden uygulanmakta olan gümrük tarife oranının yüksekliğine, gümrük birliğinden sonra uygulanan ortak gümrük tarifesinin yüksekliğine ve talep esnekliğine göre belirlenecektir. Öte yandan analizimizde tek bir mal kullanılmıştır. uluslararası ticarete binlerce malın konu edildiği düşünülürse, bazı mallar -veya sektörler- için ticaret yaratıcı etki, bazı mallar -veya sektörler- için de ticaret saptırıcı etki ortaya çıkabilecek, bazı mallar -veya sektörler- bakımından ise hiç bir etki ortaya çıkmayacaktır.

Bir gümrük birliğinde, ortaya çıkacak olan olumlu ve olumsuz etkileri şekil yardımıyla da açıklamak mümkündür:

---

⁷ SAVAŞ ..., s. 19.

Şekil 1. Gümrük Birliği' nin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Şekilde H ev sahibi ülkeyi, P gümrük birliğine gidilecek ülkeyi, W ise üçüncü ülkeleri göstermektedir. Sw, W'nin (X) malı için tarifersiz tam esnek arz eğrisidir. SH, H'nin arz eğrisi, SH+P ise H ve P'nin tarife uygulanmayan arz eğrileridir. H tarafından gümrük birliğinden önce uygulanan eşit tarife (th) nedeniyle H ülkesinin efektif arz eğrisi, BREFQT olmaktadır. Bu eğri, E noktasına kadar kendi arz eğrisi, E noktasından sonra ise tarife nedeniyle ortaya çıkan arz eğrisidir. (Sw(1+th)). Buna göre fiyat D olmakta ve 0Q2 kadar yurt içi üretim gerçekleşmektedir. DH talep eğrisi olduğuna göre yurt içi toplam tüketim 0Q3 kadar olmakta, 0Q2 üretime ilave olarak Q2Q3 kadar ithalat yapılmaktadır. Söz konusu mal için yapılan toplam ithalat harcaması Q2EFQ3 alanına eşittir. Bunun Q2LMQ3 kadar yabancı üreticilere ödenirken, geri kalan LEFM dikdörtgeninin alanı ile gösterilen tutar ise, tarife nedeniyle devletin tüketicilerden sağladığı transferdir.

Gümrük vergisinin olmadığı, serbest dış ticaretin geçerli olduğu bir durumda H ülkesinde, X malı A fiyatından $0q5$ kadar tüketilecektir. (İç üretim yok) Bu en ideal durumdur. Şimdi H ve P'nin aralarında bir gümrük birliği oluşturduklarını ve üçüncü ülkeleri temsil eden W'yi birlik dışında bıraktıklarını varsayalım. H ve P, aralarında gümrük vergisini kaldıracaklar, W'ye ise ortak gümrük tarifesi uygulayacaklardır. Bu durumda efektif arz eğrisi BRGQT olacaktır. Fiyat C'de oluşacak, iç üretim $0Q1$ 'e düşecektir. Toplam iç tüketim $0Q4$ olacak ve bunun $Q1Q4$ kadarını ithal edilecektir. İthalat miktarındaki toplam artış $(Q1Q2)+(Q3Q4)$ kadar olacaktır.

Gümrük birliği kurulması ile ortaya çıkan bu değişimler, üretici ve tüketici fazlaları ile açıklanabilir. Gümrük birliği nedeniyle tüketimin artmasına bağlı olarak tüketici fazlası CDFG'ye yükselir. Bunun CDEJ kadarını üretici fazlasındaki düşmeden kaynaklanmaktadır. IEFH alanı tüketiciye transfer edilen tarife gelirleridir. JEI ve HFG üçgenleri ise CU fiyatının yarattığı net kayıp ve kazançlardır.

Bu kayıp ve kazançların açıklaması şudur : Gümrük birliği nedeniyle iç üretim $Q2$ 'den $Q1$ 'e düşmüştür. Bu, $Q1JQ2$ kadar ithal maliyetini gerektirir. Oysa gerçek maliyet, başka bir deyişle iç üretim maliyeti $Q1JEQ2$ 'dir. Bu durumda JIE kadar bir tasarruf ortaya çıkmaktadır. Tüketimin $Q3$ 'ten $Q4$ 'e yükselmesinin ithal maliyeti ise $Q3HGQ4$ 'tür. Bunun tüketiciye sağlayacağı refah artışı ise $Q3FGQ4$ kadardır. Dolayısıyla HFG kadar fark doğmaktadır. Bu, tüketici refahındaki net artışı ifade eder.

Diğer yandan, daha önceki $Q2Q3$ kadar miktarın maliyeti $Q2LMQ3$ idi ve LIHM kadar kamu geliri vardı. Kurulan gümrük birliği nedeniyle bu kamu geliri de ortadan kalkmıştır. JEI ve HFG üçgenleri alanlarının temsil ettiği kazanç toplamı ile, tarife gelirlerindeki azalmayı temsil eden LIHM alanı karşılaştırılarak net kayıp ve kazançlar ortaya çıkarılabilir.

b) Tüketim Etkisi

Gümrük birliğinin üretim etkisi, kaynakların etkin kullanımının bir sonucu idi. Gümrük birliği kurulunca üretim, düşük maliyetle üretim yapan ülkelere kaymakta ve böylece, üye ülkeler arasında daha önce ticareti yapılmayan bir kısım malların ticareti başlamış olmakta idi. Bu, ticaret yaratıcı; başka bir deyişle üretim etkisidir. Buna ilave olarak, Bir gümrük birliği kurulunca, fiyat seviyesinin değişmesi sonucu bir de ticaret genişlemesi söz konusu olacaktır. Tüketim etkisi, sözü edilen bu ticaret genişlemesi ile ilgilidir.

Daha önceki varsayımlarda, birlikten önce ve sonra malların tüketilme oranının eşit olduğu, başka bir deyişle söz konusu mallara ilişkin talep esnekliğinin sıfır ($ed=0$) olduğu kabul edilmişti. Oysa gümrük tarifelerinin değişmesi ekonomide nispi fiyatları da değiştirecektir. Nispi fiyatların değişmesi, talep esnekliğinin büyüklüğüne göre talep edilen miktarları da değiştirecektir. Buna göre gümrük birliği koşullarında bir "ticaret genişlemesi" doğacaktır. İndirilen gümrük oranları nedeniyle nispi olarak daha ucuza gelen yabancı mallar (ortak üye malları) daha fazla talep edilecek ve gümrük birliklerinin "tüketim etkisi" ortaya çıkacaktır⁸.

Gümrük birliklerinin tüketim üzerindeki etkilerini, Lipsey'den yararlanılarak hazırlanan tablo:3 daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dünyada A,B,C gibi üç ülkenin bulunduğunu, A ülkesinin (X), B ülkesinin (Y), C ülkesinin ise (Z) malını ürettiklerini varsayalım. MRS, (X) ve (Y) malları arasındaki marjinal ikame oranını ifade ediyorsa; serbest ticaret varsayımı altında,

$$MRS_{xy}=MRS_{xz}=MRS_{yz}$$

$$P_x:P_y=P_x:P_z=P_y:P_z$$

⁸ Rıdvan KARLUK, Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye' nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu, Eskişehir, 1976, s.24.

Özdeşliği durumunda, dünya tüketicileri maksimum tatmini sağlamaktadır. Çünkü her mala harcanan marjinal liranın faydaları eşit olmaktadır.

Tablo :3 Gümrük Birliklerinin Tüketim Etkileri
İthalata Uygulanan

Serbest Ticaret	Gümrük Vergisi	Gümrük Birliği
$\frac{P_{x_i}}{P_{y_i}} = \frac{P_{x_d}}{P_{y_d}}$	$\frac{P_{x_i}}{P_{y_i}} > \frac{P_{x_d}}{P_{y_d}}$	$\frac{P_{x_i}}{P_{y_i}} = \frac{P_{x_d}}{P_{y_d}}$
$\frac{P_{x_i}}{P_{z_i}} = \frac{P_{x_d}}{P_{z_d}}$	$\frac{P_{x_i}}{P_{z_i}} = \frac{P_{x_d}}{P_{z_d}}$	$\frac{P_{x_i}}{P_{z_i}} < \frac{P_{x_d}}{P_{z_d}}$
$\frac{P_{x_i}}{P_{z_i}} < \frac{P_{y_d}}{P_{z_d}}$	$\frac{P_{y_i}}{P_{z_i}} < \frac{P_{y_d}}{P_{z_d}}$	$\frac{P_{y_i}}{P_{z_i}} < \frac{P_{x_d}}{P_{z_d}}$

Tabloda, (P), A ülkesinin ürettiği (x) malının B ülkesindeki fiyatını, (i) malın iç fiyatını, (d) malın uluslararası fiyatını göstermektedir.

B ülkesi A ve C'den ithal ettiği mallara advalorem gümrük vergisi uyguladığı durumda (x) ve (z) malının B ülkesindeki fiyatı, advalorem gümrük vergisi kadar yükselir ve bu mallara ait fiyatlar uluslararası fiyatları aşar. (İkinci sütun) Bu durumda B ülkesinin tüketicileri (x) ve (z) malları yerine, kendi ülkelerinde üretilen (y) malını ikame edecekler ve böylece ithalat kısıtlanmış olacaktır. Bu durumda iken, A ve B ülkelerinin bir gümrük birliğine gitmeleri halinde (x) malı üzerinde uygulanan gümrük vergisi kalkacağı için, (x) ve (y) malları arasındaki nispi ve uluslararası fiyat oranları, serbest ticaret koşullarında olduğu gibi tekrar eşitlenir. (Üçüncü sütun, birinci sıra) Çünkü B ülkesinin tüketicileri ucuzlayan (x) malını yerli mala ikame edeceklerdir. Diğer yandan kurulan gümrük birliği nedeniyle üçüncü ülke mallarına (z malı) ortak gümrük tarifesi uygulanacaktır. Böylece (z) malı karşısında A ülkesinin (x) malı ucuzlamış olacaktır. Sonuçta B ülkesindeki tüketiciler, A ülkesindeki (x) malını, yerli ve üçüncü ülke mallarını temsil eden (y) ve (z) malları yerine ikame edeceklerdir.

Tabloya göre, serbest ticareti gösteren birinci sütunda (x), (y) ve (z) mallarının iç ve uluslararası fiyat oranları eşitlenmekte, maksimum refah seviyesine ulaşılmaktadır. Bu optimum durumdur. Gümrük vergisi uygulaması bu optimumu bozmaktadır. (İkinci sütun) A ile B arasında kurulan gümrük birliği de bu optimumu sağlayamamaktadır. Ancak diğer koşullarla birlikte en iyiden bir sonraki duruma ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu, toplum açısından ikinci en iyi refah seviyesidir.

Gümrük birliğinin, tüketim etkisi yoluyla dünya refahını artırabilmesi için iki koşul gereklidir:

1- Birlik öncesi ilgili ülkelerin dış ticaret hacimleri küçük olmalıdır.

2- Birlik öncesi ilgili ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticaret, dış dünya ile yaptıkları ticarete oranla daha fazla olmalıdır⁹.

Gümrük birliğinde, olumlu tüketim etkisi, birliğin ticaret yaratması durumunda ortaya çıkar. Böylece daha ucuz bir kaynaktan daha fazla tüketim yapma olanağı doğar. Olumsuz tüketim etkisi (Negative consumption effect) ise ticaret sapması durumunda ortaya çıkar. Çünkü birlik kurulmadan önce daha ucuza ithal edilebilen üçüncü ülke malları, birliğin kurulmasıyla uygulanan ortak gümrük tarifesi sebebiyle pahalalanmakta ve tüketim, daha yüksek maliyetle üretilen ortak üye mallarına kaymaktadır. Buna bağlı olarak söz konusu malların fiyatları yükselmekte, talep esnekliğinin büyüklüğüne göre tüketim azalmaktadır.

C. Gümrük Birliklerinin Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkileri

Ticaret hadlerini, geniş anlamı ile ithalat ve ihracat fiyatları arasındaki ilişki olarak tanımlamak mümkündür.

Bu nedenle gümrük birliği hem üye ülkeler, hem de dışarda kalan

⁹ KARLUK, , *Uluslararası ...*, s. 249.

ülkelerin refah seviyelerini, ticaret hadlerindeki değişmelere bağlı olarak etkileyecektir¹⁰ Eğer gümrük birliği bir ticaret sapmasına yol açmışsa, üye olmayanların ürünlerine olan talep ve bu ekonomilere olan arz düşecektir. Bu durumda birliğin ithal fiyatları da düşecek, ihracat fiyatları ise artacaktır. Bu durum üye ülkelerin refahına olumlu bir etkidir¹¹.

Kurulacak gümrük birliğinin neden olacağı uzmanlaşma ve işbirliği yoluyla ortaya çıkacak olan refah artışından hangi ülkenin ne kadar pay alacağını belirleyen en önemli faktör ticaret hadleridir. Ticaret hadlerinin herhangi bir nedenle bir ülke aleyhine dönmesi demek, o ülkenin ihrac edeceği mallar karşılığında, eskisine oranla daha az ithal malı elde edebilmesi demektir. Bu ise açık bir refah kaybıdır¹².

Gümrük birliğinin ticaret hadlerine etkisi dört nedene dayanır. Bunlar;

- 1- Pazarlık gücünün değişmesi,
- 2- Birlik içinde prodüktivitenin artması
- 3- Birliğin ekonomik büyüklüğü
- 4- Gümrük birliği ile ticaretin, üçüncü ülkelerden ortak üyelere dönmesi.

1. Pazarlık Gücünün Artması

Ticaret hadleri sadece ekonomik faktörlere bağlı değildir. Ekonomik faktörler sadece alt ve üst sınırları belirler. Ticaret hadleri bu sınırlar içinde pazarlık gücüne bağlıdır.

Birleşen ekonomilerde kendi kendine yeterlilik artmaktadır. Bu, söz konusu ekonominin pazarlık gücünü de artıracaktır. Pazarlık gücünün

10

Rıdvan KARLUK, *Avrupa Toplulukları ve Türkiye*, Eskişehir, 1990, s. 34.

11

SAVAŞ ..., s. 33.

12

ÜSTÜNEL, *Milletlerarası ...*, s. 43.

artması, ticaret hadlerini birleşen ekonomiler lehine, fakat dışarda kalanlar aleyhine değiştireceği kesindir¹³. Birleşen ekonomiler ile diğer ekonomiler arasındaki ticaret hadleri azami derecede, zaten birleşen ekonomiler lehine mevcut ise, doğal olarak, birliğin ticaret hadlerine etkisinden söz edilemeyecektir¹⁴.

2. Prodüktivitenin Artması

Prodüktivite artışı, ekonomide statik etkinliğin artması veya teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması ile gerçekleşir. Birlik içinde prodüktivite artışının ve bunun doğuracağı maliyet azalışının birlik yönünden ticaret hadlerini lehte etkileyeceği kesindir. bunun diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerde, ticaret hadleri üzerinde nasıl etkiler doğuracağı kestirilmesi çok zordur. Maliyet azalışları, bir yandan ticaret hadleri, diğer yandan ödemeler bilançosu üzerinde çeşitli etkiler yaratır. Ödemeler bilançosu üzerinde ortaya çıkabilecek bu etkileri ortadan kaldırmak için alınacak önlemler, aynı zamanda ticaret hadlerini de değiştirmektedir.

Birlik dışında kalan ülkeler, birlik içindeki prodüktivite artışından ancak, ithal edilen malların üretiminde sağlanan prodüktivite artışının, dolayısıyla maliyet azalışının, birlik üyesi ülkelerin reel gelirlerini artırması nedeniyle bu ülkelere ihracatlarındaki artış oranında dış ödemeler bilançosu kanalıyla olumlu yönde etkilenirler.

3. Birliğin Ekonomik Büyüklüğü

Ekonomik büyüklükten kastedilen şey, birliğin nüfus ve coğrafya büyüklüğü değil, birliğin toplam üretim hacmidir. Ancak bu ifade,

¹³ KARLUK, Uluslararası ..., s. 253.

¹⁴ ÜSTÜNEL, Milletlerarası ..., s. 61.

potansiyel büyüklüğü ifade etmektedir. Tüketicilerin zevk ve tercihlerindeki benzerlik veya farklılık, birlik üyesi ülkeler arasındaki ulaşım giderlerinin yüksekliği veya düşüklüğü, üyelerinin kültürel benzerlikleri veya farklılıkları gerçek büyüklüğü belirleyen unsurlardır.

Gerçek bir ekonomik büyüklüğe ulaşan bir birlik, dünya fiyatlarını değiştirerek ticaret hadlerini kendi lehine çevirebilir. Birliğin ekonomik büyüklüğü arttıkça, birlik arz eğrisinin esnekliği de artmaktadır. Dışarda kalanların arz eğrisi ise azalmaktadır¹⁵.

4. Ticaretin Birlik Dışı Ülkelerden Birlik İçine Dönmesi

Ticaretin birlik dışı ülkelerden birlik içine dönmesi, başka bir deyişle ticaret sapması durumunda birlik üyesi ülkeler ticaret hadlerini kendi lehlerine döndürebilirler. Çünkü birlik kurulmadan önce birlik dışından yapılan bir kısım ithalat birlik içine kayacaktır. dolayısı ile ticaret sapmasına neden olan malların arz ve talep esnekliklerinin büyüklüğüne göre yeni fiyatlar oluşacak ve üçüncü ülkelerden ithal edilen malların fiyatları düşecektir. Eğer birlik yönünden dış talep ve arz esnekliklerinin değeri sıfır ise, ticaret hadleri büyük ölçüde birlik lehine dönebilir. Çünkü bu durumda dışardaki ülkelerin ithalatında bir azalma olmakta, fakat ihracatları daha düşük fiyatlardan eski seviyelerini koruyabilmektedir.

IV. DİNAMİK REFAH ETKİLERİ

Statik teoride; içsel ve dışsal ekonomiler ihmal edilmiş, faktör donanımı, talep yapısı ve tüketim kalıbı gibi yapısal parametreler sabit kabul edilmişti. Bu nedenle teori, üye ülkelerdeki istihdam seviyesi, prodüktivite ve büyüme hızlarındaki gelişmeler ile talep yapısı üzerindeki

¹⁵ KARLUK, *Avrupa Toplulukları ...*, s. 38.

etkilerin saptanmasında yetersiz kalmaktadır. Oysa prodüktivite ve büyüme hızındaki gelişmeler, ancak içsel ve dışsal ekonomiler yardımı ile ve kaynakların optimal dağılımının açıklanması ile belirlenebilmektedir. Dinamik teoride ise faktör donanımı, talep yapısı, üretim kapasitesi, teknolojik seviye, ticaret ve tüketim kalıbı devamlı değişim içindedir.

Statik teoride, üretim imkanları eğrisi sabit ve bu eğri ile toplumun farksızlık eğrisinin teğet olduğu, ekonomide statik üretim denge noktasını verir. Dinamik teoride ise üretim faktörleri arzı ve teknolojik seviyenin sürekli değişim içinde bulunduğu kabul edildiği için üretim imkanları eğrisi de ileriye doğru hareket etmektedir.

Statik teori ölçek ekonomileri de ihmal etmektedir. Oysa genişleyen piyasalar ölçek ekonomilerden yararlanmayı olanaklı kılmaktadır. Kurulan gümrük birliği nedeniyle genişleyen piyasalarda yapılan üretimin ekonomide, üretim faktörlerinde sağlayacağı tasarruflar içsel ve dışsal tasarrufların doğmasına yol açmaktadır. Genişleyen piyasalar yatırımları da artıracığı için, ekonomik birleşmeler, ayrıca üye ülkelerin istihdam seviyelerini de etkilemektedir¹⁶ Dinamik etkileri açıklayabilmek için, genişleyen piyasalarla birlikte ortaya çıkan bu olanakların incelenmesi gerekmektedir. Bunlar;

- İçsel Ekonomiler,
- Dışsal Ekonomiler,
- Rekabet Artışı
- Teknolojik Değişme
- Belirsizliğin Azalması
- Yabancı Sermaye üzerindeki etkiler

olarak sınıflandırılabilir.

---

16 KARLUK, Avrupa Toplulukları ..., s. 43.

A. İçsel Ekonomiler

İçsel ekonomilerin açıklanmasında, ölçek ekonomiler analizinden yararlanılmaktadır. Bilindiği gibi ölçek ekonomiler, bir firma ya da sanayi dalında, üretim hacmini veya üretim fonksiyonunu değiştirerek, veya teknolojik yenilikler getirerek, veya dış çevrede meydana gelen maliyet düşürücü faktörlerden yararlanarak produktiviteyi artırmaktadır.

Eğer ölçek ekonomiler, ekonomideki firma, veya o firmanın içinde bulunduğu endüstri kolunda meydana gelen değişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmış ise içsel ekonomilerden söz edilecektir. Başka bir deyişle, içsel ekonomiler bir firma veya endüstri kolunun, kendi iç bünyesinde meydana gelen değişmelerin o firma veya endüstri dalına sağladığı yararlarıdır¹⁷.

Daha önce birçok mal için optimum büyüklükte olmayan piyasalar, kurulan gümrük birliği nedeniyle optimal büyüklüğe ulaşabilmekte ve böylece içsel ekonomilerden yararlanma olanağı doğmaktadır. Optimal büyüklükteki piyasalarda daha ileri teknoloji ve üretim metodları kullanılacaktır. Firmalar, böylece optimum üretim hacminde yeni üretim fonksiyonuna sahip olacaklardır. Bu üretim fonksiyonun da ortalama maliyet daha düşük olacaktır. Bu ise, üretim faktörlerinde reel bir tasarrufu ifade etmektedir. Başka bir deyişle optimal üretim ölçeğine geçen firmalar, aynı miktar girdi kullanarak daha fazla çıktı elde etme olanağına sahip olmaktadırlar. Böyle bir sonuç, firmanın içsel ekonomilerden yararlanmasını ifade etmektedir. Bu anlamda içsel ekonomileri, "ölçeğe göre artan verimler" veya "ölçeğe göre azalan maliyetler" olarak tanımlamak mümkündür.

---

¹⁷ Cafer UNAY, "İçsel tasarruflar ve Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar", BİTİA Dergisi, c.1 No: 1, Temmuz 1973, s. 99-124.

B. Dışsal Ekonomiler (External Economies)

İçsel ekonomiler gibi dışsal ekonomiler de ölçek ekonomiler analizine dayanmaktadır. Bir çok durumlarda içsel ölçek ekonomileri nedeniyle bir firma ya da sanayi dalında meydana gelen gelişmeler, diğer firma ya da sanayi kolunda da dışsal ekonomilerin doğmasına yol açabilmektedir. Çünkü firmalar, biri birlerinden bağımsız olarak aldıkları kararlarla diğer firmaların maliyetlerini azaltıcı veya artırıcı etkiler yaratabilmektedirler. Örneğin, bir firmanın yapacağı tanıtıcı reklamlar, benzer malı üreten diğer bir firmaya daha az reklam masrafı yapma olanağı verebilmektedir¹⁸.

Prof. Scitovsky'nin tanımına göre dışsal ekonomi, bir üreticinin diğer bir üretici veya üreticilere yapmış olduğu karşılıksız kazanç veya kayıplardır. Bu bakımdan dışsal ekonomiler, makro ekonomi açısından sosyal hasılanın maksimize edilmesinde büyük önem taşımaktadır

Dışsal ekonomileri iki gruba ayırarak incelemek mümkündür:

1- Piyasa Dışı Dışsal Ekonomiler: Piyasa dışı dışsal ekonomilerde kedi arasında ikiye ayrılır. Eğer bir firmanın çıktısı, bu firmanın kullandığı üretim faktörlerine değil de, diğer bir firmanın çıktısına ve üretim faktörlerine bağlı ise teknolojik dışsal ekonomilerden söz edilecektir. Buna göre, dışsal teknolojik etkilerin bir sonucu olarak bir sanayi dalında meydana gelen maliyet azalışları başka sanayi dallarının da kar etmesini sağlayacaktır.

İkinci grup piyasa dışı dışsal ekonomilerde ise, piyasanın dışında meydana gelen teknolojik gelişmelerin, yönetici ve işçi kalitesinin yükselmesinin sonucunda ortaya çıkan dinamik dışsal ekonomilerdir. Diğer yandan ekonomide yol, baraj, köprü gibi sosyal sabit sermayenin genişlemesi de dışsal ekonomilerin doğmasına yol açmaktadır¹⁹.

¹⁸ SAVAŞ ..., s. 38.

¹⁹ KARLUK, *Avrupa Toplulukları ...*, s. 52. J. Marqolis "Secondary Benefits, External Economies and the Justification of Public Investment" Res., 1957, s.284, 291

2.- Piyasa Dışsal Ekonomileri:

Piyasa dışsal ekonomileri, parasal dışsal ekonomiler olarak ta adlandırılmaktadır. Piyasada arz ve talep koşullarına bağlı olarak değişen fiyatlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Sanayiler arasında girdi-çıkı akımlarının doğurduğu ilişkiler, firmalar veya sanayiler arasında ara bağıllık nedeniyle biri birlerini etkilemekte, böylece dışsal ekonomilerin ya da eksi dışsal ekonomilerin doğmasına neden olmaktadır. Örneğin, aralarında ara bağıllık bulunan iki firmadan birincisi ara malı, ikincisi ise mamül mal üretiyorsa birinci firmanın üretimi herhangi bir nedenle artmış olsun. Eğer bu firmanın üretim artışı içsel ekonomilerden yararlanmasına olanak sağlıyorsa, söz konusu ara malının maliyeti, dolayısı ile fiyatı düşecektir. Bu durumda birinci firmanın ürettiği ara malını girdi olarak kullanan ikinci firmanın üretim maliyeti, dolayısı ile fiyatı da düşecektir. Tersisi durumda ise “dışsal eksi ekonomiler” ortaya çıkacaktır. Bunun önlenmesi için üretim faktörleri kıtlığının giderilmesi gerekmektedir. Bunun dışında piyasa dışsal ekonomiler, ekonomide dengeli büyüme ile endüstrilerin birbirlerinin üretimlerine taleplerinin artması ile ortaya çıkması da mümkündür²⁰.

Gümrük birliğinin içsel ve dışsal ekonomilerin ortaya çıkmasına yol açacağı konusunda iktisatçılar arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bir kısım iktisatçılar açıkladığı gibi olumlu yaklaşırken, bir kısım iktisatçılar ise bu sonucu şüphe ile karşılamaktadırlar. Örneğin Jhonson'a göre göre ekonomik birlik nedeniyle oluşacak geniş bir piyasa, aynı büyüklükteki ulusal bir piyasa gibi aynı olumlu sonuçları vermeyecektir. Kindleberger ise firmaların zaten ihracatta bulunma olanaklarına sahip olduklarına dikkat çekmektedir.

Gerçekte araştırılması gereken sorun şudur: Büyük işletmeler mi entegrasyona yol açmakta, yoksa entegrasyon mu büyük işletmeleri

²⁰ KARLUK, *Avrupa Toplulukları ...*, s.53, FLEMING “External Economics and...”, s. 272 294

yaratmaktadır? Her iki olgunun da bir diğeri etkileyeceği kuşkusuzdur. Ancak gözlemler, büyük boyutlara ulaşan, daha geniş bir ifadeyle, uluslararası nitelik kazanan büyük şirketlerin entegrasyona yol açtığını göstermektedir. Az gelişmiş ülkeler arasında kurulan entegrasyonların büyük işletmeleri yaratamamaları, bu gözleme kanıt olarak ileri sürülebilir.

C. Rekabet Artışı

Balassa ve Scitovsky, gümrük birliğinin monopol eğilimleri azaltacağını ve rekabeti artıracığını ileri sürmektedirler. Buna göre ulusal firmalar, genellikle monopolist yapıdadırlar. Eğer gümrük vergileri kaldırılıp ekonomi yabancı malların arzına açıldığı zaman, yerli firmalar yabancı firmalarla rekabet etme durumunda kalacaklardır. Bunun sonucunda yüksek fiyat ve düşük kalite gibi monopolist olumsuzluklar azalacaktır²¹.

Bir kısım iktisatçılara göre ise gümrük birliği, işletmeler arası birleşmeler ve çok uluslu şirketler yolu ile monopolleşmeyi artıracaktır. Sonuç olarak bazı sektörlerde rekabet artışının, bazı sektörlerde ise monopolist eğilimlerin ortaya çıkacağı söylenebilir. Büyük piyasalarda potansiyel rekabetin her zaman varlığı, firmaları optimum ölçek maliyetine yaklaştıracaktır. Bu durum optimum ölçekte üretim yapabilecek güçte bulunmayan ya da bulunamayacak olan firmaları piyasanın dışına atar. Sonuç olarak hacimce büyümüş monopoller ortaya çıkar. Söz konusu monopoller, ölçek ekonomi maliyetinde üretimde bulunabilecekler fakat, monopol fiyatı uygulama olanağına sahip olmaya devam edeceklerdir. Şüphesiz ki bu durum genellikle birim maliyeti yüksek mallar için söz konusudur.

²¹ SAVAŞ ..., s. 40.

D. Teknolojik Değişme

Gümrük birliğinin, teknolojik gelişmeyi hızlandıracağı görüşünü savunan iktisatçıların gerekçeleri daha çok, büyümüş ve rekabete açılmış (eğer rekabet ortaya çıkıyorsa) işletmelerin teknolojik araştırmaya daha fazla ağırlık verecekleri fikrine dayanmaktadır. Diğer bir gerekçe ise işletmelerarası teknolojik haberleşmelerin artacağı, dışsal ekonomilerden yararlanma oranının yüksek olacağı, bunun sonucunda teknolojik gelişmenin hızlanacağı fikrine dayanmaktadır. Ancak ABD'deki araştırmalarda bu konuda bir paradoks gözlenmiştir. Bu araştırmalara göre büyük firmaların teknolojik araştırma için daha fazla harcama yaptıkları, fakat orta ölçekteki firmaların teknolojik gelişme bakımından daha başarılı oldukları saptanmıştır²².

E. Belirsizliğin Azalması

Gümrük birliği, dış ticaretle ilgili ekonomik politikaları belirli ve sürekli kurallara bağladığı için, mikro ve makro düzeyde verilen kararları etkileyebilecek birçok kararları azaltmaktadır. Örneğin gümrük vergisi veya kotalarla ilgili politikaların orta ve uzun vadede bilinmemesi ile, uygulanan gümrük vergisinin ne olduğunun ya da ne olacağının biliniyor olması, yatırım kararlarını etkileyecektir. Kuşkusuz, Gümrük birliği koşullarında alınacak kararlar daha istikrarlı olacaktır.

-Gümrük Birliğinin İstihdam Seviyesine Etkileri:

Eğer üye ülke ekonomilerinde düşük istihdam söz konusu ise ve kurulan gümrük birliği ticaret sapmasına yol açmışsa bunun, üye ülkelerin istihdam seviyelerine etkisi olumlu olacaktır. Çünkü eğer söz konusu ekonomiler zaten tam istihdam seviyesinde iseler, olumlu bir etkiden de

²² SAVAŞ ..., s. 41.

söz edilemeyecektir. Böyle bir durumda istihdam açısından birlikten beklenen emek verimliliğini artırıcı etki olabilir.

Diğer yandan, eğer birlik ticaret sapmasına yol açmışsa üye ülkeler arasındaki ihracat (ticaret) artmaktadır. İhracattaki bu artış, noksan istihdam durumunda işsizliği büyük çapta emecektir. İhracata bağlı olarak gelirlerlerdeki artış ise efektif talebi, talebin gelir esnekliğine bağlı olarak artıracaktır. Böyle bir talep, dolayısı ile harcama artışı istihdam seviyesini de yükseltecektir.

Ayrıca, gümrük birliği ile ortaya çıkan geniş piyasalar, ölçek ekonomiler kanalı ile sermayenin marjinal etkinliğini artırması sonucu yatırım harcamalarını da artırır. Toplam talebin bir bölümünü oluşturan yatırım harcamaları bu yolla ekonomiyi noksan istihdamdan tam istihdama doğru harekete geçirebilir²³ Ancak ekonomi tam istihdama doğru yaklaştıkça bazı darboğazların ortaya çıkması da mümkündür. Talep artışlarına üretim artışı ile cevap verebilecek hazır üretim kapasitelerinin bulunmayışı ile ortaya çıkabilecek bu darboğazlar, Scitovsky'e göre ekonomik birleşmelerin etkisi ile azalmaktadır²⁴.

F. Yabancı Sermaye Akımı Üzerindeki Etkiler

Gümrük birliğinin, yabancı sermaye üzerinde iki tür etkisi bulunmaktadır:

- 1- Birlik dışından birlik üyesi ülkelere sermaye akışı,
- 2- Üyeler arasındaki sermaye akışı üzerindeki etkileri.

Gümrük birliğinin ticaret saptırıcı etkisi arttıkça, birlik dışından birlik üyesi ülkelere sermaye akışı hızlanmaktadır. Çünkü birlik, dış dünyaya karşı belli oranda bir koruma oluşturduğundan, birlik dışı

²³ KARLUK, *Avrupa Toplulukları...*, s. 59.

²⁴ ÜSTÜNEL, *Avrupa Müşterek ...*, s. 88.

ülkelere ait firmaların birlik içine ihracatları kısıtlanacaktır. Bu durumda yabancı firmalar birlik içinde ortak bulma yoluna gideceklerdir .

Ticaret sapmasının derecesine göre, yabancı sermayenin birlik üyesi ülkelere belli oranda kayacağı doğrudur. Ancak gözlemler, bu oranın oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Örneğin Berker Yamanın belirttiğine göre, Amerika'nın 1965 yılında Avrupa'ya yaptığı 4 milyar dolarlık yatırımdan sermayenin sadece %10'unu ABD'den getirmişler, diğer kısmını Avrupa'dan temin etmişlerdir. Çok uluslu şirketler, başlangıç yatırımı dışındaki sermaye gereksinimlerini genellikle yatırımda buldukları ülkelerden temin etmektedirler²⁵.

Birlik dışından birliğe sermaye akışını hızlandıran bir başka neden, birliğin vadettiği istikrar olmaktadır. Eğer üye ülkeler arasında ekonomik gelişmişlik farkı bulunuyor ise söz konusu sermaye akışı daha çok, Mrydal'ın geriye itme etkisi ile gelişmişlik derecesi yüksek bölgelere kayacaktır. Bu ise zaten mevcut olan gelişmişlik farkını daha da artıracaktır. Bu, hem üye ülkeler arası gelişmişlik farkı bakımından, hem de belli bir üye ekonomisi içindeki bölgesel gelişmişlik farkı bakımından aynı sonucu doğuracaktır.

Sonuç olarak, eğer üyeler arası gelişmişlik farkı bulunuyor veya birliğe üye bir ekonomide bölgeler arası gelişmişlik farkı mevcut ise, gümrük birliği, bu gelişmişlik farkının kapatılmasını daha da zorlaştıracaktır.

---

25 Berker YAMAN, "Dev Firmaların Kapitalizmi, Multinasyonal Firmalar ve Dünya Ekonomisindeki Yeri", BİTİA Dergisi, c.1 N., 2 Eylül 1973, s. 692-693.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİSİ

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK KONUMU

Avrupa Birliği coğrafi alan olarak oldukça sınırlıdır. Dünyanın %2'sini kaplayan 2.260 milyon Km² yüzölçümü ile ABD topraklarının 1/4' ü, SSCB' nin ise 1/10' u kadardır. Böylelikle Topluluğun sınırlı alanı içerisinde yoğun bir ekonomik faaliyet, kolay bağlantı ve iletişim olanaklarının sağlandığı görülmektedir.

1985 yılı verilerine göre Dünya nüfusunun %6' sını oluşturan 322 milyon kişinin yaşadığı Birlik nüfusu, büyük ölçüde kentlerde yoğunlaşmıştır. Japonya' dan sonra dünyanın en yoğun nüfusuna sahip bölgesi olan Topluluğun 2000' li yıllarda dünya nüfusu içerisindeki payının %5' e düşeceği tahmin edilmektedir.

Bu bilgilere göre Birliğin nüfus yoğunluğu oldukça fazladır. Bu nedenle Birlik; homojen, ekonomik faaliyetlere elverişli, dolaşım ve ticaretin kolay olduğu bir bölge olarak görülmektedir.

Tablo 4' de Avrupa Birliği Ülkelerine ilişkin genel bilgiler verilmiştir.

Tablo 4. AB Üye Ülkelerine İlişkin Genel Bilgiler

	(Yıl) Nüfus Yüzölçümü (1000)	Yönetim Şekli	Dil	Para Birimi	Başkent
Belçika	9855.3	30.5 Krallık	Fransızca-Flamanca	Belçika Fr.	Brüksel
Danimarka	5111.6	43.1 Krallık	Danimarka	Danimarka Kr.	Kopenhag
F. Almanya	61175.1	248.7 Cumhuriyet	Almanca	Alman Markı	Bonn
Yunanistan	9895.8	132.0 Cumhuriyet	Yunanca	Drahmi	Atina
İspanya	38386.8	504.8 Meşrutî Monarşi	İspanyolca	Peseta	Madrid
Fransa	54947.1	544.0 Cumhuriyet	Fransızca	Fransız Frangı	Paris
İrlanda	3535.0	68.9 Cumhuriyet	İrlandaca	Sterlin	Dublin
İtalya	57004.9	301.3 Cumhuriyet	İtalyanca	Liret	Roma
Lüksemburg	365.9	2.6 Gradüklük	Fransızca	Lüksemburg Fr.	Lüksemburg
Hollanda	14424.2	41.2 Krallık	Flamanca	Hollanda Florini	Amsterdam
Portekiz	10089.3	92.1 Cumhuriyet	Portekiz	Eskudo	Lizbon
İngiltere	56487.8	244.1 Krallık	İngilizce	Sterlin	Londra

Kaynak: HDTM.

Tablo 5 ise, Birlik ile; ABD ve Japonya'nın bazı ekonomik büyüklüklerinin karşılaştırılmasına olanak vermektedir.

Tablo 5. AB ile ABD ve Japonya'nın Bazı Ekonomik Büyüklükleri

Toplam Nüfus (Milyon)	AET	328.0
	ABD	251.4
	JAP	123.5
	EFTA	32.6
GSMH (Milyar \$)	AET	6010.2
	ABD	5391.3
	JAP	2941.5
	EFTA	862.2
Kişi Başına Gelir (\$)	AET	18324
	ABD	21446
	JAP	23810
	EFTA	26485
Reel Büyüme Hızı (1990)	AET	%2.8
	ABD	%1.0
	JAP	%5.6
	EFTA	%1.9
Enflasyon (1990)	AET	%4.2
	ABD	%5.0
	JAP	%2.4
	EFTA	%6.0
İşsizlik (1990)	AET	%8.4
	ABD	%5.5
	JAP	%2.1
	EFTA	%2.5
İhracat (Milyon \$)	AET	1,341,965.00
	ABD	393,592.00
	JAP	2,869.49
	EFTA	225,094.00
İthalat (Milyon\$)	AET	1,407,159.00
	ABD	516,987.00
	JAP	234,800.00
	EFTA	230,062.00
Dünya Ticaretin pay (1989)	AET	%39.6
	ABD	%13.1
	JAP	%7.5
	EFTA	%6.6

Kaynak: Avrupa Topluluğu ve Türkiye, H.D.T.M. Yayınları 1993, s. 148.

Tabloda görülen karşılaştırmaların dışında, birlik üyesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri de farklıdır. Birlik içinde GSMH bakımından üç grup ülke bulunmaktadır. Birinci gruba giren Benelüks, Almanya, Danimarka ve Fransa'da kişi Başına GSMH 12000-15000 \$ arasında değişirken, İkinci grupta yer alan, İngiltere, İtalya ve İspanya'da kişi başına GSMH 10 000 \$'ın altında kalmaktadır. Üçüncü kategoriye oluşturan İrlanda, Yunanistan ve Portekiz ise kişi başına 4000-5000 \$ ile birliğin en fakir üyeleri durumunda bulunmaktadır.

Birlik bazında bölgesel gelişmişlik farkı daha da büyümektedir. Birliğin en zengin 10 bölgesi ile en fakir 10 bölgesi arasındaki kişi başına gelir farkı 5 katına kadar yükselmektedir.

Avrupa Birliği uluslararası ilişkilerde, sahip olduğu tüzel kişilik ile yetkili olduğu alanlarda egemen bir devlet gibi davranabilmektedir. Bu bağlamda Birlik, 130 kadar ülke ile diplomatik ilişki kurmuştur. GATT ve Kuzey Atlantik Balıkçılık Organizasyonunda, Komisyon aracılığı ile üye ülkelerin yerini almıştır. Gözlemci statüsünde Birleşmiş Milletlerin çalışmalarında aktif rol oynamakta, OECD çalışmalarına katılmaktadır.

Avrupa Birliği 120 ülke ile imzalanan ikili anlaşmaların yanısıra, 30 kadar çok taraflı anlaşmaya taraftır. Birlik, yetki alanına göre, uluslararası ticaret, balıkçılık gibi bazı alanlarda üye ülkelerin tümü adına hareket ederken; çevre koruması, ulaştırma gibi bazı anlaşmalarda da üye ülkelerle birlikte yer almaktadır.

II. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN EKONOMİK DURUMU

AB'nin ekonomik durumunu yansıtan makro büyüklükleri Tablo 6'da izlemek mümkündür.

Tablo 6. Üye Ülkelere Ait Yıllık Ortalama Ekonomik Göstergeler

	1974-84	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
GSMH (Sabit fiyatla)	1.9	2.4	2.8	2.9	4.1	3.4	2.8	1.4	1.1	0.7
Enflasyon	11.3	5	3.8	3.6	3.8	4.9	4.5	5.4	4.8	4
İstihdam	-0.1	0.5	0.7	1.2	1.6	1.6	1.6	0.2	-0.5	-0.8
İşsizlik	6.4	10.8	10.7	10.3	9.8	8.9	8.3	8.8	9.5	10.6
Cari Denge (GSMH'nın % si)	-0.2	0.7	1.3	0.8	0.1	-0.1	-0.3	-1	-1.1	-1.2
Kamu Borçları (GSMH'nın % si)	46.1	58.5	59.3	60.8	60.1	59.5	59.5	61.4	63.9	66.9
Para Arzı	12.6	9.6	9.7	9.6	10.1	11.1	8.5	6.5	-	-
Faiz Oranları (uzun vade %)	11.7	10.6	8.9	9	9.1	9.6	10.9	10.2	9.8	-

Kaynak: Commission of European Communities 1993, *European Economy: Annual Economic Report for 1993*, s. 239.

Tablo 6'daki verilere göre üye ülkelerin enflasyon oranları, 1974'ten 1988'e kadar önemli ölçüde düşmüş ve daha da önemlisi birbirlerine yaklaşmıştır. Ancak 1989'dan itibaren tekrar yükselmeye başlamış (%4.9), ancak yine 1993'de 1988'dekine yakın bir seviyeye inmiştir. (%4.0). 1993'de ülkeler arasındaki enflasyon oranları farkına bakıldığında en yüksek enflasyonlu ülkeler ile (İtalya: %4.5 ve Portekiz: %8) en düşük enflasyonlu ülkeler (Danimarka: %1.7 ve Hollanda: %2.8) arasındaki fark %5'i geçmemektedir. Bu oran 1978'de %9.5 idi (Almanya: %2.7 ve İtalya: %12.1).

İşsizlik oranlarında bir düşüş sağlanamamış hatta artmalar kaydedilmiştir (1974-1984 arası ortalama %6.4 iken 1993: %10.6'dır). GSMH artış oranlarında ise; 1974-84 ortalama artışı %1.9 iken bu 1988'e kadar yükselme göstermiş (%4.1) fakat o yıldan sonra büyük bir düşüş kaydedilmiştir (1993: %0.7).

A. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

Birlik ülkelerinin GSYİH' sı Tablo 7' da görüldüğü üzere 1980-85 yılları arasında artma eğilimi göstermiştir.

Üye ülkelerden F. Almanya 826.4, Fransa 674.8 ve İngiltere 595.0 milyar ECU' lük ²⁶ GSYİH' ları ile en yüksek; Lüksemburg 4.7, İrlanda 24.1, Portekiz 27.3 milyar ECU' yle en düşük değerlere sahip ülkelerdir.

Kurucu ülkelerden sonra, yeni üyelerin Topluluğa katılmasıyla iktisadi gelişmişlik düzeyleri açısından önemli farklılıklar ortaya çıkmış, bu da homojenliği sarsan bir görünüm arz etmiştir. Özellikle son üyelikler, en yüksek ve en düşük GSYİH oranları arasındaki farkı daha da arttırmıştır. Örneğin, 1985 yılında 12 üyelik Birlik GSYİH farkı 821 milyar ECU' ya ulaşmıştır.

---

²⁶ ECU Topluluk üyesi ülkelerin belirli miktarlardaki paralarından oluşan sepet tipi kur sistemi olarak tanımlanır. ECU' nun değeri Avrupa Topluluğu' nun yeni iki üyesi dışında on ülke paralarından oluşmaktadır. İspanya ve Portekiz paraları yeni düzenlemenin yapılacağı 1989 sonbaharda sepete katılacaktır. Yunan drahmisini de içeren 17 Eylül 1984 tarihindeki son düzenlemeye göre ECU' nun birleşimi şöyledir:

Alman Markı 0.719

İngiliz Sterlini 0.0878

Fransız Fransı 1.31

İtalyan Lireti 1.40

Hollanda Guldesi 0.256

Belçika Fransı 3.71

Lüksemburg Fransı 0.14

Danimarka Kronu 0.219

İrlanda Paundu 0.00871

Yunan Drahmisi 1.15

Tablo 7. Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyar ECU)

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	1985
A.T. (12)	2197.7	2408.6	2626.3	2794.6	3008.4	3230.7
Belçika	84.8	86.2	86.7	90.5	96.9	104.5
Danimarka	47.8	51.5	56.9	63.0	68.7	76.4
F. Almanya	585.9	613.0	672.5	737.6	783.8	826.4
Yunanistan	28.8	33.2	39.1	39.1	42.7	42.8
İspanya	152.5	165.5	181.9	174.4	198.5	216.2
Fransa	471.9	515.0	554.6	581.2	623.3	674.8
İrlanda	13.8	16.4	19.3	20.3	22.2	24.0
İtalya	284.8	317.9	355.4	399.9	445.3	473.0
Lüksemburg	3.3	3.4	3.6	3.9	4.4	4.7
Hollanda	122.0	127.1	141.1	150.2	157.9	165.3
Portekiz	18.1	21.5	23.8	23.3	24.4	27.3
İngiltere	384.0	457.8	491.3	511.2	540.3	595.0

(1) 1985 yılı GSİH' sı değerinden , aynı yıla ait ABD Doları ve ECU pariteleri bulunarak hesaplanmıştır.

Kaynak: Eurostat Basic Statistics of Commonutiy 24 th edition, Lüksemburg, 1987, s. 39.

Artış oranları gözönüne alındığında, 1980-85 yılları arasında GSYİH açısından en yüksek artışı gerçekleştiren ülkelerin, F. Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya olduğu görülmektedir. En düşük artışlar ise, Lüksemburg, İrlanda, Portekiz ve Yunanistan' da gerçekleşmiştir ²⁷.

B. Büyüme Hızı

Birlik üyesi ülkelerin 1970-80 arasında ortalama büyüme hızı %2.9 dolayında gerçekleşmiştir. 1973' te başlayan petrol bunalımına kadar Birlik kurucu ülkeleri ekonomisi önemli bir büyüme göstermiş, hemen her sektörde verimlilik artmıştır. Ancak, petrol krizinden sonraki on yıl içinde duraklama dönemine giren Birlik ekonomisi, çoğu sektörlerde

²⁷ Türkiye ile AT ülkelerinin Sosyo Ekonomik Verilerle Karşılaştırılması, Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1989, s. 16.

Japonya ve ABD' nin gerisinde kalmıştır. 1980 yılında etkisini göstermeye başlayan ikinci petrol krizi nedeniyle 1980' de %1.1' e inen GSYİH artışı, 1981' de negatif olarak gerçekleşmiştir. 1982' den itibaren yeniden canlanmaya başlayan büyüme hızı, 1979 öncesi rakamlara ulaşamamıştır. Üye ülkeler arasında önemli farklılıklar görülmesine karşın 1987' den itibaren yaşanan kısmi yavaşlama sürecinde, Birliğin ortalama büyüme hızı %2.5' un altına düşmüştür.

1986 yılında Belçika, Federal Almanya, Fransa ve Hollanda' da sektörel büyüme hızları Birlik ortalamasının altında seyretmiştir. Diğer ülkelerde (İspanya, İtalya, Portekiz ve İngiltere) ise Birlik, 1980-87 yılları arası yedi yıllık dönemde, GSYİH Japonya' da %27, ABD' de %19 oranında büyürken, Birlikteki artış %17 civarında kalmıştır. Bunun yanında, yatırımlarda Japonya' da %31, ABD' de %30 artış görülürken, bu oran AB' de %4 olarak gerçekleşmiştir. Üretim artışına ilişkin yüzdeler ise sırasıyla şöyledir: Japonya ve ABD 29; AB 24.

Tablo 8. GSYİH' nin Yıllık Büyüme Oranı (Sabit Fiyatlarla)
(1981-1986) (%)

Ülkeler	Toplam	İstihdam Edilen	
		Kişi Başına	Kişi Başına
A.T. (12)	1.9	1.7	1.9
Belçika	1.5	1.5	1.6
Danimarka	3.3	3.3	1.9
F. Almanya	1.7	1.9	2.0
Yunanistan	1.6	1.1	1.2
İspanya	2.1	1.6	2.8
Fransa	1.7	1.2	1.9
İrlanda	1.1	0.6	2.8
İtalya	1.9	1.7	1.1
Lüksemburg	3.5	3.4	2.7
Hollanda	1.6	1.1	1.8
Portekiz	1.6	1.1	0.8
İngiltere	2.6	2.5	2.5

(1) TOBB Araştırma-Planlama Koordinasyon Dairesince hesaplanmıştır.

Kaynak: Eurostat, 25 th edition, s. 42.

C. Dış Ticaret

Avrupa Birliği'nin ticaret hacmi, dünya ticaretinin 1/3' ünü oluşturmakta ve bugün dünya ticaretinde ağırlığını hissettirmiş bulunmaktadır.

Bu ticaretin önemli bir kısmı üye ülkeler arasında gerçekleştirilmektedir. Birliğin üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerinde en önemli yeri ABD ve Japonya almaktadır. Avrupa Birliği'nin ABD' den yaptığı ithalat %8, ABD' ye ihracatı %10 iken, Japonya' dan ithalatı %3, ihracatı ise %1 olarak gerçekleşmektedir. Yıllardır ABD lehine gelişen Birlik ile ABD arasındaki ticari ilişkiler, Birlik açısından önemli bir sorun olarak görülmektedir. 1980 yılında Topluluğun ABD ile ilişkilerindeki ticareti açığı 18 milyar ECU dolayında gerçekleşmiştir. Kimi sektörlerde dünya ticaretini elinde tutan Birlik, bilgisayar ağırlıklı teknoloji, kimya ve ilaç sanayi gibi sektörlerdeki rekabet gücünü giderek kaybetmektedir.

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde dünya ticareti hacmindeki büyümeye karşın Birliğin pazar payının giderek düşmesi, Birlik üyelerini kaygılandırmaktadır. Birlik üyelerinin 1980-85 yılları arasındaki ithalat ve ihracatı tablo 9 ve Tablo 10'da görülmektedir. Üye ülkelerden ihracatı en yüksek olanlar 1985 yılı itibariyle

Almanya 241.369 milyar ECU ile %9.5

İngiltere 131.621 milyar ECU ile %5

Fransa 128.180 milyar ECU ile %5.1

İtalya 103.443 milyar ECU ile %4.1

Hollanda 94.156 milyar ECU ile %3.7 şeklinde sıralanmaktadır ²⁸.

²⁸ Türkiye ve AT Ülkelerinin Sosyo Ekonomik Verilerle Karşılaştırılması, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1989, s. 31.

Tablo 9. Toplam İhracat

Ülkeler	Milyon ECU						Dünya
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	İhracatındaki Payı (%)
AT (10)	478848	549088	601708	644500	41485	811831	32
AT (12)	497137	571054	626652	671884	777918	849923	33.6
Belçika/Lüksemburg	46459	49881	53551	58460	65956	70649	2.8
Danimarka	12195	14526	15843	182278	20651	22811	0.9
F. Almanya	138787	157881	180026	190388	218141	241369	9.5
Yunanistan	3728	3860	4381	5028	6138	5950	0.2
İspanya	14958	18215	20691	22231	29857	30675	1.2
Fransa	80150	91122	94379	102651	118433	128180	5.1
İrlanda	6101	7006	8238	9701	12254	13621	0.5
İtalya	56115	68170	74935	81908	93407	103443	4.1
Hollanda	53184	53184	61559	67658	73583	85995	3.7
Portekiz	3330	3751	4253	5153	6576	7447	0.3
İngiltere	82063	95081	102698	104503	120511	131621	5.2
Türkiye	1974	4274	5885	6471	10613	10368	0.4
ABD	158515	209360	216671	225268	276146	279319	11
Japonya	93290	135936	141310	165128	214972	232241	9.2
Q	1434000	1769000	1883000	2034000	2413000	2530000	10

Kaynak: Eurostat, 24 th edition, s. 260-261.

Birlik üyesi ülkelerin dünya ihracatındaki payı %33.6' dır. Üyeler içinde en yüksek paya sahip yukarıdaki 5 ülkenin payı ise 27.6' dır. Buna göre, bu ülkelerin Birlik ihracatındaki payının %82 olduğu görülmektedir. Geriye kalan 7 üyenin payı ise ancak %18' i bulmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi, Birlik ihracatında ülkelerin ağırlıkları farklıdır.

İthalat üzerine yapılan karşılaştırmalarda ise elde edilen bulgular şöyledir:

Dünya ithalatında 1985 yılı itibariyle Birlik üyeleri içinde en yüksek paya F. Almanya (%7.8) sahiptir. Daha sonra İngiltere %5.4, Fransa %5.3, İtalya %4.5 ve Hollanda %3.4 ile Birlik içinde en yüksek ithalatı olan ülkelerdir. Tüm üyeler içinde ithalatı en düşük olan ülkeler Portekiz %0.4, İspanya ve Yunanistan %0.5 olarak tesbit edilmiştir.

Birliğin tüm dünya ithalatındaki payı ise %32.9' dur. En yüksek ithalatı olan F.Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollanda olmak üzere 5 üye ülkenin toplam ithalatı, Birlik ithalatının %80' ini, dünya ithalatının ise %26' sını oluşturmaktadır.

Topluluğun dış ticaretine ilişkin rakamlar incelendiğinde 1980-85 dönemi itibariyle sürekli olarak aleyhte bakiye verdiği görülmektedir. Ancak bu bakiyenin gittikçe azalmakta olduğu izlenmektedir. 1980 yılında 60.609 ECU olan dış ticaret açığı 1985' e doğru düzenli bir azalma kaydetmiş 1985' de ise 24.600 ECU' ye düşmüştür. Böylece sözkonusu dönemde yaklaşık %60 oranında bir azalma görülmüştür.

Birlik içinde F. Almanya ve Hollanda dışındaki tüm ülkelerin dış ticareti sürekli açık vermektedir. Birlik'te İngiltere' nin dış ticaret açığı 1980' de 3.590 milyon ECU' dan %23' luk bir artışla 1985' te 11.865 milyon ECU' ye çıkmıştır. İngiltere' den sonra en yüksek dış ticaret açığı artışına sahip ülke Yunanistan' dır. 1980' de 3.906 milyon ECU' dan, açık 1985' te %90 artış ile 7.411 milyon ECU' ya ulaşmıştır.

Tablo 10. Toplam İthalat

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	Dünya	
						Milyon ECU	İthalatındaki Payı (%)
AT (10)	526561	581243	630593	665798	765896	828234	31.2
AT (12)	557746	618870	672187	707694	812568	874523	32.9
Belçika/Lüksemburg	51632	55613	59095	62475	70750	74347	2.8
Danimarka	1406	15899	17452	18501	21327	24265	0.9
F. Almanya	135243	146855	158445	171851	194029	208334	7.8
Yunanistan	7634	8017	10189	10863	12259	13361	0.5
İspanya	24348	28735	31929	32784	36631	36257	1.4
Fransa	97102	108421	117882	118154	131572	141642	5.3
İrlanda	7999	9488	9870	10306	12291	13167	0.5
İtalya	71813	82108	87740	90403	107281	119416	4.5
Hollanda	55269	59272	63934	69077	81699	90217	3.4
Portekiz	6837	8892	9666	9113	10041	10032	0.4
İngiltere	85653	95571	105986	114168	134688	143486	5.4
Türkiye	4499	8011	9125	10533	13825	14839	0.6
ABD	173231	233761	249004	289870	412818	452471	17.0
Japonya	100926	127763	134291	141950	172462	172067	6.5
Q	1476000	1823000	1950000	2119000	2526000	2657000	100

Kaynak: Eurostat, 24 th edition, s. 258-259.

III. AVRUPA BİRLİĞİ SANAYİİ

Avrupa Birliği sanayi yönünden, kuruluşundan sonraki yıllarda, daha düşük derecede sanayileşmiş başka ülkelerin de katılmaları ile birlikte, yine de ileri derecede sanayileşmiş ekonomiler gruplaşması görünümündedir.

A. Avrupa Sanayiinin Bunalımı

İkinci Dünya Savaşından sonra, savaşın verdiği yıkıntıların imarı çalışmaları ile ivme kazanan kalkınma çabaları, AET'nun kurulmasından sonra da devam etti ve Birlik ülkeleri büyük bir ekonomik gelişme gösterdiler. Altı ayrı pazardan oluşan ekonomik ortam, bir kısım teknik engellerin varlığına rağmen, gümrük engellerinin ortadan kaldırılması ile ortak ve büyük bir pazar haline dönüştü. Ancak zaman içinde, mevcut ekonomik yapı yeni duruma uyarlanınca, gümrük duvarlarının etkileri de zayıflamaya başladı ve teknik engellerin varlığı dikkat çekmeye başladı.

Birlik Sanayi, savaştan sonraki hızlı gelişmesini, geleneksel ağır sanayi yapısı ile gerçekleştirmişti. Ancak bu gelişme, pazarın bölünmüşlüğü ve katılmış geleneksel sanayilere bağılılıkları nedeniyle, resesyon dönemlerinde rakipleri olan ABD ve Japonya'ya oranla daha fazla etkilendiler. Örneğin, 1973 petrol şoku ile ortaya çıkan krizden, ABD ve Japonya yapılarını değiştirip, zaman ve koşullara uyum sağlayarak kendilerini daha çabuk toparladılar. Birlik ekonomileri, tutucu bağları koparamadıkları için aynı şokun etkisini uzun yıllar yaşadılar. Bu nedenle, bu yıllarda görülen Avrupadaki krizin, dünyadaki krize bağlı olduğu savı doğru değildir. Çünkü daha sonra, dünya ekonomilerinde ortaya çıkan canlanmayı, AET ülkeleri takip edememiştir.

Ekonomik alanda, Birlik üyelerinin bir adım geride bulunmaları, bilimsel ve teknolojik araştırmaların, rakipleri olan ABD ve Japonya'ya oranla yetersiz olmasından kaynaklandığı da ileri sürülmektedir.

Son 25 yıldır Avrupa'nın rakipleri ile olan teknoloji açığı büyümüştür. Bu açık, yatırım eksikliği ve gelişmenin yavaşlığı nedeniyle daha da genişlemektedir.

1973-1983 yılları arasındaki yatırım artışlarını karşılaştıracak olursak,

ABD: %24,

Japonya: %33,

Almanya: %2,
Fransa: %1,13,
İngiltere: %-2,4
olarak gerçekleşmiştir.

Bu verilerin ardından Birlik ekonomilerinin, rakipleri olan ABD ve Japonya karşısında rekabet gücü eksikliği ileri sürülebilir. Bu durum, Avrupa'nın eskiden, ekonomik ve askeri gücünü borçlu olduğu ağır sanayilerle kaybettiğini göstermektedir.

B. Avrupa Birliği' nin Sanayi Politikası

Avrupa'da; demir-çelik, maden ve fabrikalarını, kömür ocaklarının kontrol ve işletmesini, Birlik düzeyinde tek bir otorite altında toplayan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (CECA)'nın aksine, AET'nu kuran Roma Antlaşması, her hangi bir sanayi koluna yönelik bir otorite öngörmemiştir. Aksine, yatırım kararlarının oluşumu, üretim mekanizmasını yönlendirme ve üretim yapma sorumluluğu, piyasa için üretim yapacak olan işletmelere bırakılmıştır. Bunun yanında devlet, işletmeleri harekete geçirmek ve değişimleri yönlendirmek gibi sorumluluklar üstlenmektedir. Bu sorumluluklar kapsamında kamu müdahalesi;

- İşletmelerin karar aldıkları ortamı düzenlemek,
- Ar-Ge yardımları ve yaratıcılığı özendirme,
- Sosyal veya bölgesel bir kısım nedenlerle çeşitli sektörel müdahalelerde bulunma,
- Genel konjonktür politikası oluşturma, dışa az veya çok açılma, ticaret ortaklıklarının farklılaştırılması gibi dış ekonomik ilişkiler anlayışı geliştirmek gibi konular üzerinde yoğunluk kazanmaktadır.

Bu amaç çerçevesinde Avrupa Birliği' nin sanayi politikası şu şekilde özetlenebilir:

- Ürün kalitesi, arz koşulları ve standardı konusunda, ulusal uygulamaların farklılığından doğan teknik engellerin ortadan kaldırılması.

- Kamu satın alımlarının, Birlik üyesi şirketlere açık ihalelerle yapılması.

- Ticari alanda hukuksal uyumun sağlanması, işçilerin iflas ve işten çıkarmalara karşı güvenlik altına alınması, Avrupa lisans sisteminin kurulması.

- Kartellerin ve gizli sübvansinların önlenmesi, sağlıklı bir rekabet ortamının sağlanması.

- Sanayi yatırımlarının özendirilmesi. Bu amaçla, tasarrufları sanayi yatırımlarına yöneltebilmek için, Birlik çapında finans bütünleşmesinin sağlanmasına çalışılmaktadır. Bu çerçevede Ortak bir Para Politikası oluşturarak, Avrupa Para Birimi (ECU)nin kullanımı yaygınlaştırılmaktadır.

Diğer taraftan, Birlik bünyesinde yatırımlara yardımcı olmak amacıyla, Avrupa Yatırım Bankası, (EIB) Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu gibi organlar devreye sokulmuştur.

- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yardım.

- Teknolojik gelişmeyi sürdürebilmek ve yeni teknolojilerin ortaya çıkmasını sağlamak için Birlik seviyesinde ortak Ar-Ge'ler geliştirmek.

- Birlik ürünlerinin ihracatında, dış korumalara karşı Birlik dışı ülkelerle işbirliği olanakları geliştirmek.

- Kriz halindeki sektörlerde doğrudan ekonomik müdahalelerde bulunulması. Bu doğrultuda halen, demir-çelik sanayiine, otomotiv, dokuma ve tekstil sanayiine kağıt ve karton sanayiine, ilaç ve gemi sanayiine müdahaleler yapılmaktadır.

IV.AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEVLET YARDIMLARI VE TEŞVİKLER

Ülkelerin kalkınma çabaları çerçevesinde izledikleri stratejiler içinde, devlet yardım ve teşvik politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, bu yönlü politikalar, amaçlanan hedeflere ulaşılmasına yardımcı olurken, çoğunlukla uluslararası ticareti olumsuz yönde etkileyerek, diğer ülkeler aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Doğaldır ki ülkeleri ilgilendiren konu ise, başka ülkelerin uğradıkları ya da uğrayacakları zarardan çok, kendi ekonomik durumlarının iyileştirilmesidir. O nedenle, Birlik tarafından uygulanmakta olan yardım ve teşvikler, genel ekonomik politikalar içinde ulaşılacak istenen amaçların gerçekleştirilmesinde, önemli bir araç durumundadır.

Kuşkusuzdur ki bu politikalar, serbest piyasa ekonomisine dayalı düşüncelerle çelişmektedir. Bu çelişkidен çıkarılması gereken sonuç şudur: Uluslararası düzeyde rekabetçi yapı, ulusal ekonomik amaçlara hizmet ettiği sürece korunacak ve kollanacak, diğer ülke ekonomilerine hizmet ettiği süre ise korunmayacaktır.

Birlik tarafından yapılan bütün yardım ve teşviklerin, rekabetçi politikalarla çeliştiğini öne sürmek güçtür. Birlik tarafından uygulanan ve rekabeti engellemeyen yardımlar da bulunmaktadır. Bu tür yardımlar genellikle uluslararası rekabete doğrudan yansımayan ekonomik ve çoğunlukla da sosyal içerikli yardımlardır. Bu tür yardımlara örnek vermek gerekirse,

- Ciddi oranlarda işsizlik sorununun bulunduğu, yaşam standardının düşük olduğu bölgelerin kalkınması ve istihdam olanaklarının artırılması için yapılan yardımlar.

- Önem arzeden bazı ekonomik faaliyet kollarında, gelişmeyi

kolaylaştırıcı yardımlar.

- Bir ekonomik krizden çıkışı amaçlayan yardımlar.

Bu tür yardımlar, AB Komisyonu tarafından rekabeti engellemediği farzedilen yardımlardır. Bu kapsamda yapılan yardımlar, genellikle düşük faizli krediler ve vergi indirimleri şeklinde görülmektedir. Bu destekler belli bir süre için verilmekte ve aşırılıktan kaçınılmaktadır.

Bu doğrultuda yardım çeşitlerini ve uygulayıcı ülkeleri sınıflandırmak gerekirse,

- Fransa, Almanya: Yatırım sübvansiyonları,
- Belçika, Fransa , Danimarka: Yatırımlarda özel amartisman,
- Fransa, Danimarka: Kredi ve kredi garantileri,
- İtalya: Faiz sübvansiyonları ve düşük faizli krediler

ve bütün üye ülkelerce istihdam sübvansiyonları uygulanmaktadır²⁹.

Ayrıca AB Komisyonu, bilgisayar elektronik ve uzay çalışmaları sektörlerinde uluslararası bir rekabet söz konusu olduğu için, bu sektörlerin desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Diğer yandan, rekabeti bozucu ve olumsuz yönde etki yapıcı her tür yardım yasaklandığı halde, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) bu uygulamaların dışında tutulmaktadır. Bu konuda üye ülkelerce yapılan yardımlar, Birlik tarafından yapılan yardımların çok üzerindedir ³⁰.

A. Birlik Yardım Politikasında Kullanılan Mali Araçlar

Birlik tarafından yapılan yardımların %80'i Tarım sektörüne yöneliktir. Birlik bu yardımları şu mali araçlarla gerçekleştirmektedir:

²⁹ Avrupa Topluluğunda Uygulanan Devlet Yardımları, Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelemesi İGEME, 1993 s. 14.

³⁰ İGEME, Avrupa Topluluğunda Uygulanan .... s. 15.

Topluluk Mali Araçları	Alanları
- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA)	- Tarım Politikası doğrultusunda verilen yardımlar
- Avrupa Sosyal Fonu (ESF)	- İstihdama yönelik Yardımlar
Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	Bölgeler arası dengesizliklerin azaltılması
- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) bünyesinde verilen yardım ve hibeler	- Endüstriyel krediler, işletme kredileri, işçi kredileri
- NCI (New Community Instrument Loans) ve EIB (Avrupa Yatırım Bankası)	- Yatırım Projeleri Finansmanı
- Çeşitli araçlar	- Enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve Araştırma ve Geliştirme faaliyetlerini desteklenmesi

Bu araçlar, Birlik anlaşmalarının rekabet kurallarından genellikle ayrı olarak ele alınmaktadır. Ancak Komisyon tarafından, Birlik araçlarının devlet yardımları ile uyumlu bir şekilde uygulanması savunulmaktadır. Bu uyumun sağlanabilmesi için, AB Anlaşmasının 92 ve 93. maddeleri devlet yardımlarına ilişkin genel prensipleri içermektedir.

Topluluğun kurucu anlaşmasındaki esaslar, savunulan prensipler ve bazı uygulamalar arasındaki çarpıcı çelişkileri de ortaya koymakta yarar vardır. Örneğin, Kurucu Anlaşmanın 85 ve 94. maddeleri, rekabeti bozduğu gerekçesi ile genel olarak devlet yardımlarına karşı çıkmaktadır. Diğer tarafta, uluslararası piyasalarda, rekabet gücünü korumak ve geliştirmek amacıyla, bu tür uygulamalara göz yumulmakta veya açıkça olmasa bile izin verilmektedir. Çoğunlukla da bu yardımların saptanması mümkün olamamaktadır. Bu yardımlar,

- Hibeler,
- Ucuz krediler,
- Faiz kolaylıkları
- Vergi imtiyazları,
- Bankalardan veya sermaye piyasalarından borç alan işletmelere sağlanan devlet garantileri
- Mal ve hizmetlerin daha uygun koşullarda temini,

- Devletin doğrudan veya dolaylı olarak şirketlerin öz sermayelerine katılımı şeklinde olabilmektedir³¹.

B. Avrupa Birliği' nde Uygulanan İhracat Teşvikleri

İç piyasaya yönelik yardım ve teşvikler, başka ülkelerin aleyhlerine doğrudan bir sonuç doğurmadıkları için diğer ülkeler tarafından ilgi çekmezler. Diğer ülkeleri ilgilendiren esas konu, ihracata uygulanan yardım ve teşvikler olmaktadır. Çünkü ihracata uygulanan yardım ve teşvikler, başka ülke ekonomileri üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yapmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler de, yoğun bir şekilde ihracata yönelik teşvik uygulamaktadırlar. Bu teşviklerin başlıcaları,

- I- İhracat kredileri ve faiz sübvansiyonu,
- II- İhracat kredi sigortası ve garanti programları,
- III- Diğer teşvik araçları,
  - Vergi istisnaları,
  - Pazarlama ve dış tanıtım desteği

şeklinde³². Bu teşvik araçları her bir üye ülkede farklı biçimde ve farklı yoğunluklarda uygulanmaktadır.

C. İhracat Teşviklerinin Avrupa Birliğinde Uygulanış Biçimi

1. Fransa

Fransız ihracatçıları, kısa, orta, uzun vadeli krediler ile desteklenmektedir. Bu krediler, ticari bankalar ile Fransız dış ticaret Bankası (BFCE) ve COFACE'nın işbirliği ile düzenlenmektedir.

31 İGEME, Avrupa Topluluğunda Uygulanan ..., s. 20

32 Dış Ekonomik İlişkiler, DPT Yayınları, 1992, s. 11.

BFCE'nin kullandığı krediler, COFACE tarafından sigortalanmaktadır.

Fransız Frangı olarak verilen orta vadeli kredilerde kur dalgalanmaları BFCE tarafından hazine adına garanti altına alınmaktadır. Ayrıca BFCE, "referans faiz hadleri" ile, OECD düzenlemesi çerçevesindeki faiz hadleri arasındaki farkı karşılamaktadır³³.

İhracatın sigorta ve garanti yoluyla teşviki, resmi bir kurum olan COFACE tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu sigorta ve garantileri;

- Kendi hesabına kısa vadeli ticari riskleri garanti altına almaktadır. Bu amaçla devlet, COFACE'nin kısa vadeli kredi sigortalarına kaynak aktarımı yapmaktadır.

- Genelde orta vadeli kredileri devlet hesabına sigortalamaktadır. Bu yöndeki ağır yatırım mallarının ihracatına ilişkin kabul kredi sigortaları ticari risklerin %85'i, siyasi risklerin %90'nına kadar oranlarda olabilmektedir.

Tüketim malları ve hammadde ihracatında verilen kredileri ise kendi hesabına yapma yetkisine sahiptir. COFACE ayrıca bir işletmenin sağladığı özel krediye de garanti verebilmektedir.

COFACE'nin diğer sigorta ve garanti işlevleri ise şunlardır:

- İhracatta kur garantisi. Burada lehteki kur değişmelerinden COFACE yararlanmaktadır.

- Üretim girdi fiyat sigortası. Bu yol, işletmenin sipariş aldığı tarihte verdiği fiyatların, girdi maliyetlerinin artması sonucu , teslim tarihinde zararına satış yapılma durumunu önlemektedir.

- Özel bankalarca dış ihaleler için verilen teminat mektupları sigortalanmaktadır.

---

³³ İGEME, Avrupa Topluluğunda Uygulanan ..., s. 63

2. Almanya

Almanya'da ihracatın finansmanı ile ilgili kuruluşların en önemlisi 50'den fazla bankanın iştiraki ile kurulan AKA'dır. AKA'da devletin katkısı yoktur. Kullanılan kredilerin yatırım malları veya hizmetleri kapsamı zorunluluğu bulunmaktadır.

Bir başka ihracat finansmanı sağlayan kuruluş ise resmi bir kurum olan KFW'dir. Bu kurum genel olarak alıcı kredilerini finanse etmektedir. AKA, yabancı para birimi cinsinden kredi açma olanağından yoksun olmasına karşılık KFW, ABD Doları üzerinden Hermes kur garantili ihracat kredisi verebilmektedir.

Özel bir şirket olan "HERMES", bu faaliyetleri devlet adına yapmaktadır. İki milyon DM'nin altındaki tüm ihracatı sigortalamaktadır. Daha yüksek miktarlardaki ihracatlar için Federal Ekonomik İşler Bakanlığında verilen izin ile işlem yapılmaktadır.

Özel sigorta şirketleri de kendi hesaplarına ticari riskleri sigortalama hakkına sahiptirler. HERMES garantisindeki ihracatın %100 Alman menşeli olması zorunluluğu bulunmaktadır. Kredi garantilerinde ihracatçının da siyasi risk için %10, ekonomik risk için %15, ithalatçı firmanın keyfi ödememe durumunda ise %25 oranında risk payına ortak olması söz konusudur.

HERMES ayrıca kur garantisi ve dış müteahhit hizmetlerinde verilen teminat mektuplarını da garanti kapsamına almıştır.

3. İtalya

İtalya'da teşvik kredileri, Mediocredito Contrale (MC) tarafından finanse edilmektedir. MC genellikle orta vadeli kredilerde sübvansiyon uygulamaktadır. Kısa vadeli kredilerde ise piyasa koşulları geçerli olmaktadır.

Faiz sübvansiyonu sadece döviz kredilerine uygulanabilmektedir.

İtalya'da sigortalama ve garanti altına alma işlevini, tüm finansal ihtiyacı devlet tarafından karşılanan Milli Sigorta Teşkilatının uzman kolu olan SACE yürütmektedir. Ayrıca özel sigorta şirketleri de aynı işlemi yapabilmektedir. Sace, özel sermayeli bir kuruluş olan SIAC ile yaptığı anlaşma gereği ticari rizkleri %45, siyasi rizkleri ise %95 oranında reasüre etmektedir.

Devlet garantisi altındaki kredilendirmede, mal ve hizmetlerin Birlik üyeleri için %30, diğer ülkeler için ise %15 oranında yabancı katkısına izin verilmiştir.

SACE ayrıca AB dışındaki yabancı ülkelerde düzenlenen fuar, piyasa araştırması, reklam, ticari ofis, tanıtım pavyonu, dağıtım şebekesi gibi faaliyetleri de sigortalamaktadır.

4. İngiltere

İngiltere'de bütün özel bankalar ihracat kredisi verebilmektedir. İhracat kredisi veren resmi bir kurum bulunmamaktadır. Ancak, resmi kurum olan ECGD, ihracat kredi sigortası ve garanti kuruluşu olarak fonksiyon görmektedir. Sevkiyat sonrası finansmana ECGD tarafından belirlenen sabit bir faiz oranı uygulanmaktadır. Bu faiz oranının, OECD uzlaşmasında belirlenen minimum faiz oranına veya Ticari Faiz Referans Oranlarına (CIRRS) uygun olması zorunludur.

İngiltere'de ayrıca, "The Aid and Trade Provision" (ATP) ihracat kredisi ile birlikte karşılıksız yardım olarak desteklenmektedir. ECGD aynı zamanda döviz cinsinden hem satıcı, hem de alıcı kredileri için sabit oranlı finansman desteği sağlamaktadır. ECGD'nin başka bir fonksiyonu da İngiliz ihracatçılarına ve İngiliz malı alıcılarına kısa ve orta vadeli

finansman sağlayan bankalara sigorta ve garanti sunmasıdır. Sunulan bu sigorta ve garantinin proğramı Şu Şekildedir:

İhracatçının 180 gün vade ile satılan mallar için her türlü ihracat işlemleri sigortalanmaktadır. Bu sigorta ve garantiler ticari rizklerin %90'ını, siyasi risklerin ise %95'ni kapsamaktadır. ECGD'nin sunduğu bir başka sigorta proğramı ise tahvil rizk sigortası, yatırım sigortası ve ihracatçının sözleşme tarihinden yükleme tarihine kadar geçen sevk öncesi dönemdeki rizkini kapsayan sigorta proğramlarıdır.

5. Belçika

Belçika'da ihracatın finansmanı, hiç bir resmi kurum olmadan bankacılık sistemi içinde sağlanmaktadır. Bu amaçlı bir kuruluş olan Office National du Ducroire (OND) ihracat kredileri finansmanına katılabilmektedir. OND ayrıca, yabancı ticari belgeleri kabul edebilmekte, satın alabilmekte ve yabancı alıcılara doğrudan borç sağlayabilmektedir. Bu işlemler genellikle kısa ve orta vadeli kredilerin finansmanı için uygulanmaktadır. İki yılı aşan kredileri Creditexport kuruluşu tarafından finanse edilmektedir.

İhracatın finansmanına sağlanan kısa vadeli kredilerde piyasa faiz oranları uygulanmaktadır. İki yılı aşan krediler ise daha çok sermaye malları ve bunlara ilişkin hizmetler için Creditexport tarafından verilmektedir.

Sigorta ve garantiler genel olarak teslim sonrası rizkleri kapsamaktadır. OND tarafından garanti edilen rizk oranı ticari rizkler için %90, siyasi rizkler için %95 olabilmektedir. Garanti ve sigorta edilen kredilerin süreleri, ihrac edilen malın tüketim yada sermaye malı oluŐuna göre maksimum düzeyi ile belirlenmektedir. İhracatçı aynı zamanda kontratın ihlal edilmesine karşı da güvence altına alınmıŐtır³⁴. Bunun yanında, OND tarafından kur sigortası da uygulanmaktadır.

³⁴ İGEME, Avrupa Topluluğunda Uygulanan ..., s. 78

6. Lüksemburg

Lüksemburg'ta ihracat kredilerinin finansmanı, ticari bankalar ile resmi bir kuruluş olan "Societe Nationale de Credit et d'Investissement" (SNCI) adlı kuruluşun işbirliği ile sağlanmaktadır. SNCI ihracatta kullandığı kredi kaynaklarını kamu sektöründen veya iç ve dış sermaye piyasalarından elde etmektedir.

Lüksemburg'ta faiz sübvansiyonu sadece sermaye malı ihracatında uygulanmaktadır. Sübvansiyon miktarı, rakiplerin sahip oldukları kredi koşullarına göre belirlenmekte ve uygulanacak faiz oranı, OECD uzlaşmasındaki koşullara uygun olması gerekmektedir.

Lüksemburg'ta sigorta ve garantilere ilişkin işlemleri "Office du Ducroire" adlı kuruluş yapmaktadır. İhracat sigortaları kapsamındaki poliçeler:

- Kapsamlı poliçeler
- Kapsamlı anlaşmalar
- Borçlu tarafındaki olabilecek hata rizki veya ticari rizklere ilişkin poliçeler
- Politik rizkler için poliçeler,

Bunun dışında ihracatçı, kendisine finansman sağlayan bankaya, kendi poliçesinin işlemlerini devredebilmektedir.

7. İspanya

İspanyada ihracat kredilerinin finansmanı İspanya Dış Bank tarafından karşılanmaktadır. Dış Bank bu finansman kaynağını, özkaynakları ile birlikte cari işlemlerden elde ettiği karlar, para piyasalarından sağladığı kaynaklar ve İspanya Merkez Bankasının bir

organı olan “Resmi Kredi Kurumu” (İCO) tarafından aktarılan kaynaklar yoluyla sağlamaktadır. Resmi Kredi Kurumunun para piyasalarından ve dış kaynaklardan elde ettiği krediler Dış Bank’a aktarılmaktadır.

Dış Bank tarafından sağlanan bu kredilerin geri dönmemesi durumunda zararları CESCE, kredinin açıldığı döviz cinsinden ödemektedir.

Bunun dışında, İspanyol ekonomisinde sürekli ihracat olonağı yaratılmasını ve İspanyol teknolojisi kullanılan projelerin finansmanına destek olmak amacıyla İspanyol hükümeti, FAD olarak adlandırılan kamu yardım fonları sağlayabilmektedir.

Faiz sübvansiyonu konusunda ise, piyasa üzerindeki fonların ve buna eklenen kar marjı ile bankalar tarafından verilen orta ve uzun vadeli kredileri arasındaki farkın sübvansiyonu şeklindedir. Bu faiz oranı OECD uzlaşmasına uyan sabit bir orandır.

CESCE tarafından sağlanan sigorta ve garantilerinin siyasi rizki devlet tarafından karşılanırken, ticari rizkler tamamiyle söz konusu kuruluş tarafından karşılanmaktadır. CESCE’nin sigortaladığı mal ve hizmetlerde %90 İspanyol menşei koşulu aranmaktadır.

8. Portekiz

Portekiz’de ihracatın teşviki bizzat devlet tarafından sağlanan kredilendirme yolu ile yapılmaktadır. Ancak ticari bankalarca verilen kredilerde OECD uzlaşmasına ve AT kurallarına uyulmaktadır. Prefinansman ve ihracat kredileri, ihracatçıya devlet garantili olarak verilmektedir. Garantinin dışında devlet, kalkınmışlık düzeyi nedeniyle ihracatçıya ucuz kredi sunmamaktadır. Buna karşılık ihracatçıyı, ihracat rizklerine karşı korumaktadır. İhracatçıya verilen kredinin süresi ve miktarı, alıcının kullandığı kredinin süre ve miktarını aşmamaktadır. Kredilerde uygulanan faiz oranı ise, piyasada benzer

koşullarda uygulanan faiz oranıdır. İhracatçıdan aynı zamanda, Döviz Rizki Garanti Fonu (FGRC)'den, kredinin döviz rizkini onaylaması istenmektedir.

Portekizde sigortalama ve garanti işlemleri COSEC adlı resmi bir kuruluş tarafından yapılmaktadır. Verilen garantilerde yabancı menşei oranı en fazla %40 olmaktadır. Sigorta edilen krediler, ihracatçının tüm mal ve hizmet ihrac işlemleri ile, ithalatçının tüm mal ve hizmet işlemleri ve yerel giderleri kapsamaktadır.

Ayrıca Merkez Bankasına bağlı FGRC tarafından kur garantisi verilmektedir.

9. Yunanistan

Yunanistanda ihracat kredilerinin finansmanı özel bankalarca üstlenilmiştir. Bununla birlikte "Döviz komitesi" diye anılan bir kamu kurumu özel bankalarca verilen kredilere ilişkin faiz hadlerinin genel hatlarını belirlemektedir. Bu yolla, diğer alanlara verilen kredilere oranla, ihracatçının kullandığı krediler daha avantajlı şekle sokulabilmektedir.

İhracat sigorta ve garanti işlemleri ise İhracat Kredileri Sigorta Fonu (ECİF) tarafından düzenlenmektedir. Bu kuruluşun bütün yükümlükleri devlet tarafından garanti altına alınmış bulunmaktadır. Sigorta kapsamına giren mal ve hizmetlerde en az %25 Yunan menşei olma zorunluluğu aranmaktadır. ECİF'in ihracattaki işlevleri:

- İhracat kredilerinin %100'nü sigortalayabilmek,
- Kur garantisi vermek,
- Özel banka ve sigorta şirketlerinin, Yunan Müteahhitlerine verdikleri yurt dışı ihalelerdeki teminat mektuplarını garanti altına almak şeklinde özetlenebilir.

10. İrlanda

İrlanda'da ihracat kredileri tamamiyle özel bankalar tarafından verilmektedir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve bankalar arasındaki düzenlemeler ile ihracat kredi finansmanı, ülkenin kendi para birimi ve konvertibil bir döviz ile gerçekleştirilebilmektedir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve ülkede bulunan yabancı bankalar ile Yunan özel bankalarının birlikte yaptıkları düzenlemeler çerçevesinde imtiyazlı faiz oranı uygulanmaktadır. Bu oran OECD uzlaşmasındaki oranlar ile paralel olmak zorundadır.

İrlanda'da ihracat kredilerini sigortalama ve garanti işlemlerini devlet adına ICI yürütmektedir. Resmi desdekli bütün ihracat kredilerinin sigortalanma zorunluluğu bulunmaktadır.

Kısa vadeli sigortalamalar için ödemeler, sözleşmede yer alan miktarın veya ihracata konu mal ve hizmetin fatura değerinin belli bir oranıdır. Bu oran ithalatçının güvenilirliğine, ödeme durumuna ve ihracat yapılan ülkeye göre değişebilmektedir.

11. Hollanda

Hollanda'da resmi finansman yardımıyla beraber özel bankalar da ihracat kredisi açmaktadır. Ekonomik ilişkiler Bakanlığı ise, hem faiz yardım planı uygulamakta, hem de organizasyon görevi yapmaktadır.

Finansman yardımı ile ilgili resmi kuruluş ise dışişleri Bakanlığına bağlı Uluslararası İşbirliği Başkanlığı (DGIS)'dir.

Faiz sübvansiyonu konusunda, aynı alanda faaliyet gösteren rakip firmalar ile aynı koşullarda finansman desteği sağlanması şeklinde bir ölçüt getirilmiştir. Bu amaçla, aleyhte bir faiz oranı mevcut ise, aradaki fark sübvansiyon vadesi iki yılı aşan krediler

için söz konusu olabilmektedir.

Sigortalama ve garanti işlemleri, özel bir sigorta şirketi olan ve 1925 yılından bu yana faaliyet gösteren NCM adlı bir kuruluş tarafından yapılmaktadır. İhracat kredisinin sigorta edilebilmesi için bazı kriterler aranmaktadır. Buna göre hem ithalatçı ülke ve hem de ilgili ithalatçı firmanın güvenilirliğinin araştırılması gerekmektedir. NCM- bu işlemlerde uluslararası anlaşmaları göz önünde bulundurmaktadır.

Alıcı kredileri için sigorta işlemi, Hollanda'da yerleşik ve Hollanda kanunlarına göre işlem yapan her bankaya verilebilmektedir. İhracat kredilerinden yararlanabilmek için Hollanda'da yerleşik herhangi bir ihracatçı olmak yeterlidir. Bankalar için garantiler;

- Alıcı kredileri
- Alıcı kredilerine ilişkin banka kredileri
- Yabancı bankalar için garanti programı çerçevesinde verilmektedir.

12. Danimarka

Danimarka'da doğrudan ihracat kredi programı uygulanmamaktadır. İhracatın finansmanı ile ilgili "Danish Export Finance Corporation"(DEFC) adlı kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kuruluş Danimarkalı ihracatçılara ve finansal kuruluşlara, yurt dışındaki alımları ve finans kurumları üzerindeki teminat hakları karşılığı ödünç para vermektedir. Satıcılara verilen kredi, kurum borçlarının yaklaşık %28'ni oluşturmaktadır. DEFC, ayrıca alıcı kredileri yolu ile ihracatı finanse etmektedir. Krediler genellikle Danimarka Kronu cinsinde verilmektedir.

Danimarka'da sigorta ve garanti işlemlerini ise, İhracat Kredi Konseyi (EKR) adlı yürütmektedir. Garanti ve sigortaya ilişkin poliçeler;

- Sevk sonrası ticari rizik sigortası

- Sevk sonrası politik rizk sigortası
- Genel sigorta
- Kontrat garantileri
- Kamu alıcıları için indirim sigortası
- Servisler ve inşaat mühendisliği projelerine ilişkin rizklere karşı sigorta alanlarını kapsamaktadır.

Ayrıca, kur rizki sigortası, destekli kur garantisi, senet sigortası ve kontrat garantisi şeklinde sigorta programları uygulanmaktadır.

D. Diğer Teşvik Araçları

Birlik üyesi ülkelerde, yukarıda açıklanmaya çalışılan ihracat teşviklerine ilave olarak, Vergi İstisnaları, Pazarlama ve Dış Yardım Desteği biçiminde de ihracata destek sağlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Almanya, Fransa, Belçika, İrlanda, İspanya ve Yunanistan'da ihracatta KDV istisnası uygulanmaktadır. Ayrıca ihracata konu malın üretiminde kullanılan ithal girdilere gümrük muafiyeti uygulanmaktadır. Bunun yanında ülke dışında satış, araştırma veya enformasyon ofisi ya da şirketi kuran firmaların karları vergi dışı bırakılabilmektedir.

Bunların dışında resmi destekli bir çok kuruluş, dış pazarlar hakkında bilgi temin etmekte, yurt dışında tanıtım ve yabancı fuarlara katılmalarda mali destek sağlamaktadır. Resmi nitelikli bu kuruluşlar genelde ekonomi veya dış ticaretle ilgili bakanlıklara bağlı olarak hizmet vermektedirler ³⁵.

---

³⁵ İGEME, Avrupa Topluluğu Uygulanan ..., s. 59.

V. AVRUPA BİRLİĞİNİN ORTAK POLİTİKALARI

A. Ortak Tarım Politikası

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının 3/d maddesi, tarım alanında ortak bir politikanın tesisini öngörmektedir. Bu politikanın ana hedefleri, Antlaşmanın 39. maddesinde ortaya konmuştur. Bu hedefler:

- 1- Tarımsal üretimi artırmak,
- 2- Çiftçilere daha iyi bir yaşam standardı yaratmak,
- 3- Piyasayı İstikrara kavuşturmak,
- 4- Arzın devamlılığını sağlamak,
- 5- Ürünlerin tüketiciye makul fiyatlarda ulaşmasını sağlamaktır ³⁶.

Bu hedeflerin uygulanmaya konulması süreci, 1960 yılında Birlik Bakanlar Konseyinin hedefleri benimsemesiyle başlamıştır. Bu amaçla çeşitli sektörler bakımından piyasa düzenlerinin aşamalı bir biçimde oluşturulmasına başlanılmıştır. İlk "Ortak Piyasa Düzeni" 1962 yılında hububat sektöründe yürürlüğe girmiş ve halen 22 ürün ve/veya ürün grubu Ortak Piyasa Düzenleri kapsamında yer almaktadır.

Söz konusu tarım ürünleri veya tarım ürünü grubu şunlardır:

- 1- Tahıllar
- 2- Pirinç
- 3- Şeker
- 4- Zeytinyağı
- 5- Sığır eti

³⁶ Avrupa Topluluğu Nedir., Avrupa Topluluğu Yayınları, s.55.

- 6- Domuz eti
- 7- Koyun ve keçi etleri
- 8- Kümes hayvanları etleri
- 9- Yumurta
- 10- Şarap
- 11- Süt ve sütlü ürünler
- 12- Yaprak tütün
- 13- Su ürünleri
- 14- Taze sebzeler ve sofralık meyveler
- 15- Tahılların işlenmesinden sağlanmış ürünler
- 16- Meyve ve sebzelerin işlenmesinden sağlanmış ürünler
- 17- Keten ve kenevir
- 18- Şerbetçi otu
- 19- Kurutulmuş hayvan yemleri
- 20- Tohumluklar
- 21- Yağlı tohumlar
- 22- İpek böceği

Ortak Tarım Politikası üç ana prensibe dayanmaktadır. Bunlar:

a) Ortak Bir Pazarın Kurulması:

Bu ilke, Birlik içi ticarete gümrük engelleri ve diğer engellerin kaldırılmasını ve ticarete rekabeti bozacak diğer hertürlü engellerin kaldırılmasını ifade etmektedir.

b) Birlik Tercihi:

Bu ilkeye göre Birlik ürünlerinin satışına öncelik verilmektedir. Birlik fiyatlarının dünya fiyatlarının üstünde olması nedeniyle, ucuz

ithalattan korunma görevi, Ortak Tarım Politikasına düşmektedir. İthalat ve ihracat akımlarının düzenlenmesi ve dış korumanın mümkün olmadığı durumlarda birlik ürünlerine sübvansiyon sağlanması öngörülmektedir.

c) Mali Dayanışma:

Ortak bir politikanın maliyetinin, ilgili taraflarca karşılanması gereğince, Nisan 1962'de Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (FEOGA) kurulmuştur.

Ortak Tarım Politikasının ilkeleri, Ortak Piyasa Düzenleri çerçevesinde yürütülmektedir. Buna göre bir kısım düzenlemeler, müdehale ve dış koruma sağlamaktadır. Bu tür düzenlemeler, tarımsal üretimin %70'ini kapsayan hububat, süt ve süt ürünleri ile şeker ve et sektörlerinde mevcuttur.

Bir kısım Düzenlemeler ise sadece dışa karşı koruma sağlamaktadır. Bu düzenleme kapsamındaki ürün grupları tarımsal üretimin %25'ini kapsamaktadır. Bu grupta piyasa düzenlemeleri, ithalatta referans fiyatı ve fark giderici vergi şeklinde görülmektedir. Yumurta ve kümes hayvanlarının etleri, şarap, çiçek, yaş sebze ve meyve bu grupta yer almaktadır.

Ortak Piyasa Düzenleri çerçevesinde diğer bir düzenleme ise bir kısım ürünlere ek üretim olanağı sağlamaktadır. Bu grup ürünler toplam tarım ürünlerinin %2,5'ünü kapsamaktadır. Bu grupta; ayçiçeği, pamuk, bezelye ve bakla gibi ürünler yer almaktadır.

Bazı tarım ürünleri ise Ortak Piyasa Düzeni çerçevesinde ortak politikadan sınırlı yardımlar şeklinde yararlanmaktadır. Bu grupta yer alan ürünler; keten, kenevir, şerbetçi otu, ipek böceği ve tohumluklar gibi ürünlerdir.

Genel olarak bakıldığında Ortak Piyasa Düzenlerinin her biri;

- Fiyat Politikası,
- Birlik içi serbest dolaşım Politikası,
- Toluluk dışı ülkelerle alış veriş politikası,
- Rekabet Politikası,
- Finansman Politikası

olmak üzere beş alt politika içermektedir.

Birlik bunların dışında, tarım ürünlerinin üçüncü ülkelere ithalatında, "OGT" yoluyla bir koruma sağlamaktadır. Ayrıca bu politikalar bir "Fark Giderici Vergi" ile desteklenmektedir³⁷.

Ortak Tarım Politikasının oluşumundan sonra, küçük üreticilerin tamamen veya kısmen üretim vergilerinden muaf tutulması, direkt olarak yardım verilmesi, 55 yaşın üzerindeki üreticilere erken emeklilik sağlanması tedbirlerinin yanısıra, üretimin yaygınlaştırılması amacıyla, birçok yan tedbirler de uygulamaya konulmuştur. Ancak bu tedbirler kendinden beklenen sonucu verememişler ve böylece Birlik Komisyonu, 9 Temmuz 1991 tarihli toplantısında, Komiser Mac Sharry tarafından hazırlanan ve politikanın oluşumundan itibaren 30 yıllık süreyi kapsayan en radikal değişiklikleri içeren reform paketini benimsemiştir. Söz konusu paket;

- Piyasa Düzenleri ve garanti edilmiş fiyatlarla ilgili tedbirler,
- Çevre bakımından daha az riskli ve ağaçlandırmanın teşvikine ilişkin tedbirler,
- Sosyal tedbirler

olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Bu paket, Birlik'te Ortak Piyasa Düzeni'ne tabi, 22 ürün grubundan sadece 5-6 sektöre yöneliktir. Bu sektörler de Birlik'te üretim fazlalığı bulunan ve temel ürün niteliğinde olan sektörlerdir³⁸.

³⁷ İGEME, Avrupa Topluluğunda Uygulanan ..., s. 24.

³⁸ Avrupa Topluluğu ve Türkiye, H.D.T.M. Yayınları 1993. s. 36.

Reform uygulamaları ile bir kısım üreticiler önemli gelir kayıplarına uğrayacaklarından, bu kayıpların telafisi için direkt gelir yardımları öngörülmektedir. Bu yardımlar, destekleme niteliğinde olmayıp, vazgeçilen üretime ve gelir kayıplarına karşı telafi edici tazminatlar şeklinde verilmektedir. Böylece yeni stoklara neden olunmayacağı ve piyasa arz-talep dengelerine müdahale edilmeyeceği düşünülmektedir.

Ayrıca uygulamaya konulan bu reform kararı ile, Avrupa Birliği'ni korumacılıkla suçlayan ülkelere karşı "GATT müzakerelerini kilitleyen taraf" olmaktan kurtulunulacağı beklenmektedir .

B. Ortak Ticaret Politikası

Roma Antlaşmasınının 110-116. maddesi hükümleri, Ortak Ticaret Politikası alanında, üye ülkelerin yükümlülüklerini ve uyacakları ilkeleri belirlemektedir.

110. madde, üye ülkelerin aralarında bir gümrük birliği tesis ederlerken dünya ticaretinin gelişmesine, uluslararası ticarete uygulanan kısıtlamaların tedricen kaldırılmasına katkıda bulunmaları prensip olarak kabul edilmiştir.

111.madde özetle,

a) Dış ticarete ortak bir politikanın uygulamaya konulmasında gerekli şartların yaratılmasını sağlayacak şekilde, üye ülkelerin üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerinde koordinasyon sağlanması,

b) Üye ülkelerle Ortak Gümrük Tarifesi üzerinde görüşmeler yapılması,

c) Üye ülkelerin, üçüncü ülkelere karşı uygulayacakları liberasyon listelerini mümkün olduğu kadar genişletmeleri öngörülmektedir.

112.madde, üye ülkelerin ihracatta uyguladıkları yardım rejimlerini

uyumlaştırmaları esasını getirmektedir.

113.madde, gümrük tarifelerinde değişiklik yapılması, ticaret ve tarife anlaşmaları ve tüm liberasyon tedbirlerinin yekseneklaştırılmasını ihracat politikası, damping ve sübvansiyon alanlarında Birlik ticaret politikasının aynı ilkelere dayandırılması öngörülmüştür.

114, 115 ve 116. maddeler ise, ticaret politikası alanında alınacak kararlarda uyulacak usul ve esaslar hükme bağlanmıştır.

Üye ülkeler, sayılan bu hükümleri, geçiş dönemi sonunda uygulamaya kolup, gerçekleştirmişlerdir.

Birlik ayrıca, Ortak Ticaret Politikası çerçevesinde bir çok uluslararası anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalar;

a) Ortaklık Anlaşması:

Bu güne kadar sadece Türkiye ve Yunanistan'la ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, her iki ülke için de tarafların Birliğe tam üyeliğini hedeflemektedir. Ancak Yunanistan, anlaşmada belirtilen süreyi kısaltarak, 1 Ocak 1981 Tarihinde birliğe tam üye olmuştur.

b) Gümrük Birliği Anlaşmaları:

Birlik ile Malta ve Kıbrıs arasında varılan anlaşmalara göre taraflar arasında bir gümrük birliği kurulması öngörülmektedir.

c) Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmaları

EFTA'ya dahil ülkelerle ayrı ayrı birer serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Sanayi ürünlerini ve bir kısım işlenmiş tarım ürünlerini kapsayan bu anlaşmalarla Batı Avrupa'da gümrüksüz bir bölge oluşturulmuştur. Bu kapsamda Birlik, EFTA ülkeleri ile "Avrupa Ekonomik Alanı" nı kurmuştur.

d) Tercihli Ticaret Anlaşmaları:

Bu anlaşmalar Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, İngiltere'nin Birliğe katılımından sonra Afrika, Karayipler ve Pasifik'te yer alan 46 İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi ülkelerle "**Lome Anlaşmaları**" imzalanmıştır. Ayrıca Akdeniz Politikası çerçevesinde Fas, Tunus, Cezayir, İsrail, Mısır, Ürdün, Kıbrıs, Suriye, Lübnan, Malta ve Yugosloya ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanmıştır.

e) Tekstil Anlaşmaları:

Hammadde ve işgücü açısından karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bulunan gelişme yolundaki bazı ülkelerin artan rekabeti ile karşılaşan Birlik, iç piyasanın, artan ithalat nedeniyle sarsılmasını önlemek ve yerli üreticilerin iç piyasada yeterli pay almalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu amaca yönelik olarak Birlik, ithalat miktarını sınırlayarak, ya da ihrac fiyatlarının yükselmesini sağlayarak, iç piyasada fiyat istikrarını korumayı amaçlamaktadır.

Bu şekilde 27 imalatçı ve ihracatçı ülke ve 4 Akdeniz ülkesi (Malta, Tunus, Fas, Türkiye) ile "**Gönüllü İhrac Kısıtlamaları Anlaşmaları**" yapmıştır.

Birlik, Uluslararası Tekstil İcaresini Düzenleyen Anlaşma'ya atıfta bulunarak ve tekstil sektöründe serbest ticaret bulunmadığı ilkesinden hareketle tekstil sektörünü eniyi şekilde korumuştur. Bu koruma GATT-Tekstil Anlaşması hükümleri çerçevesinde olmaktadır.

Birlik, tekstil politikası ile, ithalatını denetlemenin yanısıra gelişmekte olan söz konusu ülkelere de giderek artan oranda ihracat yapmayı amaçlamaktadır.

Anlaşmalarda yer alan "esneklik hükümleri çerçevesinde denetim altındaki ithalat" ilkesi uyarınca, ihracatçı ülkelerin mevcut kotaları "**carry over**,"(Kullanılmayan kotanın bir sonraki yıla transferi) "**carry forward**" (müteakip yıl kotasının içinde bulunulan dönemde kullanılması) şeklinde taraflarca uygun görülecek transferlerin yapılması yoluyla kullanılması mümkündür.

Diğer yandan, birlik menşeli hammadde kullanılarak üretilen maddeler, Birliğe daha esnek bir rejimle ihraç edilebilmektedir.(Fason üretim)

Söz konusu kısıtlama anlaşmalarında, anlaşma kapsamındaki tekstil ve konfeksiyon mamüllerinin tamamı belirli kategoriler (mal grupları) olarak tanımlanmaktadır.

Bu şekildeki Birlik politikası çerçevesi içinde yeniden yapılanma politikası uygulanmış, sanayinin emek yoğun yapısı değiştirilerek, sermaye yoğun bir yapıya kavuşturulmuştur.

Bu bağlamda Avrupa Parlemantosunu Komisyonu, bu amaca yönelik olarak,bir program,(RETEX Programı) oluşturmakla görevlendirilmiştir.

RETEX Programı, az gelişmiş Birlik bölgelerine, kriz içinde bulunan sanayi bölgelerine, tekstil ve konfeksiyona geniş ölçüde bağımlı bölgelere, çeşitli nedenlerle ekonomik faaliyetlerini çeşitlendiremeyen bölgelere ve geri kalmış tarım bölgelerine yardım yapılmasını öngörmektedir. Bu program aynı zamanda, söz konusu bölgelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin modernizasyonunun sağlanmasını da hedeflemektedir.

f) Tavizsiz Anlaşmalar:

Birlik, Amerikan ve bazı Uzak Doğu ülkeleri ile ticaretini düzenleyen çerçeve anlaşmaları imzalamıştır³⁹.

---

³⁹ H.D.T.M., Avrupa Topluluğu ..., s. 43.

Tablo 11. Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikasında Yer Alan Korumacı Tedbirler

Önlem	Hukuki Dayanağı	Uygulayıcı Birim	Önlemin Gerekçesi ve Uygulama Yöntemi
Anti-Damping	2423/88 (EEC) Yönetmeliği 2424/88 (ECSC) Kararı	DG1-DIREC.C DIVISION 1	Haksız rekabet yaratacak şekilde indirilmiş fiyatlarla yapılan ithalata karşı Söz konusu malın ithal fiyatını yükseltmeye yönelik
Telafi edici önlemler (Countervailing Measures)	2423/88 (EEC) Yönetmeliği 2424/88 (ECSC) Kararı	DG1-DIREC.C DIVISION 1	Haksız rekabet yaratacak şekilde teşvike konu olmuş ürünlerin ithaline karşı Söz konusu malın ithal fiyatını yükseltmeye yönelik
Koruma tedbirleri (Safeguard measures)	288/82 (EEC) 1765/82 (EEC) 1766/82 (EEC) Yönetmelikleri	DG1-DIREC.C DIVISION 1	Topluluk iç sanayiini zarara uğratabilecek miktarlara ulaşmış ithalata karşı Söz konusu malın ithalat miktarını sınırlamaya yönelik
Yeni ticari politika aracı (New Commercial Policy Instrument)	2641/84 (EEC) Yönetmeliği	DG1-DIREC.C DIVISION 1	Üçüncü ülkelerin kurallara aykırı (ILLICIT) ticari uygulamalarına karşı (1984' te uygulanmaya başladı) Avrupa'nın ticari çıkarlarının üçüncü ülke pazarlarında korunmasına yönelik (ABD Ticaret Yasası Bölüm 301 örnek alınarak düzenlenmiş) Zararı giderecek ölçüde: a) Aykırı uygulamalara karşılık verilebilir b) Topluluğun kanunlardan veya ticari teamüllerden kaynaklanan hakları sonuna kadar zorlanır
Taklit mallara ilişkin tedbirler	3842/86 (EEC) 3077/87 Yönetmelikleri	DG1-DIREC.C DIVISION 1	Gümrük otoritelerinin de yardımı ile taklit malların Topluluk sınırlarından girmesinin ve Topluluk içinde serbest dolaşımının engellenmesine yönelik Topluluk sanayiine zarar şartı aranmaz: malın taklit olması yeterlidir. Büyük ölçüde milli mevzuatlara başvurulur.
Deniz taşımacılığındaki haksız fiyatlandırma uygulamalarına ilişkin tedbirler	4057/86 (EEC) Yönetmeliği	DG VII	Üçüncü ülke denizyolu nakliyecilerinin uyguladığı düşük fiyatların yarattığı zarara karşı haksız fiyatlandırma ile taşınan malın ithalatına düzeltme (REDRESS) vergisi uygulayıp fiyatı yükseltir veya nakliyecisi ile fiyat taahhüdü anlaşması yapılır.

Birlik GATT'ın ilgili hükümlerine paralel olarak, kendi damping mevzuatını geliştirmiş bulunmaktadır. Söz konusu mevzuata göre herhangi bir ülkeden yapılan ithalatta, birlik içindeki bir firma ya da kuruluş, veya birlik üyesi bir ülke damping yapıldığını iddia eder ve dampingli bir ithalatın birliğin belli bir sektöründe üretim ve ticareti bozucu etkiler taşıdığını ortaya koyarsa birlik komisyonu tarafından damping soruşturması açılır. Soruşturma sonucu bir damping marjı saptanırsa, eşit düzeyde anti damping vergi tahsiline gidilerek birlik endüstrisi korunur.

Anti-damping vergi uygulaması ve diğer koruma tedbirlerini Tablo 11'de görmek mümkündür.

Böylece birlik sanayi mamüllerinin korunması gümrük vergisi ile değil; miktar kısıtlamaları, özellikle de anti-damping ve anti sübvansiyon mevzuatı kapsamındaki uygulamaları ile gerçekleştirilmektedir.

C. Ortak Sanayi Stratejisi ve Ortak Rekabet Politikası

Birlik sanayi stratejisinin esasını, tüketici ihtiyaçlarına cevap verebilecek kalite ve miktarda üretim yapılırken fiyatların iç ve dış piyasalarda rekabet edebilecek düzeyde olması teşkil etmektedir.

Roma Antlaşması'nda sanayi sektörü için ortak bir politika öngörülmemiştir. Antlaşmanın sanayi ürünleri ile ilgili olarak öngördüğü hükümler, rekabet politikası ile devlet yardımlarının denetimini içermektedir. Ortak Rekabet Politikasına ilişkin hükümler, Roma Antlaşmasınının 85-94 maddelerinde yer almaktadır. Bu maddelerde görülen genel amaçlar arasında; rekabeti önlemeye, sınırlamaya veya bozmaya yönelik işletmeler arası anlaşmalar ve monopol oluşumunun piyasalara hakim olunmasının önlenmesi, devletin sübvansiyon uygulamalarınının kısıtlanması veya yasaklanması benimsenmektedir.

Ortak Rekabet Politikasını düzenleyen maddelerden 85. madde, işletmelere uygulanacak kuralları belirlemektedir. Buna göre, monopolleşmeyi önlemek amacıyla yatay ve dikey anlaşmalar yasaklanmıştır. Bu yasaklamalar genelde küçük ve orta ölçekli işletmelerin yasaklama dışında tutulmaları gibi istisnaları mevcuttur.

86 madde hakim durumun kötüye kullanılmasını önlemeye yöneliktir.

90-91 ve 92 maddelerde ise kamu kuruluşlarını teşviki yoluyla ortak piyasada çeşitliğin bozulmasına yol açabilecek sübvansiyon veya damping türü uygulamalara getirilen kısıtlamaları içermektedir. Ortak Rekabet Politikasının temelini, ortak çıkarlara zarar verilmesini önleme düşüncesi oluşturmaktadır. “Ortak Çıkar”ın yorumunu yapma yetkisi ise Komisyon’ a aittir.

Ortak Rekabet Politikası çerçevesinde getirilen kısıtlama ve yasaklamaların bir kısım istisnalar bulunmaktadır. Bu istisnaların tamamında gözetilen temel ölçüt, sosyal amaç tüketicinin korunması olmaktadır.

Ortak Rekabet Politikaları oluşturulurken üzerinde önemle durulan bir konu küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşvikidir.

Bu politikalar oluşturulurken kabul gören diğer bir konu ise, bölgesel ve sosyal amaçlar dışında devlet yardımlarını benimsememesidir.

Ortak Rekabet Politikalarının ana hedefini, tümüne devletler arasında tam eşit koşullar altında rekabeti sağlayacak, sağlıklı ve gerçek anlamda liberal bir Tek Pazarın oluşumunu sağlamak olduğu söylenebilir.

D. Diğer Ortak Politikalar

Avrupa Birliği üyesi ülkelerarası entegrasyonu daha da etkinleştirmek amacıyla yukarıda anılan ortak politikalara ek olarak bir

takım başka ortak politikalar da uygulanmaktadır. Bu ortak politikalar arasında;

- Ortak Sosyal Politikalar,
- Ortak Taşımacılık Politikası: (Üye ülkelerde taşımacılıkla ilgili kuralların ortak ilkelere bağlanmasıdır),
- Ortak Vergi Politikaları,
- Ortak Para Politikaları,

olarak saymak mümkündür. Ayrıca Ortak Savunma politikaları da uygulamaya geçiş aşamasındadır. Buna göre Ortak Savunma Politikalarının uygulanması görevi Batı Avrupa Birliği (BAB)' ne verilecektir.

VI. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ

A. Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) Ülkeleri İle İlişkiler

Birlik ve AKP ülkeleri ile ilişkileri, Birliğin geliştirmekte olan ülkeler ile olan işbirliği çerçevesinde 1964 yılında yürürlüğe giren I. Yaounde Sözleşmesi ile başlamıştır. AKP ülkeleri ile 15 Aralık 1989' da imzalanan IV. Lome Sözleşmesi ile bugüne kadar hibe, tavizli kredi ve AYB özkaynaklarından piyasa koşullu kredi şeklinde finansman sağlayan sözleşmeler imzalanmış bulunmaktadır. Bu sözleşmeler global mali nitelikteki sözleşmelerdir.

IV. Lome Sözleşmesi' ni 66 AKP ülkelerine ilaveten Haiti ve Dominik Cumhuriyeti' nin de katılımı ile 68 ülke imzalamıştır. Sözleşme 1 Ekim 1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme 10 yıllık bir dönemi kapsamaktadır⁴⁰.

Lome Sözleşmeleri ile AKP ülkelerine sağlanan mali destek paketlerine ilişkin veriler Tablo 12. ve Tablo 13'te gösterilmiştir.

⁴⁰ H.D.T.M., Avrupa Topluluğu ..., s. 69.

Tablo 12. AKP Ülkeleriyle Yapılan Mali Paket Sözleşmeleri

Sözleşme Adı (1)	Süre (2)	Toplam Mali Destek	Krediler Toplamı	
			AYB Özkaynaklar	Bütçe Kaynaklı
Yaounde I (20 Afrika Ülkesi)	1964-1989	800.0	51.1	48.8
Yaounde II (20 Afrika Ülkesi)	1970-1975	1,000.0	95.0	93.2
Lome I (46 AKP+13 sonradan katılan)	1976-1980	3,559.5	397.0	101.5
Lome II 63 AKP İlkesi	1981-1985	5,716.0	612.5	285.4
Lome III (1) 66 AKP İlkesi	1986-1990	8,500.0	1,100.0	1200(2)
Lome IV (1) 68 AKP İlkesi	1990-1995	12,000.0	1,200.0	825.0(3)
Toplam		31575.5	3455.6	2555.9

Kaynak: HDTM

(1) III. ve IV Lome Sözleşmelerinde yer alan tavan rakamlardır.

(2) 1200.0 milyon EC' nün %50 risk sermayesi, %50 ise bütçe kaynaklarından özel şartlı krediden karşılanacaktır.

(3) Tamamı risk sermayesinden karşılanacaktır.

Tablo 13. Lome III ve Lome IV Sözleşmeleri ile AKP Ülkelerine Sağlanan Mali Destek Paketleri

Komisyon tarafından yitirilen bölüm (Avrupa Kalkınma Fonu (AKF) kaynaklardan)	III. Lome	IV. Lome
Hibeler	4.645	7.715 (1)
Stabex	925.000	1.500
Sysmin	415	480
Özel Şartlı Krediler (2)	600.000	-
Toplam	6.585	9.695
AYB tarafından yitirilen bölüm		
AYB özkaynaklarından (2)	1.100	1.200
AKF kaynaklarından (Risk sermayesi) (2)	600	825
AKF kaynaklarından Faiz sübvansiyonları	215	280
Toplam	1.915	2.305
Genel Toplam	8.500	12.000

Kaynak: HDTM

(1) .250 milyon ECU yapısal uyum için ve 350 milyon ECU acil yardım için verilenler dahil.

(2) Kredi niteliği taşıyan mali destekler.

B. Akdeniz Ülkeleri İle Yapılan Anlaşmalar ve Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP)

Avrupa Birliği, 1970' li yılların ikinci yarısından itibaren, ikili tercihli anlaşmaların Akdeniz ülkeleri arasında eşitsizlik yaratacağı, bölgenin ekonomik sorunlarının çözümünde yetersiz kalacağı düşüncesiyle Global Akdeniz Politikasını benimsemiştir. Ancak dünyadaki ekonomik gelişmeler, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in tam üyeliklerinin getirdiği sorunlar gibi konular, bu dönemde Birliği, aktif bir dış politika

uygulamaktan alıkoymuştur. Ancak Doğu Blokunda meydana gelen büyük değişimler, Avrupa' nın geleceği ile ilgili görüşleri değiştirmiş ve Avrupa' nın geleceğinin belirlenmesi sürecinde daha etkin rol alma zorunluluğu hissederek Doğu Avrupa ve EFTA ülkeleri ile yoğun ilişkiler içine girmiştir.

Anılan nedenlerle uzun süre ihmal edilmiş bulunan Akdeniz ülkelerine yönelik politikaya yeniden işlerlik kazandırmak amacıyla konu yeniden gözden geçirilmiş ve 23 Kasım 1989'da hazırlanan, SEC(89) 1961 sayılı bildiri ile Yenileştirilmiş Akdeniz Politikasının temel ilkeleri benimsenmiştir. Konuyla ilgili yönetmelik 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Buna göre YAP, şu hususları içermektedir.

- a) Akdeniz ülkelerindeki ekonomik reformların desteklenmesi,
- b) Bu ülkelerde özel yatırımların teşviki,
- c) Yatırımların daha geniş bir ölçek içinde gerçekleştirilmesi,
- d) Bu ülke mallarına Birlik pazarlarının açık tutulması,
- e) Bu ülkelerin, Birliğin gelişme süreci ile daha yakın bir şekilde ilişkilendirilmesi,
- f) Ekonomik diyalogun güçlendirilmesi.

YAP için Topluluğun toplam tahsisatı 4.405 milyon ECU'dur. Bunun 2.075 milyon ECU'luk kısmı mali protokoller kapsamında, 300 milyon ECU'luk kısmı ise ekonomik reform amaçlı kredilerdir. Geri kalan 2.030 milyon ECU'luk kısım ise, Akdeniz Bölgesinde çevre, insan hakları, bölgesel işbirliği, ortak yatırımlar ve ortak ya da bölgesel çıkarılara hizmet edecek yatay projelerin finansmanında kullanılmak üzere tahsis edilmiştir⁴¹.

---

41 H.D.T.M., Avrupa Topluluğu ..., s.73.

YAP çerçevesi içinde Türkiye, sadece yatay işbirliğini öngören, belirli bazı projelerden ve bunların mali kaynaklarından yararlandırılması tasarlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye'ye 2.030 milyon ECU' luk bir kaynak kullanılacaktır. Program kapsamında finanse edilebilecek projelerin seçimi amacıyla Kasım 1992 yılında ilk aşamada belirlenen projeler AYB ve Komisyona iletilmiştir⁴².

C. Orta ve Doğu Avrupa İle İlişkiler

AB' nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine ilişkin dış politikasında ilk adımını 25 Haziran 1988 tarihinde AT ile COMECON arasında imzalanan Ortak Deklerasyonla diplomatik ilişkilerin tesisi oluşturmaktadır.

Doğu Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme sürecine paralel olarak, söz konusu ülkelerin piyasa ekonomisine geçişlerini kolaylaştıracak ve Birlik ile aralarında ortaklık ilişkisi doğuracak Avrupa Anlaşmalarının imzalanması gündeme gelmiş ve 17 Eylül 1990 tarihinde ikinci kuşak anlaşmaları diye ifade edilen ve bu anlaşmaların içeriğini belirleyen Komisyon belgesi Birlik Dış İşleri Bakanlığı Konseyi'nde onaylanmıştır.

Söz konusu belgede, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya ile görüşmelerin hemen başlatılacağı, Bulgaristan ve Romanya ile de demokratikleşme sürecine paralel olarak ikinci kuşak anlaşmaları için müzakerelerin açılması yoluna gidileceği vurgulanmaktadır. Nitekim bu ülkelerle başlatılan görüşmeler Haziran 1991' de tamamlanmıştır.

Hali hazırda Birlik, tüm çabalarını ve mali desteğini Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine ayırmış görünmektedir. Nitekim 1991 yılı içinde Doğu Avrupa ülkelerine Birlik Bütçesinden yapılan yardım 1.200 milyon ECU' ya ulaşmıştır. Bu rakam, bütçe dışı kaynakları ve sermaye transferleri de hesaba katıldığında daha büyüyecektir. Türkiye' nin bu güne kadar Birlikten aldığı mali yardım tutarınının 827 milyon ECU olduğu

⁴² H.D.T.M., Avrupa Topluluğu ..., s.74.

düşünülürse bu miktarın ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

Birliğin bu ülkelere karşı izlediği tutum Batılı Sanayi ve Finans çevrelerini şimdiden harekete geçirmiş bulunmaktadır. Bunun da dikkate alınarak Türkiye'nin rasyonel bir ekonomi ve ticaret politikası ile potansiyel pazarda yerini almaya çalışması gerekmektedir.

Birlik ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri düzenleyen Avrupa Anlaşmaları 16 Aralık 1991 tarihinde imzalanmıştır. Ancak, bu anlaşmaların ilgili ülkelerin parlamentolarında onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek olması ve bununda zaman alması nedeniyle, ticari hükümlerin ara anlaşmalarla (Interim Agreements) yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir. Ara anlaşmalar ise 1 Mart 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ara anlaşmaların amacı, Birlik ile sözkonusu üç ülke arasında ticaretin serbestleştirilmesidir. Bunun için en fazla 10 yıl olarak öngörülen geçiş dönemi sonucunda ticarete tüm vergiler ve diğer kısıtlayıcı önlemler kaldırılacaktır.

Ayrıca Avrupa Anlaşmalarında nihai amacın sözkonusu ülkelerin Birliğe üyesi olduğu da belirtilmiştir.

Bu anlaşmalar şu konuları kapsamaktadır:

- Siyasal diyalog,
- Serbest ticaret, (taraflar arasında 2001 yılında serbest ticaret bölgesi kurulacak biçimde hareket edilecektir)
- Ekonomik ve teknik işbirliği,
- Kültürel işbirliği,
- Mali işbirliği, (AYB' den bu ülkelere kredi şeklinde yardım yapılacak ve bu üç ülkenin makroekonomik dengesizliklerinin giderilmesine destek olunacaktır)
- Ödemeler dengesi ve sermayenin serbest dolaşımı,
- İşgücünü dolaşımı,

- Hizmetler,
- Rekabet kuralları ve diğer ekonomik önlemler,
- Ticarete ilişkin genel önlemler,
- Mevzuatın yakınlaştırılması.

Bu gelişmeler ve Avrupa Birliğinin genişleme alanı içinde, EFTA ülkelerinden sonra Doğu Avrupa ülkelerinin de Birliğe üye olmalarının öngörülmesi karşısında Türkiye, üyelik başvurusu ile ilgili karar alma sürecini hızlandıracaklarını düşünmüş ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Serbest Ticaret anlaşması imzalamak konusunda temaslar başlatılmıştır⁴³.

D. Avrupa Birliği -EFTA İlişkileri

Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), 1960 yılında İngiltere, İsviçre, İsveç, Avusturya, Danimarka, Norveç ve Portekiz tarafından kurulmuştur. Daha sonra, İngiltere, Danimarka ve Portekiz Avrupa Birliğine Katılmışlardır. Finlandiya, İzlanda ve Liechtenstein ise EFTA'ya sonradan üye olmuşlardır. Bu gün, yedi üyesi ile EFTA Avrupa'nın ikinci büyük ticari bloğudur.

2 Mayıs 1992 tarihinde Avrupa Birliği ile EFTA arasında imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması (AEA), AB ile EFTA arasında kişilerin, malların ve sermayenin serbest dolaşımını amaçlamaktadır. Bu mekanizma sayesinde EFTA ülkeleri AB iç pazarına dahil olmaktadır. Böylece Avrupa' da ondokuz ülkeden oluşan 370 milyonluk tek bir pazar gerçekleşmiş olacaktır⁴⁴.

---

⁴³ H.D.T.M., *Avrupa Topluluğu ...*, s. 85.

⁴⁴ H.D.T.M., *Avrupa Topluluğu ...*, s. 86.

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK EKONOMİSİNİN DURUMU VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLECEK GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNDE OLASI ETKİLERİ

I. TÜRKİYE' NİN EKONOMİK KONUMU

Türkiye; nüfusu 60 milyon, yüzölçümü ise topraklarının bir bölümü Avrupa, birbölümü de Asya'da olmak üzere 780.000 km²'dir.

Kalkınma açısından az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler kategorisine girmesine karşı tarımda dünyada kendi kendine yeterli birkaç ülkeden biridir. Hem ürün çeşidi ve hemde üretim miktarı bakımından oldukça yüksek potansiyele sahiptir. Bu bakımdan birçok sanayi ürünü hammadde üretilmektedir. Türkiye gelişme hızı bakımından 1960 yılından günümüze kadar üç defa siyasal tıkanıklık yaşamış olmasına rağmen AB'den daha yüksek bir büyüme oranına ulaşmıştır. Ekonomide geleneksel birtakım yapısal bozuklukların varlığı da dikkate alınırsa bu yüksek büyüme oranı yadsınmamalıdır.

Ayrıca, Doğu blokuğunda meydana gelen değişmeler Türkiye' nin ekonomik konumuna büyük önem kazandırmıştır. Eski SSCB' nin dağılması ile bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile diğer bazı ülkeler potansiyel bir pazar oluşturmaktadır.

Söz konusu ülkelerde imalat sanayiinin gelişmemiş olmaması, Türk imalat sanayiinin ihracat şansını artırmaktadır. Ayrıca bu ülkeler ile

Türkiye arasında kültürel ve tarihi bağlar bulunmaktadır. Bu durum ekonomik işbirliğini kolaylaştıracak önemli bir olgudur. Diğer yandan bu ülkeler ile ekonomik ilişkiye girmek isteyen batılı ülkeler ile ortaklık ilişkileride geliştirilebilir.

II. TÜRKİYE' NİN EKONOMİK DURUMU

A. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

Türkiye'de cari fiyatlarla GSYİH' nin gelişimi incelendiğinde, Tablo 14'ten görülebileceği gibi 1979 yılında 2015.3 olan GSYİH, 1990 yılına gelindiğinde 251.732,1' e yükselmiştir.

1994 yılında ise GSYİH tahmini katrilyonu aşmış durumdadır.

GSYİH' nin 1968 yılı fiyatları ile gelişimi ise, 1979 yılında 189.5 olan GSYİH, 1990 yılında 304.9' a yükselmiştir. Buna göre GSYİH' nin 11 yıllık reel büyümesi %62' dir.

Tablo:14. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyar TL)

Yıllar	Cari Fiyatlar	1968 Fiyatları İle
1979	2015.3	189.5
1980	4098.0	188.5
1981	6024.0	195.3
1982	8080.8	204.2
1983	10817.4	212.1
1984	17349.1	224.9
1985	25526.1	234.3
1986	35627.8	251.4
1987	52928.6	267.7
1988	91741.0	280.2
1989	151488.3	281.1
1990	251732.1	304.9

Kaynak: DİE

B. Ekonomik Büyüme

Son yıllarda ekonominin büyüme hızında bir istikrarsızlık gözlenmektedir. Ekonomik büyüme hızı 1987 yılında %9.3 iken, 1988 yılında %1.5' e, 1989' da %0.9' a düşmüş 1990 yılında %9.7' ye yükselmiş, 1991 yılında tekrar %0.5' e kadar gerilemiştir⁴⁵.

Tablo:15. Büyüme Hızları

	1991	1992	1993(1)
Tarım	-1.2	3.7	0.0
Sanayi	2.7	5.8	8.3
Maden	4.5	0.3	-6.0
İmalat	2.3	5.6	9.5
Enerji	4.5	11.8	8.3
İnşaat	3.1	6.7	6.4
Ticaret	-1.1	6.0	11.3
Ulaştırma	0.8	5.9	7.6
Mali Müesseseler	0.8	-2.1	-1.0
Konut	2.4	2.5	2.6
Serbest Meslek ve Hiz.	1.2	5.1	5.7
İzafi Banka Hizmetleri	0.2	-2.3	-1.1
Sektörler Toplamı	0.4	5.1	-15.7
Devlet Hiz.	2.4	3.4	2.3
Kâr Amacı Olm. Özel Hiz. Kur.	3.5	2.2	1.5
İthalat Vergisi	4.1	12.7	50.6
GSYİH (Alıcı Fiy.)	1.0	5.5	7.4
Net Dış Al. Fak. Gel.	-46.7	76.4	57.0
GSMH (Alıcı Fiy.)	0.5	5.9	7.9

(1) İlk 9 aylık verilere göre.

Kaynak: DİE, Yeni GSMH Serisi

⁴⁵ 1994 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi, İSO Yayınları, s. 11.

DİE' nin Ocak, Eylül dönemini kapsayan tahminine göre sanayi sektörü genelinde büyüme hızı %8.3 olmuştur. 1992 yılındaki büyüme oranının %5.6, 1994 programında %6.0 olduğu düşünülürse 1993 yılında sanayinin büyüme hızının hem bir azalma yılı, hemde 1994 yılı hedefini aştığı görülür.

Tarım sektöründe ise aynı döneme ait büyüme hızı sıfırdır. 1992 yılında %3.7 oranında büyüme gösteren tarımda, büyüme hızının düştüğü görülmektedir. Oysa tarım sektörünün 1993 program hedefi %3.0 idi.

Hizmetler sektöründe 1993 yılını, ilk dokuz aylık döneminde alt sektörler itibari ile büyüme hızları, ticaret %11.4, ulaştırma-haberleşme %8.0, serbest meslek ve hizmetlerde ise %6.1 büyüme gözlenmiştir.

C. Dış Ticaret

Türkiye'nin ihracatı, 1979 yılında 2.3 milyar dolar iken, 1991 yılında 4,7 kat bir artışla 13.59 milyar dolara yükselmiştir. Aynı dönemde ithalat ise 4,2 kat artarak 5.06 milyar dolardan 21,05 milyar dolara yükselmiştir.

Bu dönemde ihracat artışı, büyük ölçüde sanayi ürünlerindeki ihracat artışından kaynaklanmıştır. Toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payı 1980 yılında %36 iken 1991 yılında %77,8'e yükselmiştir. Aynı dönemde tarım ürünlerinin payı ise %57,5'tan %20,1 olmuştur.

Tablo 16'dan de izlenebileceği gibi ihracatımızın %51,8'i, ithalatımızın ise %43,8'i Avrupa Birliği ülkeleri ile yapılmaktadır. Öte yandan genel ihracat artışı içinde AB'ne yönelik ihracatımız da büyük artışlar göstermiş, dış ticaret dengesindeki Türkiye'nin aleyhine olan açık, 1989 yılına kadar sürekli düşerek 650 milyon dolar seviyesine kadar inebilmiştir. 1990-1991 yıllarında tekrar yükselen açık bu dönemde gerçekleşen genel ithalat patlamasından kaynaklanmaktadır. 1989 yılında 15,762 milyar dolar olan toplam ithalat, 1990 yılında 22,316 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 16. Dış Ticaret Dengesi İle Cari İşlemler Dengesindeki Gelişmeler

	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1990	1991
I- İHRACAT								
Topl. Değer (Milyon \$)	2.0261	4.702	5.728	7.958	10.19	11.627	12.956	13.598
Yıllık Artış Oranı (%)	-1.1	61.6	-0.3	11.5	36.6	-0.3	11.4	4.9
II- İTHALAT								
Toplam Değer (Milyon \$)	5.069	8.933	9.235	11.344	14.163	15.762	22.316	21.047
Yıllık Artış Oranı (%)	10.2	12.9	4.4	5.5	27.5	9.9	41.6	-5.7
III- DIŞ TİC. DENGESİ (MİLYON \$)	-2.808	-4.231	-3.507	-3.386	-3.973	-4.135	-9.36	7.449
IV- İHRACATIN İTHALATI	44.6	52.6	62	70.2	71.9	73.8	58.1	64.6
KARŞILAMA ORANI								
V- AT ÜLKELERİNE İHRACAT(I)								
Topl. Değer (Milyon \$)	1.098	1.456	1.953	3.204	4.868	5.408	6.893	7.042
Topl. İhracat içindeki %'si	48.5	30.9	34.1	40.3	47.8	46.5	53.2	51.8
VI- AT ÜLKELERİNDEN İTH. (I)								
Topl. Değer (Milyon \$)	1828	2497	25.75	3.895	5668	6.055	9.328	9.221
Topl. İthalat içindeki %'si	36.9	28	28.9	34.3	40	38.3	42.8	43.8
VII- AT İLE TİCARET DENGESİ								
(Milyon \$)	-730	-1.041	-6.22	-6.91	-800	-6.472	-2.435	-2.179
VIII- İHRACATIN SEKTÖREL DAĞ.								
Tarım	5.9	4.1	3.3	3.1	2.7	3.6	2.8	2.1
Madencilik - Sanayi	34.7	48.7	63.9	75.3	79.1	78.1	82.4	77.8
Sanayi - Madencilik	-6.7	-8.8	-11.7	-8.1	-11.5	-7	-7.2	
Tarıma Dayalı Sanayi	1.694	2.49	15.13	1.714	2.021	3040	3246	2819
IX- İŞÇİ DÖVİZLERİ (MİLYON \$)	186	277	292	770	1028	1992	2500	2062
X- NET TURİZM GELİRLERİ	86	141	87	158	171	738	789	910
XI- Y. SERMAYE GELİRLERİ	-1.186	-2.052	-1.828	-1.013	-987	966	-2825	259
XII-CARİ İŞLEMLER DEN.(MİLYON \$)								

Kaynak: TOBB, "İktisadi Rapor" Muhtelif Yıllar

1980 yılından bu güne dış ekonomik göstergelerde önemli gelişmeler ortaya konmuştur. Bu gelişme, ihracat artışı, cari işlemler açığının dengeye yaklaşması, yabancı sermaye girişinin hızlanması, turizm gelirleri ve işçi döviz girişlerinin yükselmesi sonucu döviz rezervlerindeki artış şeklinde görülmektedir.

Bu dönemdeki ihracattaki büyük artış, iç talepteki canlılıkla beraber ekonominin itici güçleri olmuştur. Nitekim ihracatta yüksek oranlı artışların gerçekleştiği yıllarda, GSMH artışları da yüksek olmuştur.

III. TÜRK SANAYİİNDEKİ GELİŞMELER

A- 1980 Öncesi

Türk Sanayii, Avrupa'ya kıyasla çok yakın bir tarihsel geçmişe sahiptir. Daha açık bir deyimle bu günkü Türk Sanayii, son 60 yılın ürünüdür.

Bu günkü sanayiimizin temeli, 1933-1939 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayii Planı ile atılmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen sanayi hamlesi 2. Dünya savaşı ile kesintiye uğramış, savaştan sonra ise dağılmış olsa da devam etmiştir. Ancak Türk Sanayii gerçek ivmesini 1960 sonrası ekonomik planlar döneminde kazanmıştır.

Türkiye'nin öteden beri sürdürdüğü, 1931 yılında hazırlığına başlanıp, 1934 yılında da uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile somutlaştırdığı kalkınma çabaları, 1960 yılından sonra yeni bir planlama anlayışı ile ele alınmıştır.

1960 yılında çıkarılan bir yasa ile, kalkınmanın planlanması görevi daha sonra kurulacak olan "Devlet Planlama Teşkilatına" verilmiştir. Çizilen planlama anlayışı çerçevesinde on beş yılı kapsayan ve beşer yıldan oluşan üç dilimlik bir plan perspektifi ortaya konmuştur. On beş

yıllık perspektifin ilk dilimi “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” dönemidir.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Plan Döneminin, atılım dönemi olması öngörülmüştür. Bu dönemde, planın ana ilkesi çerçevesinde imalat sanayiine yapılacak yatırımlara, özellikle de metale dayalı ara malı üreten sanayiye öncelik verilmiştir. Bu durum, planın ithal ikameci politikasının bir sonucudur. Metale dayalı ara malı üretiminden sonra sırayı, kimya, makine ve gıda-içki-tütün sanayi almaktadır⁴⁶.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise, yüksek bir kalkınma hızı sağlamayı hedeflemektedir. Buna göre kalkınma hızı yıllık ortalama %7 olacaktır. Planın ikinci hedefi ise, kalkınmada “Türk Ekonomisinin dışa bağımlılığının azaltılması” olmuştur. Bu dönemde, dengeli kalkınma stratejisi içinde sanayii, ekonomiyi sürükleyici unsur olarak düşünülmüştür. Bu plan döneminde ayrıca, sanayi türü olarak ta ağır sanayiye özel bir önem ve öncelik verilmiştir. Bu önceliğin nedeni, kurulacak ağır sanayi tesislerinin, bir yandan tarım sektörünün modernleşmesi ve tarım sektöründen sanayi sektörüne kaynak aktarılması, diğer yandan küçük sanayiın gelişmesine yardımcı olacağı düşüncesine dayanmaktadır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, on beş yıllık perspektifin son dilimi olan 1973-1977 yıllarını kapsamaktadır. Ancak bu dönemde, bir kısım ekonomik nedenler ve özellikle AET ile imzalanan “Katma Prortokol”ün ortaya çıkardığı yeni durum, yeni bir on beş yıllık perspektif planının ortaya konmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple 1973-1977 dönemi, ikinci on beş yıllık perspektif planının ilk dilimi olmuştur.

Üçüncü Plan, Türkiye'nin AET'na katılma yolundaki siyasal tercihini, Türkiye'yi sanayileşme zorunluluğuna iten bir neden olarak görmekte ve bu tercihin, “Türkiye'nin AET içindeki ekonomik, sosyal ve

⁴⁶ Ergül HAN. Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi, EİTİA Yayınları, Eskişehir 1978, s.60.

kültürel varlığını geliştirerek devam ettirebilmesi için, AET ile Gümrük Birliğinin gerçekleşeceği 1995 yılına kadar sanayisini sağlam bir temele dayandırmasını zorunlu kıldığı...” ileri sürülmektedir.

Üçüncü Planın temel stratejisi, AET gerçeği karşısında Türkiye'nin, ekonomide yapısal değişimi sağlayacak temel sanayileri kurmak olmuştur. Bu nedenle imalat sanayiinde dışa dönük bir sanayileşme gerekliliği, Üçüncü Planın içeriğini oluşturmaktadır ⁴⁷.

Tablo:17. Gayri Safi Yrtiçi Hasılamın (GSYİİ) Gelişmesi
(Ortalama Yıllık %)

1960-1968 Dönemi	%5.8
1968-1973 Dönemi	%6.0
1973-1979 Dönemi	%5.1
1979-1988 Dönemi	%4.7
1960-1988 Dönemi	%5.3

Kaynak: Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye' nin Durumu, İKV Yayınları,1992, s. 7.

Çeşitli dönemler dikkate alınarak gelişme hızları gözleendiğinde, 1960- 1968 döneminde yıllık ortalama %5.8, 1968-1973 döneminde %6.0 oranında gerçekleşmiş, bu dönemin sonunda ortaya çıkan petrol krizi nedeniyle %4.7'ye düşmüştür. 1973-1978 döneminde %2-%5 arasında seyreden ekonomik gelişme hızı, sık sık hükümet ve ekonomik politika değişmelerinin de etkisiyle 1979-1980 yıllarında -0.5'e kadar düşmüştür.

B. 1980 Sonrası

Türkiye, 1973 Petrol krizi ile ortaya çıkan ve gittikçe ağırlaşan ekonomik bunalımdan çıkabilmek için “24 Ocak 1980 İstikrar Paketi” diye adlandırılan bir ekonomik programı uygulamaya koydu. Bu

⁴⁷ HAN , ..., s.70

proğram, Türk Ekonomisinin iç ve dış dengelerindeki yapısal bozuklukları düzeltmek, ülke ekonomisini serbest piyasa mekanizması üzerine oturtmak,böylelikle ekonomiyi dış rekabete açmayı amaçlamıştır.

1980 öncesi, ithal ikamesi stratejisine dayalı, yüksek gümrük duvarları bulunan, büyük ölçüde iç piyasaya yönelik üretim yapan, sıkı bir kambiyo rejimi olan, para ve sermaye piyasaları gelişmemiş,sıkı döviz kontrolleri uygulayan, küçülen ekonomi ile yüksek enflasyonu birlikte yaşayan bir ekonomik durum bulunmakta idi. Ekonomi bu koşullarda iken alınan ve ekonomide bir dönüm noktası olarak kabul edilen “24 Ocak Kararları” nın amacı,

- Sıkı para politikası ve yüksek faiz politikası ile tasarrufları teşvik etmek, tüketimi kısmak.
- Gümrük vergilerinin tedricen indirerek ithal ikamesi stratejisinden, ihracata yönelik rekabetçi gelişme modeli oluşturmak.
- Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi,TL'nin değerinin belirlenmesinin piyasaya bırakılması.
- Para ve Sermaye piyasalarının kurulması, menkul kıymetler borsasının oluşturulması.
- Yabancı sermayenin teşvik edilmesi.
- Devlet sübvansiyonlarının ve fiyat kontrollerinin kaldırılması

Türk Ekonomisi 1979-1980 yıllarındaki negatif ekonomik büyümeden, günümüze kadar yıllık ortalama %5 dolayında ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir.Bu durum tablo 18'den izlenilir.

Tablo 18. Türkiye' de Makro Göstergelerdeki Gelişmeler

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
A- REEL EKONOMİK BÜYÜME %												
Türkiye	1.7	0.1	6.4	-0.1	3.5	2.4	7.9	2.1	8	-12	11	-1.5
Tarım	-5.8	7.4	4.9	8	10.1	6.3	8.7	9.6	3.1	3.1	9.9	2.6
Sanayi	-0.2	3.7	3.5	3.9	5.3	4	6.4	6.8	4.1	4	7.9	-
Hizmetler	-0.7	3.6	4.5	3.9	6	4.2	7.3	6.5	4.7	0.4	9	0.9
G.S.Y.I.H.	-1.4	4.1	4.5	3.3	5.9	5.1	8.1	7.5	3.6	1.6	9.2	0.3
G.S.M.H.	1.2	0.1	0.7	1.6	2.3	2.4	2.7	2.8	3.9	3.3	2.8	1.4
AT ORTALAMA G.S.Y.I.H.	1.2	1.7	-0.3	2.7	4.7	3.5	3	3.4	4.5	3.2	2.4	-
OECD ORTALAMA G.S.M.H.												
B- ENF. ORANI Tük. fiyat endeksi %												
Türkiye	110.1	36.6	29	31.4	48.4	45	34.6	38.9	75.4	68.8	60.3	71.1
AT	13.8	12.4	10.9	8.7	7.3	6.2	3.8	3.4	3.6	5.1	5.7	4.9
C- TÜRKİYENİN BÜTÇE DENGESİ												
Bütçe Açığı/G.S.M.H. (%)	-5.3	-0.29	-2.1	-3.3	-4.9	-2.3	-2.9	-4	-3.8	-4.1	4	6
D- KAMU KESİMİ BORÇLANMA												
GEREĞİ/G.S.M.H. (%)	10.5	4.9	4.3	6	6.5	4.8	4.7	7.8	6.2	7.1	9.5	11.7
E- SABİT SERMAYE YATIRIMI												
G.S.M.H. (%)	19.7	18.9	18.8	18.8	17.9	20	23.1	24	24	22.5	21.3	15.8
F- SABİT SER. YATIRIMLARI (%)												
KAMU	56.6	60.9	61.1	60.3	55	58.1	58.1	53.5	48.3	44.3	42.7	43.9
ÖZEL	44	39.1	38.9	39.7	45	41.9	41.9	46.5	51.7	55.7	57.3	56.1
G- PARA ARTIŞ ORANI (%)												
(DAR TANIM)	58	38	38	48	17.5	39.8	56.7	62.1	30.3	72.9	60.5	34.1
Ğ- TÜRKİYEDİ İSSİZLİK ORANI (%)												
	11.2	11.3	11.4	11.7	11.4	11.4	10.2	9.2	9.5	10.1	10.5	

Kaynak: TOBB, "İktisadi Rapor", Muhtelif Yıllar

Tablo 18-A'dan görülebileceği gibi bu dönemdeki büyüme oranları istikrarsız bir seyir izlemiştir. 24 Ocak kararlarından sonra enflasyonun düşürülmesi amacıyla izlenen sıkı para politikası, 1980-81 döneminde ekonomik durgunluğa neden olmuş, daha sonra ortaya çıkan ihracattaki artışın sağladığı itici güç, iç talebi canlandırmış, yine parasal genişlemeyle birlikte özellikle altyapı yatırımlarının artması nedeniyle artan kamu harcamaları, 1982-89 döneminde ekonomik büyüme oranını yükselmesini sağlamıştır. Ancak 1987 yılı sonundaki genel seçimlerle birlikte artan emisyon hacmi ve artan kamu harcamalarının yol açtığı enflasyondaki hızlı yükselişi frenlemek amacıyla izlenen sıkı para politikaları, ekonomide bir daralma meydana getirmiş ve 1989 yılında GSYİH artış hızı sadece 0.4 olarak gerçekleşmiştir.

1980-1991 yıllarını kapsayan bu dönemde ekonomik büyümenin lokomotifini sanayi ve hizmetler sektörü olmuştur. Sanayi ürünlerinde dış rekabete açılmanın zorluklarına rağmen sanayi sektöründeki gelişme, genel ekonomik büyüme hızının üzerinde olmuştur. Hizmetler sektöründe de GSMH'daki payın sürekli arttığı gözlenmektedir. Tarım sektöründe ise, sanayi ve hizmetler sektörünün aksine GSMH'daki payı sürekli azalmaktadır.

Ekonomik gelişme, büyük ölçüde teknolojik gelişmeyi de içerdiği ve teknolojik gelişmenin etkisi daha çok sanayi sektöründe belirginleştiği içindir ki, Türk Ekonomisinin yıllar itibari ile gerçekleştirdiği büyüme oranından ve bu oran içindeki sanayi sektörünün katkısından çıkan sonuç, ekonomimizin belli bir olgunluk ve rekabet gücü seviyesine ulaştığıdır. Bu durum 1984 yılından sonra ortaya konan ihracat performansı ile de gözlenmektedir.

Bu dönemde, sabit sermaye yatırımlarında ise bir istikrarsızlık gözlenmektedir. Tablo 18-E'ye göre sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı 1980 yılında %19.7 iken, 1984 yılında %17.9'a inmiş,

1985-88 arası tekrar %24'lere yükselmiş ve 1991 yılına kadar tekrar gerilemiştir.

Türk Sanayii uzun yıllar ithalat engelleri ile korunmuş, dış rekabetin olmadığı bir ortamda gelişmiştir. Başlangıçta sadece tüketim malı üretimine yönelik olarak oluşan sanayimiz, daha sonra ara ve yatırım malı üretmeye başlamıştır. Ancak bu gelişme, pazar darlığı nedeniyle yetersiz kalmış, rekabetsiz ortam nedeniyle de ürün kalitesi düşük olmuştur. Bu gün bile Türk tüketicisinde gözlenen ithal mal arayışı bu imajı doğrulamaktadır.

Yine bu dönemde ekonomik yapıda, yatırımlarda önceliğin özel sektöre bırakılması hedefi gerçekleştirilmiştir. 1988 yılına kadarki dönemde sabit sermaye yatırımlarının yarısından fazlasını kamu sektörü gerçekleştirirken, 1988'den sonra bu fazlalık özel sektöre geçmiştir.

İhracattaki bu artışta, özellikle 1988 yılına kadar sağlanan çeşitli teşviklerin önemli rol oynadığı söylenebilir. GATT ve AT gibi oluşumlar kapsamında uluslararası yükümlülükler uyma zorunluluğu ile Eximbank kredileri dışında bütün dolaysız teşviklerin kaldırılması, ihracat artışlarında sağlanan bu ivmenin yavaşlamasına neden olmuştur. Günümüzde ihracat, sadece Eximbank kredileri ve TL'nin yabancı paralara karşı değer kaybı ile desdeklenmektedir. 1988 yılı sonunda 1\$=1800 TL iken 1994 yılı başında 1\$=14.500 TL'na yükselmiştir. Bu kadar yüksek oranlı devalüasyona rağmen ihracat artışı 1989'da %0.3'lük bir azalma, 1990'da %11.4'lük bir artma, 1991 yılında ise sadece %4.9'lük bir artma gerçekleşebilmiştir. Bu durum Türk sanayiinde kapasitenin üst sınırına yaklaşıldığını, yeni sabit sermaye yatırımlarına ve yeni teknoloji gerektiren yatırımlara gerek olduğunu göstermektedir. Halen yaşanan yüksek oranlı enflasyon nedeniyle, uygulanan yüksek kredi faiz oranları, gerekli olan bu yatırımların yapılmasını güçleştirmektedir.

Bu dönemde, cari işlemler bilançosunun dengelenmesinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Tablo 17-X11'den görülebileceği gibi, o yıla kadar sürekli açık veren cari işlemler dengesi ilk defa 1989 yılında 966 Milyon dolarlık fazla vermiştir.

Diğer yandan bu dönemde , yabancı sermaye girişi bakımından da Türk Ekonomisinin cazibesi artırılmıştır. 1950-1980 döneminde sadece 229 Milyon dolarlık yabancı sermaye girişi gerçekleşebilmişken, 1981-1991 dönemini kapsayan on yıllık dönemde ülkeye giren yabancı sermaye miktarı 3 milyar doları geçmiştir.

Dış borçların seyri incelendiğinde ise olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır.1980 yılında 13.5 milyar dolar olan dış borç miktarı 1991 yılı sonunda 48.66 milyar dolara yükselmiştir. Bu miktar GSMH'nın %44.5'dir. Ancak Türkiye, bu dönemin sonuna kadar kredibilitesini korumayı başarmıştır ⁴⁸.

Dikkate değer bir başka konu ise, pazar büyüklüğü ve pazar büyüklüğünün gelişimidir. Türkiye'nin pazar büyüklüğü AT pazar büyüklüğünün %6'sı olmasına karşılık, pazarın yıllık gelişimi AB'nin 5.5 katıdır. (AT %08, Türkiye %4.4)

GSMH Büyüklüğü içinde sektör payları incelendiğinde,sanayiın payı:

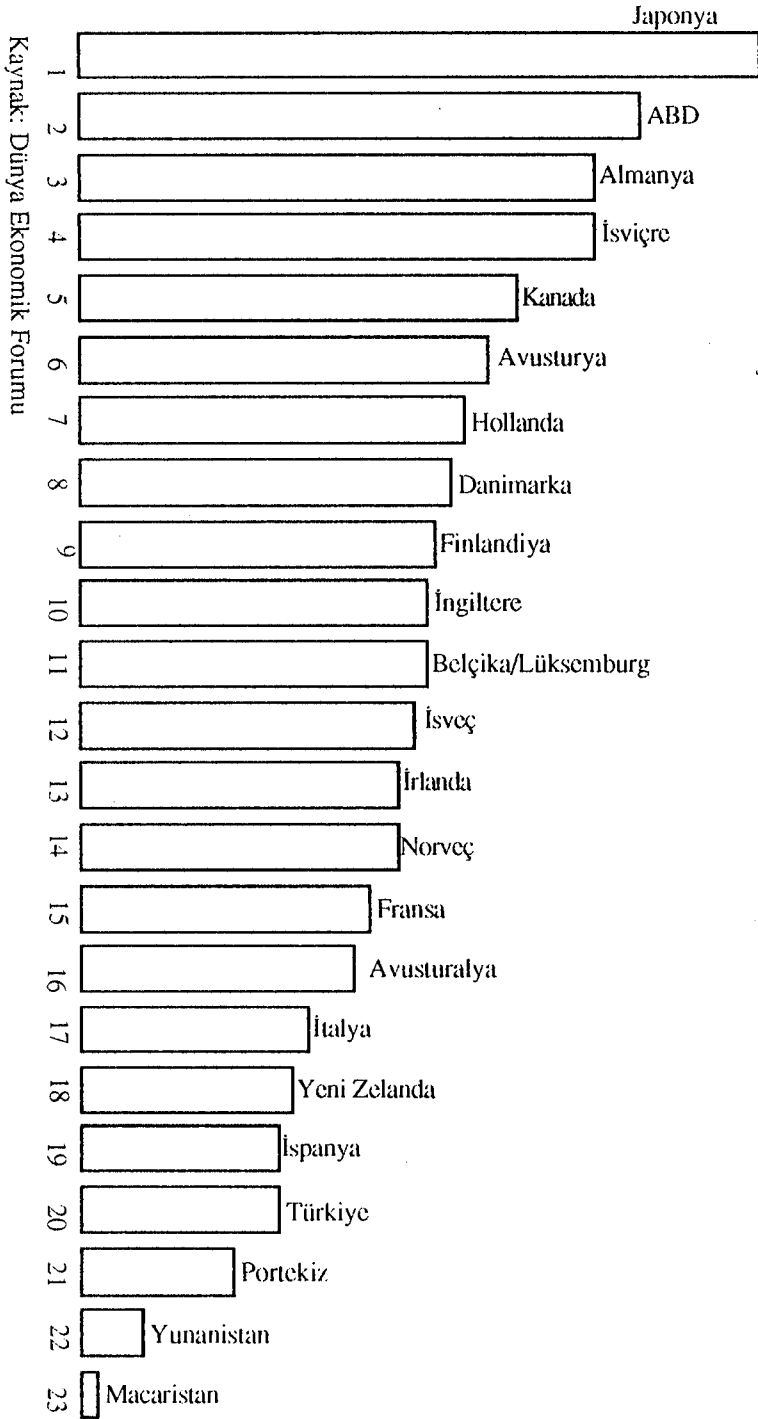
1960	%14.6
1968	%19
1978	%23
1984	%29.4
1988	%32.4
1989	%31.4
1992	% 32

olarak gerçekleşmiştir.

IV.AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK EKONOMİSİNİN REKABET GÜCÜ

Rekabet gücü denildiğinde, bir ülkede; bütün ekonomi, sanayi, ticaret teknoloji, insan gücü ve yetişkinliği, hatta politik yeteneklerin değerlendirildiği kriterler anlaşılmaktadır. Bu konuda en anlamlı çalışma, merkezi Cenevre’de bulunan Dünya Ekonomik Forum’unun 330 kritere dayanarak yaptığı “Uluslararası Rekabet Gücü “ araştırması kabul edilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun 1991 yılında yayınladığı Dünya Rekabet Edebilirlik Analizi’nin sonuçlarına göre Türkiye, OECD ülkeleri arasında 20. sırada bulunmaktadır.

Şekil :2 de de görüldüğü gibi, Türkiye, Rekabet gücü sıralamasında AB üyesi olan Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerin üzerinde, İtalya ve İspanya gibi ülkelere ise oldukça yakın bulunmaktadır.

Şekil 2. Uluslararası Rekabet Gücü Sıralaması (1991)

V. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İHRACAT TEŞVİKLERİ

- Vergi, Resim ve Harç istisnası
- Gümrük Muafiyetli Döviz Tahsisi
- Enerji İndirimi ve/veya Muafiyeti
- Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthalı
- İhracat sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlere Tanınan Gümrük Muafiyetli Döviz Tahsisi
- Konut Fonu Muafiyeti
- Kurumlar Vergisi İstisnası
- İhracat Karşılığı Dövizlerden Mahsup
- İhracat Krediler
- Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine Kullandırılan İhracat Kredileri
- İhracat Kredi Sigortası
- Navlun Desteği

A. Vergi Resim ve Harç İstisnası

İhracatın, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanında kullanılmak kaydıyla,

- Merkez Bankası'nın ve bankaların kullandıracağı krediler,
- Sigorta şirketlerinin ve diğer kuruluşların ihracatla ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleler dolayısı ile kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar,

- İhracatı Teşvik Belgesine istinaden yapılacak ithalat, ihracat karşılığı ödenecek vergi iadeleri ve diğer ödemeler, veya ihracatla ilgili her tür işlemler ve bu işlemler nedeniyle düzenlenen kağıtlar,

- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden, 488 sayılı kanunla

ihdas edilen Damga Vergisinden, 492 Sayılı Kanun gereğince alınan harçlar ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlar ile 80 sayılı Kanuna göre alınan Hal Rüsümü'ndan istisna edilmektedir.

B. Gümrük Muafiyetli Döviz Tahsisi

İhracatçılar ya da imalatçı-ihracatçılar, ihrac edecekleri mamüllerin bünyesine giren hammadde ve işletmenin ihtiyacı olan diğer madde ve malzemeleri, gümrük vergi ve fonlardan muaf olarak ithal edebilmektedirler. İhracatçılar, bu muafiyetten yararlanabilmek için ihracat taahhüdünde bulunmaları gerekmektedir. Ayrıca bu teşvik kapsamında ihracatçılara, taahhüt ettikleri ihrac bedeli dövizin belli bir oranı kadar ithal hakkı verilmekte ve döviz tahsis edilmektedir.

C. Enerji İndirimi ve/veya Muafiyeti

İhracata konu nihai mal üreten firmalar, sözkonusu malın üretimi sırasındakullanılan elektriği, doğalgazı ve suyu %25 indirimli olarak, fuel-oil'i ise gümrük vergisi ve her türlü fondan muaf olarak alabilirler. Bu indirim ve muafiyet, maliyetinde enerji payı, %5'i aşan ihrac mamüllerine uygulanmaktadır.

D. Geçici Kabul Rejimi İle Mal İthali

Bir kısım mallar, işlenmek üzere ithal edilip, yurt içinde az veya çok bir işleme tabi tutulduktan sonra, mamul veya yarı mamul olarak en fazla iki yıl içinde tekrar ihrac edilebilmektedir. Böyle bir malın ithali sırasında, Gümrük Vergi ve Resimleri ile Fon Bedeli karşılığında teminat alınmakta ve bu tutar, taahhüt edilen ihracat gerçekleştiğinde ihracatçıya re'sen iade edilmektedir.

E. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlere Tanınan Gümrük Muafiyet Döviz Tahsisi, Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca belirlenmiş, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlere de gümrük muafiyetli döviz tahsisi ile, vergi resim ve harç istisnası tanınmaktadır. Bu teşvikten yararlanabilmek için ihracatçıların, İhracatı Teşvik Belgesi alması gerekmektedir.

F. Konut Fonu Muafiyeti

Gümrük tarife numaraları (27.09, 27.10, 27.11, 27.12.10, 27.12.20-90, 27.13-11, 12, 20, 90) gösterilen malların Türkiye üzerinden çeşitli ülkelere yönelik karayolu taşımalarında, gümrük giriş ve çıkışlarında yapılması gereken beher metrik tondan 3 ABD Dolar'lık konut fonu tahsilatına muafiyet uygulanmaktadır. Bunun için ihracatı Teşvik belgesi almak gerekmektedir.

G. Kurumlar Vergisi İstisnası

Firmaların yapmış oldukları ihracat, belli oranlarda Kurumlar Vergisinden muaf tutulmaktadır.

1993 yılında bu oran; Sanayi, Tarım ve Dış Navlun Hasılatında %5, Turizm hasılatında %20'dir.

H. İhracat Karşılığı Dövizlerden Mahsup

Yapılan ihracattan sağlanan dövizler, yurda getirilmeyerek, ihracatı Teşvik Belgesinde adı kayıtlı ihracatçının döviz ihtiyaçları ve borçlarının

ödenmesinde veya mahsubunda kullanılabilir. Bu teşvikten, ihracat bedeli dövizleri 90 gün içinde yurda getirebilirse yararlanabilmekte ve toplam bedelin %30'unu yurtdışında kullanabilmektedir.

I. İhracat Kredileri

1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi

Bu kredinin amacı, ihracatçıların işletme sermayesi gereksinimlerinin, ihracata hazırlık aşamasında desteklenmesidir.

Kredi tutarı, taahhüt edilen FOB ihraç tutarının; sanayi ürünleri ihracatı ile tarım ve madencilik ürünleri ihracatı için %50'si, gıda sanayi ihracatı, el halısı ve kilim ihracatı ile cam ve seramik ihracatı için %70'idir.

2. Ülke Alıcı Kredileri

Bazı Türk ihraç ürünlerinin belirli ülkelere ihracatının finansmanı amacıyla, söz konusu ülkeler ile Eximbank arasında imzalanan kredi sözleşmeleri çerçevesinde kullanılan kredilerdir.

Bu çerçevede 1993 yılına kadar açılan krediler şöyledir:

Bulgaristan	50 milyon \$
Romanya	50 milyon \$
Arnavutluk	15 milyon \$
Cezayir	100 milyon \$
Suriye	15 milyon \$
Tunus	40 milyon \$
SSCB (1989)	300 milyon \$
SSCB (1991)	300 milyon \$
Macaristan	50 milyon \$
SSCB	50 milyon (müteahhitlik projelerinin finansmanında)
Nahçıvan	10 milyon \$

3. İhracat Kredi Sigortası Kapsamındaki Ülke Kredileri

Türk Eximbank ile Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan Azerbaycan, ve Gürcistan arasında imzalanan kredi anlaşmaları ile Türk ihracatçıların, bu ülkelere yapacakları mal ihracı için ticari bankalar nezdinde, Türk ihracatçıları lehine açılacak akreditiflerin FOB bedelinin %95'inin finansmanının temini sağlanmaktadır.

Kapsam dahili mallarda yerli katkı oranının asgari %50 olması zorunludur. Ayrıca yapılacak ihracatta, Türk firmalarının kredi anlaşmaları çerçevesinde Spesifik İhracat Kredi Sigortası yaptırımları gerekmektedir.

Bu program çerçevesinde ihracat ve proje yatırımlarında kullanılmak üzere açılmış bulunan krediler şu şekildedir:

Özbekistan :	250 milyon \$
Kırgızistan :	75 milyon \$
Kazakistan :	200 milyon \$
Azerbaycan :	250 milyon \$
Gürcistan :	50 milyon \$
Tacikistan :	50 milyon \$

4. Hedef Pazar İhracat Kredisi

Vadesi en fazla 180 gün olan bu kredi, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında yer alan ülkeler ile Japonya ve Güney Afrika Cumhuriyet'ine tekstil, konfeksiyon, saraciye, ayakkabı ve deri ürünleri ihracatı için verilmektedir. Bu kredinin kullandırma amacı, ihracatçı ve imalatçıların işletme sermayesi ihtiyaçlarının ihracata hazırlık aşamasında desteklenmesidir.

Taahhüt edilen FOB ihracat tutarının %70' kredilendirilmektedir. Firma limiti 50 milyar TL.'sıdır

5. Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine Kullandırılan İhracat Kredileri:

- Dış Ticaret Sermaye Şirketleri Kısa Vadeli Senet Reeskont Kredisi: DTSS'nin ihracat faaliyetleri ile ilgili sevk öncesi ve sevk sonrası finansman ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır.

- Dış Ticaret Sermaye Şirketleri Kısa Vadeli Döviz Kredisi : Kısa vadeli Senet Reeskont kredisi kullanan Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin bu krediye esas ihracat projelerine sağlanmakta olan finansman olanaklarının Eximbank kaynakları ile artırılması amaçlanmaktadır.

J. İhracat Kredi Sigortası

1. Spesifik İhracat Kredi Sigortası Programı

İhracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı olarak beş yıla kadar vadeli ödeme koşulu ile yapacakları sermaye malı ihracatından doğan alacakların ticari ve politik riziklere karşı teminat altına alınmasıdır. Sigorta kapsamındaki sermaye ve yarı sermaye malı niteliğindeki bu ihrec mallarında yerli katkı oranı en az %60 olmalıdır.

Türk Eximbank, bu kredi sigortası çerçevesinde teminat altına aldığı risklerden kaynaklanan zararların %80'ini ödemeyi taahhüt etmektedir.

2. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı

İhracatçıların bir yıl içinde, Türk Eximbank tarafından kapsama alınan ülkelerdeki alıcılara fiili ihraç tarihinden itibaren en fazla 360 güne

kadar vade tanıdığı tüm sevkiyatlar sigortalanmaktadır. Ticari ve politik rizkten kaynaklanan zararların %90'ı bu kapsamda sigortalanmaktadır.

K. Navlun Desteği

Uzak ülkelere yönelik taşımalarda devlet desteği sağlanmaktadır

VI.AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK SANAYİNİN DURUMU

1960-1988 döneminde Türkiye Avrupa ülkeleri arasında %7'lik sanayi gelişimi ile ilk sırayı almıştır. Bu gelişme sonucunda , sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı 1950'de %12.9 iken 1991'de %32.0'ye yükselmiştir.

Tablo:19. Sanayi Sektörünün Üretim İçindeki Payı

Yıllar	G.S.Y.I.H. İçindeki Payı	İstihdam İçindeki Payı
1950	12.9	-
1960	14.9	7.6
1968	19.0	9.5
1979	21.8	12.0
1988	32.4	13.1
1992	32.0	14.9

Kaynak HDM.

Sanayide en hızlı gelişen grubun yatırım malları sanayileri olmasına rağmen bu grubun üretim içindeki payı ancak %11'dir. Sanayi sektörünün üretim içindeki payı artarken, imalat sanayi sabit sermaye yatırımları sürekli gerilemiştir. İmalat sanayi yatırımları 1975'te 100 kabul edilirse, sabit fiyatlarla 1990 yılında %50-65 civarına gerilemiş bulunmaktadır. Yüksek enflasyon sonucu kredi maliyetlerinin yüksekliği, bütçe açıkları nedeniyle kamu kesiminin borçlanma yoluyla kaynakları emmesi bu

olumsuz gelişmenin nedenleridir.

Ekonomik kalkınmanın sağlanması ve rekabet gücünün artırılabilmesi için imalat sanayiine öncelik verilmesi, bu alanda yatırımların teşvik edilmesi, ileri teknoloji ile birlikte yabancı sermayenin bu sektöre kaydırılması gerekmektedir⁴⁹.

Tablo:19. İmalat Sanayimizde Yapısal Değişme

SEKTÖRLER	İmalat Sanayi Üretiminden Payları (%)			
	1972	1977	1983	1990
TUKETİM MALI	47.8	42.9	43.7	36.1
* Gıda	34.7	29.7	30.5	19.4
* İçki	1.4	1.3	1.2	1.6
* Tütün	2.7	2.3	2.4	1.7
* Dokuma-Giyim	9.0	9.5	9.6	13.4
ARA MALI	42.0	44.2	43.4	42.6
* Oman Ürünleri	5.7	5.5	6.0	4.9
* Kağıt	0.8	0.8	0.7	1.6
* Basım	1.2	1.0	1.0	0.7
* Deri ve Deri Mam.	2.0	2.4	2.5	2.3
* Lastik	0.3	0.7	1.0	1.5
* Plastik İşleme	0.6	0.9	1.1	2.1
* Kimya	3.4	3.7	3.8	4.7
* Petro Kimya	0.8	1.6	2.0	4.0
* Petrol Ürünleri	15.4	14.8	12.4	9.1
* Gübre	0.8	1.1	2.1	1.2
* Çimento	1.6	1.7	1.4	1.8
* Pişmiş Kil. Gereç	1.3	1.4	1.3	1.2
* Cam	0.5	0.7	0.3	1.2
* Seramik	0.2	0.3	0.3	0.7
* Demir Çelik	4.5	4.7	5.3	6.6
* Metalurji	1.4	2.1	1.8	1.6
YATIRIM MALLARI	10.2	13.0	12.9	21.3
* Madeni Eşya	2.5	2.9	3.1	5.3
* Makina	1.0	1.8	2.0	2.2
* Tarım Mak.	1.0	1.1	1.1	0.5
* Ölçü Aletleri	0.1	0.1	0.1	0.2
* Elektrik Mak.	1.3	1.5	1.5	1.9
* Elektronik	0.5	0.8	0.8	1.8
* Taşıt	3.0	4.1	3.2	3.7
* Demiryolu Taşıt	0.3	0.3	0.3	0.1
* Gemi İnşaatı	0.5	0.3	0.3	0.2
* Uçak İnşaatı	0.1	0.1	0.1	0.1
İMALAT SANAYI	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: TOBB.

49 İKV, AT Karşısında Türkiye' nin Durumu, İKV Yayınları, Ekim 1992, s. 39.

A. İmalat Sanayiinin Dış Ticarete Yeri ve İhracat Dağılımı

24 Ocak Kararlarından sonra izlenmeye başlanan ihracata yönelik dış ticaret politikaları sonucu, sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970'te %17.5 iken 1991 yılında %77.8 e yükselmiştir. Sanayi ürünleri ihracatında ise imalat sanayi önemli bir yer tutmaktadır. Sanayileşmenin bir gereği olarak, imalat sanayi ürünleri ihracatının hem miktarı, hem de toplam ihracatımız içindeki payı sürekli yükselmektedir.

1980 yılında sanayi ürünleri içinde, imalat sanayi ürünleri ihracatı 799.5 milyon dolar ve yüzdesi 76.3 iken, 1991 yılında 9.201,2 milyar dolar ve yüzdesi, iken 87.0'a yükselmiştir ⁵⁰.

B. Sanayi Ürünleri İthalatının Dağılımı

İmalat sanayiinde ithalat ise, gerek Türk Sanayiinin dışa açılmada rekabet gücü kazandıracak girdi ve yatırım mallarının temini, gerekse sanayinin dış rekabet yolu ile terbiye edilmesi açısından önem taşımaktadır⁵¹

1991 yılında toplam sanayi ürünleri ithalatı 17.242 milyon dolar ile toplam ithalatın %81.9' unu oluşturmaktadır. Bu tutarın 72.7'sini ise imalat sanayi ürünleri oluşturmuştur.

İmalat sanayi ithalatında makine ürünleri sanayi, %17.8'la ilk sırayı almaktadır. Kimyevi ürünler sanayi %14.3, demir-çelik ürünleri sanayi %9.9, elektrikli cihazlar sanayi %8.9, ulaşım araçları sanayi %7.3 ve lastik-pastik sanayi %4 ile sırayı izlemektedirler. Tablonun incelenmesinde, 1980 yılından 1991 yılına çimento ve kimya sanayiinde ithalat oranının düştüğü, diğer sanayilerde ise arttığı ya da aynı düzeyde kaldığı görülmektedir. Bir başka dikkat çeken nokta 1980 yılında ilk

⁵⁰ İKV, AT Karşısında Türkiye' nin ..., s.48.

⁵¹ İKV, AT Karşısında Türkiye' nin ..., s.44

sırayı kimya ürünleri alırken, 1991 yılında ilk sırayı makine ürünleri almaktadır.

Tablo:20. Sanayi Ürünleri İhracatının Dağılımı

Sanayi Dalları	1980		1991		1980-91 Değişme Oranı (%)
	(Milyon \$)	(%)	(Milyon \$)	(%)	
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler Sanayi	209.4	20.0	1097	10.4	423.9
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri Sanayi	38.5	3.7	277.3	2.6	620.2
C. İmalat Sanayi Ürünleri	799.5	76.3	9201.2	87.0	1050.9
- Çimento San.	39.6	3.8	110.7	1.0	179.5
- Kimya San.	76.0	7.2	462.1	4.4	508.0
- Lastik-Plastik San.	15.9	1.5	324.0	3.1	1937.7
- Deri ve Kösele San.	49.5	4.7	612.0	5.8	1136.4
- Orman Ürünleri San.	4.3	0.4	14.1	0.1	227.9
- Tekstil-Giyim San.	424.3	40.5	4397.8	41.6	936.5
- Demir-Çelik San.	33.9	3.2	1451.6	13.7	4182.0
- Cam-Seramik San.	35.9	3.4	357.7	3.4	896.4
- Demir-Dışı Metaller San.	18.3	1.7	174.2	1.6	851.9
- Madeni Eşya San.	8.1	0.8	32.5	0.3	301.2
- Makina San.	21.7	2.1	236.5	2.2	990.3
- Elektrikli Cihazlar San.	11.5	1.1	533.4	5.0	4538.3
- Ulaşım Araçları San.	58.3	5.6	249.6	2.4	328.1
- Diğer Sanayi Ürünleri	2.2	0.2	244.9	2.3	11031.8
Toplam Sanayii Ürünleri	1047.4	100.0	10575.5	100.0	909.7

Kaynak: TOBB, Muhtelif Yıllar

Tablo:21. Sanayi Ürünleri İthalatının Dağılımı

Sanayi Dalları	1980		1991		1980-91 Değişme Oranı (%)
	(Milyon \$)	(%)	(Milyon \$)	(%)	
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş					
Ürünler Sanayi	301.3	6.4	989.2	5.7	228.3
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri					
Sanayi	909.8	19.4	962.1	5.6	5.7
C. İmalat Sanayi Ürünleri	3457.7	74.2	15291.2	88.7	342.2
- Çimento San.	310.0	6.6	21.7	0.1	-93.0
- Kimya San.	1121.7	23.9	2462.7	14.3	119.6
- Lastik-Plastik San.	181.4	3.8	847.9	4.9	367.4
- Deri ve Kösele San.	0.3	0.01	114.3	0.7	38000.0
- Orman Ürünleri San.	2.6	0.1	20.7	0.1	692.2
- Tekstil-Giyim San.	79.5	1.7	733.9	4.3	823.1
- Demir-Çelik San.	34.6	0.7	181.4	1.1	421.3
- Cam-Seramik San.	462.5	9.8	2009.4	11.6	334.5
- Demir-Dışı Metaller San.	87.1	1.8	451.9	2.6	418.8
- Madeni Eşya San.	22.8	0.5	120.2	0.7	427.2
- Makina San.	847.4	18.1	3758.6	21.8	343.5
- Elektrikli Cihazlar San.	270.4	5.8	1877.0	10.9	594.2
- Ulaşım Araçları San.	222.4	4.7	1540.0	8.9	592.4
- Diğer Sanayi Ürünleri	129.3	2.8	1151.5	6.7	790.6
Toplam Sanayii Ürünleri	4677.0	100.0	17242.5	100.0	268.7

Kaynak: T.O.B.B. "İktisadi Rapor", muhtelif yıllar.

VII.AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDA TÜRK TARIMININ DURUMU

Tarım sektörü, ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde bile kamu tarafından desteklenmekte ve dış rekabete karşı korunmaktadır. Bunun nedeni, tarım sektörünün, insanların yaşaması için zorunlu besinleri üretmesi, sanayi sektörüne verdiği girdiler ve bu sektörün toplam istihdam içindeki önemi gibi nedenlerdir. Tarım sektöründe çalışanların, sektöre büyük oranda bağımlı oldukları, başka bir deyişle iş değiştirme olanaklarının fazla olmadığı da bir gerçektir.

AB'nde, tarım sektörünün GSMH içindeki payı, %3.6'dır. Bu oransal düşüklüğe rağmen, tarım sektörü önemli hacimsel büyüklüğe sahiptir. AB'nin kuruluş ve bütünleşme aşamasında tarım sektörü, katalizör rolü oynamıştır. Roma Anlaşmasında ortak bir tarım politikası uygulanarak, tarımda çalışanların gelirlerinin, diğer sektörlerde çalışanlar seviyesine ulaştırılmasına özel bir önem verilmiş, bu amaca yönelik olarak Orak Tarım Politikası oluşturulmuştur ve AB fonlarından desteklenmiştir. Bu destek, 1990 yılında AB bütçesinin %61.9'na karşılık gelen 43 Milyar ECU (yaklaşık 50 milyar dolar)'dur. Bu rakamlar AB'nin tarım sektörüne verdiği önemi göstermektedir.

Bu gün AB üyesi ülkeler kendilerine özgü metodlarla, üretilen toplam tarım ürünlerinin %95'ni desteklemekte ve %25'ini dış rekabete karşı korumaktadırlar. Bu koruma nedeniyle oluşan yüksek fiyatlarla, ihracatta bulunabilmenin zorluklarına karşı Birlik, ihracata özel primler vererek sübvansiyona başvurmaktadır.⁵²

Türkiye ise önemli bir tarım ülkesi olarak görülmekte, tarımda genel olarak karşılaştırmalı üstünlüğe ve rekabet gücüne sahip bulunmaktadır.

⁵² İKV, AT Karşısında Türkiye' nin ..., s. 58

Bu bakımdan tarım sektörü, sadece iç üretim açısından değil, dış ticaretimiz açısından da büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de tarımsal üretim, genellikle bitkisel ürünlerin üretimine dayanmaktadır. Toplam tarımsal üretimin yaklaşık %70’ini bitkisel üretim, %30’unu ise hayvancılık üretimi oluşturmaktadır. Birlik genelinde ise hayvancılık üretimi öncelik almaktadır.

Tablo 22. Tarımsal Üretimin Dağılımı (%)

Tarım Ürünleri	Türkiye	Yun. AET (10)	İspanya AET (12)
Hayvansal Ürünler	29.5	33.2	43.5
Bitkisel Ürünler	70.5	66.8	56.5
Meyve,SebzeYağlı Tohumlar, Pamuk,Tütün Payı	(51.3)	(47.0)	(18.8)

K. P. C. K. 11.07.11

Türkiye’deki tarımsal üretimin özelliklerine bakılacak olursa, buğday, arpa gibi bazı tahıl ürünleri, tütün pamuk gibi bazı endüstriyel bitkileri, narenciye, fındık, kuru üzüm, uru incir ve bazı bakliyat ürünleri ihracat potansiyeline sahiptirler. Türkiye sayılan bu tarım ürünlerinin dışında bir çok tarımsal üretimde de kendi kendine yeterli durumdadır. Tarımsal alanda daha çok damızlık ve tohumluk gibi girdilerin ithalatı yapılmaktadır.

A. Tarımda Verimlilik

Türkiye, büyük bir tarımsal üretim potansiyeline sahip olmasına ve tarımda kendi kendine yeterli birkaç ülkeden biri olmasına rağmen, verimlilik yönünden Topluluğun oldukça gerisindedir. Bu durum, tarımsal işletmelerin büyüklüğü, işgücünün produktivitesi ve tarımsal girdi kullanımı yönünden Topluluğun oldukça gerisinde oluşumuzdan kaynaklanmaktadır. Ancak, tarımsal girdilerin artırılması, tarımsal

teknolojinin geliştirilmesi, elverişli üretim koşullarının oluşturulması halinde kısa sürede Birlik düzeyine çıkarılabilir. Çünkü Türkiye'deki tarımsal üretim verimsizliğinin nedenleri doğa ve iklim kaynaklı değildir. Aksine Türkiye doğa ve iklim koşulları bakımından, hem üretim verimliliğini ve hem de ürün çeşitliliğini elverişli kılacak bir coğrafyaya sahiptir. Nitekim, 1984 yılından başlayarak ithal edilen hibrid (yüksek verimli) tohumların kullanılması ile özellikle mısır ve patates gibi bazı ürünlerde önemli üretim artışları sağlanmıştır.

B. Türk Tarımının Rekabet Gücü

Birlik ile Türkiye'nin, tarım ürünlerinde üretim, kendi kendine yeterlik ve ihrac potansiyelleri incelenerek, AT karşısında Türk tarımının rekabet durumu, ürün grupları itibari ile aşağıdaki gibi özetlenebilir.

a) Bitkisel Ürünler

1- Hububat Ürünleri

Hububat ürünlerinden mısır üretiminde AB'nin üretim açığı bulunmaktadır⁵³. Buğday, arpa, çavdar, yulaf ve pirinç gibi ürünlerde ise Türkiye ve AB kendi kendine yeterli ya da yeterlilik düzeyine yaklaşmış durumdadırlar. Bu bakımdan, bu gibi ürünlerde Türkiye, üretim yapısını ve üretim planlamasını; ihracatını, Orta Doğu ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelecek biçimde oluşturmalıdır.

2- Baklagiller

Mercimek, nohut gibi kuruya ekilen ürünlerde Türkiye'nin rekabet üstünlüğü vardır. Bu ürünlerin üretimi artırılarak AB'ne ihracatları

⁵³ İKV, AT Karşısında Türkiye' nin ..., s. 68

artırılabilir. Bakla, bezelye, fasulye gibi suluya ekilen ürünlerde ise AB'ne ihracatın artırılması zordur.

3- Endüstriyel Bitkiler

Türkiye, tütün ve pamukta rekabet üstünlüğüne sahiptir ve bu ürünlerin AB'ne ihracatı artırılabilir. AB'nde ise büyük bir şeker fazlası mevcuttur. Dolayısı ile şeker konusunda Türkiye'nin AB ile rekabet edebilmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye şeker pancarı ekim alanlarını genişletmeden verimlilik artışı yoluyla ülke gereksiniminin karşılanmasına çalışmalıdır.

4- Yumru Bitkiler

AB, kuru soğan ve patates gibi yumru bitkilerde kendi kendine yeterli durumdadır. Bu bakımdan Türkiye'nin bu ürünlerde AB pazarında yer etmesi olanak dışıdır. Türkiye, bu ürünlerin üretiminde, iç talebin karşılanması ve Orta Doğu ülkelerine ihracatın artırılması yönünde politikalar izlemelidir.

5- Yağlı Tohumlar

Ayçiçeği, çığit, soya gibi yağlı tohumlarda AB'nde üretim açığı bulunmaktadır. Bu ürünlerin üretiminin artırılması AB'ne ihracatın artırılmasını kolaylaştıracaktır. Zeytinyağı üretiminde ise Birlik kendi kendine yeterlidir. Bu nedenle zeytinyağının artırılması yerine, rafine edilmiş, kaliteli zeytinyağı üretimine önem verilmelidir.

6. Sebzeler

Sebze üretiminde Birlik genelde kendi kendine yeterli durumdadır. Topluluğa katılmakla Türkiye'nin sebze ihracatı ancak, Birlik tüketicilerinin zevk ve tercihlerine uygun ürün üretilebilmesi, soğuk sistemli depolama, turfandacılığın geliştirilmesi ve ambalajlama sorununun çözümlenmesi ile mümkündür.

7. Meyveler

Türkiye, kuru incir, kuru üzüm, tütün ve özellikle fındık üretiminde rekabet üstünlüğüne sahiptir. Topluluğa katılmakla bu ürünlerin ihracatında önemli gelişmeler kaydedilebilir.

b) Hayvansal Ürünler

Topluluğun, sığır ve dana etleri, süt mamülleri ile yumurta gibi hayvansal ürünler bakımından fazlası vardır. Bu ürünlerin üretiminde Türkiye, Birlik karşısında dezavantajlı durumdadır. Sadece koyun ve keçi eti üretiminde rekabet üstünlüğümüz bulunmaktadır. Ancak, koyun ve keçi etinin, Topluluğun tüketim tercihiyle fazla uymadığı bilinmektedir. Dolayısıyla hayvansal ürünlerde, Türkiye'nin Birlik'ten yapacağı ithalatın artacağı düşünülebilir. Bu durumda Türkiye'nin hayvancılık alanında iç tüketimi karşılamaya ve Orta Avrupa ülkelerine yönelik politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

c) Su Ürünleri

Su ürünleri üretiminde Türkiye, iç talebi karşılayamamaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin su ürünleri ithalatı artacaktır. Bu durumda,

balıkçılıkta donanım eksikliği ve finansman sorununun çözümü, denizlerin kirlenmesinin önlenmesi, tatlı su balıkları üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, Topluluğa katılmanın, Türkiye'nin tarım sektörü üzerinde oluşturacağı olumlu etkiler, olumsuz etkilerden daha fazla olacaktır. Birlik üyeliği Türk tarımının, hem Birlik dışında kalmasından kaynaklanan sorunların çözümü, hem de ülkenin tarım yapısının geliştirilerek verimliliğin artmasının sağlanması bakımından faydalı olacaktır.

VIII. TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir gümrük birliği kurulmasını öngören, nihai hedef olarak ta Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğini amaçlayan ve "Ankara Anlaşması" olarak bilinen ortaklık anlaşması, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu anlaşmaya göre ortaklık süreci üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar;

A. Hazırlık Dönemi

1 Aralık 1964'ten itibaren 5 yıl sürmesi öngörülmüş ancak 7 yıl sürmüştür. Hazırlık döneminde, topluluğun tek taraflı yükümlülüklerle Türk ekonomisini güçlendirmesi ve Gümrük Birliğine geçişe hazır duruma getirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'nin bazı tarımsal ihraç ürünlerine tarife kontenjanları tanınmış ve mali yardımlarda bulunulmuştur.

B. Geçiş Dönemi

Resmi olarak 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Geçiş döneminde Türkiye ve AT, karşılıklı yükümlülükler çerçevesinde gittikçe gelişen bir şekilde sanayi ürünleri ticaretinde gümrük birliğinin yerleşmesini üstlenmişlerdir. Geçiş döneminin 12 yıl sürmesi, bazı istisnalarla 22 yıla uzatılması öngörülmüştür.

C. Son Dönem

Tam üyelik koşullarının müzakere edileceği dönemdir.

Ortaklık sürecinin geçiş döneminde, Türkiye ile AB arasında kurulacak olan Gümrük Birliği'ne ilişkin şartları belirleyen bir katma protokol imzalanmış ve bu protokol 1 Ocak 1973 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, Türkiye ile Topluluğa sonradan katılan üyeler arasında da "Uyum Anlaşması" (Tamamlayıcı Protokol) imzalanarak Türkiye-AB ortaklığına dahil edilmiştir.

Söz konusu protokol kapsamında Birlik, 1 Eylül 1971 tarihinden geçerli olmak üzere Türkiye'den yaptığı sanayi ürünleri ithalatı üzerindeki gümrük vergilerini ve eş etkili tedbirleri kaldırmıştır. Ancak, özellikle 1982'den itibaren, Türkiye'nin birçok tekstil ürünlerine değişik kategorilerde kotalar uygulanmıştır. Birlik halen, Türkiye'den yapılan ithalatta gelişme gösteren kalemlere kota, anti dumping veya anti sübvansiyon vergileri uygulayarak ithalatını sınırlamaktadır.

Türkiye ise, Birlikten yaptığı sanayi ürünleri ithalatına uyguladığı gümrük vergisi ve eş etkili tedbirleri kaldırmayı ve gümrük tarifesini, topluluğun OGT'si ile uyumlaştırılmasını aşamalı olarak gerçekleştirmeyi kabul etmiştir. Buna göre, daha az koruma gerektiren ürünler için

gümrük vergisi 12 yılda, yani 1985 yılında sıfırlanması gerekirken, 1992 yılı başı itibari ile %70'lik bir indirim yapılmıştır. Daha uzun süre koruma gerektiren ürünler için ise %60 oranında indirim gerçekleştirilmiştir. Birliğin OGT'sine uyumu bakımından ise hem 12 yıllık, hem de 22 yıllık listelerde %40'lık indirim oranlarına ulaşılmıştır.

Türkiye ayrıca, Birlikten yaptığı sanayi ürünleri ithalatı üzerindeki miktar kısıtlamalarını kaldırma taahhüdü ile ilgili yükümlülüklerini de yerine getirmiştir. 1991 yılı başı itibari ile %80'lik konsolide liberasyona ulaşan oran, 1995 yılı başında %100'e ulaşacaktır.

Tablo: 23. Katma Protokol'a Göre Türkiye' nin Taahhüt Ettiği ve Fiilen Gerçekleştirdiği Liberasyon Oranı (%)

Yıllar	Taahhüt Edilen		Fiilen Gerçekleştirilen	
	Yıllık	Toplam	Yıllık	Toplam
1973	35	35	35	35
1976	5	40	5	40
1981	5	45	-	40
1986	15	60	-	40
1989			5	45
1990			15	60
1991	20	80	20	80
1995	20	100		

Tarım ürünleri, geçiş dönemi sonuna kadar gümrük birliği dışında bırakılmıştır. Ancak Türkiye 22 yıl içinde, tarım politikasını topluluğun tarım politikasına uyumunu sağlayacaktır⁵⁴

Ayrıca, Ankara Anlaşma Birlikisi uyarınca Türk Ekonomisi'nin Birlik ekonomisine yaklaşabilmesi için, Birlikçe Türkiye'ye miktar ve şartları bir "Mali Protokol" ile belirlenecek olan bir dizi mali yardımlar öngörülmüştür. AB'nin bu mali protokol çerçevesinde Türkiye'ye

⁵⁴ İKV, AT Karşısında Türkiye' nin ..., s. 73

sağladığı yardımlar şunlardır:

- Birinci mali protokol. (1964-1968)	: 175 milyon ECU.
- İkinci mali protokol (1971-1977)	: 220 milyon ECU.
-Tamamlayıcı Protokol	: 47 milyon ECU
- Üçüncü mali Protokol 1979-1981)	: 310 milyon ECU
- Özel İşbirliği Fonu (1980-1982)	: 75 Milyon ECU
TOPLAM	: 827 Milyon ECU

1981-1986 Yıllarını kapsayan 600 Milyon ECU'luk 4. Mali Protokol Yunanistanın vetosu nedeniyle AB Konseyi tarafından onaylanamamıştır.

Birlik, 1964-1982 yılları arasında Türkiye'ye kredi olarak sadece 827 Milyon ECU'luk bir desdek sağlarken, daha kısa zaman diliminde Eski Yugoslavya, Mısır gibi bir çok Akdeniz ülkesine daha fazla miktarlarda desdek sağlamıştır⁵⁵.

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin işçi fazlası sorununa çare bulmak ve işçilerin gönderecekleri tasarrufların, Türkiye'nin mali kaynaklarına katkı sağlaması için işçilerin serbest dolaşımını da öngörmektedir. Katma Protokolün 36. maddesi, bu serbest dolaşımın koşullarının saptanmasını Ortaklık Konseyine bırakmaktadır. Buna rağmen bu konu Almanya'nın muhalefeti nedeniyle halen gerçekleştirilememiştir.

Türkiye ile Birlik arasındaki inişli çıkışlı ilişkiler sürecinde, Türkiye 14 Nisan 1987 Tarihinde AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru, kurucu anlaşmalardan AET Antlaşmasının 237., AKÇT Antlaşmasının 98., ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşmasının 205. maddesi uyarınca yapılmıştır.

⁵⁵ İKV, AT Karşısında Türkiye'nin ..., s.77

IX. TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİNDEKİ AMAÇLARI

Türkiye-AB ilişkilerinin nedenleri, Türkiye'nin AB üyeliğindeki amaçları ile açıklanabilir. Bu amaçlar;

-Türkiye, öncelikle modernleşmesini hızlandırmak, ekonomik olarak gelişmiş ülkeler seviyesini yakalamak istemektedir. Bu yüzden;

a) Satın alma gücü fazla ve istikarlı bir pazara girmek.

b) Ortaklık Anlaşması gereğince, sanayi ürünlerimizden gümrük vergisi alınmamakla birlikte, diğer sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi Avrupa Birliğinde de gelişen korumacılık akımı nedeniyle, ihrac ürünlerimiz; kotalar, anti dumping vergileri gibi engellerle sınırlanmaktadır. Diğer yandan Birlik, Türk tarım ürünlerine karşı kendi tarım sektörünü referans fiyatlar, prelevmanlar veya lisanslar ile korumaktadır. Türkiye AB'ne üye olmak suretiyle bu tür engellerden kurtulmak istemektedir.

c) Büyük pazar dinamiklerinden yararlanmak, böylelikle sanayi gelişmesini hızlandırmak.

d) AB'nin karar masasında bulunmak ve ekonomik ve siyasal alanlarda kendi aleyhine kararlar alınmasına engel olmak, kendi çıkarlarını korumak.

e) AB'nun büyük miktarlara ulaşan yapısal fonlarından yararlanmak. Bu fonlardan elde edilecek mali yardımlar, Türkiye'nin altyapı yatırımlarının finansmanında önem taşımaktadır.

f) Modern teknolojinin ve Avrupa sermayesinin Türkiye'ye transferini hızlandırmak.

Anılan bu amaçları, gerçekte tek bir amaca indirgemek mümkündür: Türkiye, kalkınmasını tamamlamak istemektedir. Gümrük Birliği, Ortaklık anlaşmasının bir tercihidir. Burada göz önünde tutulması gereken bir nokta vardır: Bir tarafta, Türkiye gibi, her ne kadar ekonomik alanda önemli mesafeler almış olmasına rağmen birçok

eksikleri bulunan az gelişmişler kategorisindeki bir ülke, diğer tarafta kalkınmasını tamamlamış Birlik üyeleri. bulunmaktadır. Ekonomik göstergelerinde çok büyük farklar bulunan ülkeler arasındaki bir entegrasyonun, birinciler aleyhine, en azından belli bir süre bir çok sektörlerde rekabet gücünün olmamasından kaynaklanan olumsuz etkilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır.⁵⁶

X.GÜMRÜK BİRLİĞİ KOŞULLARINDA SEKTÖRLER İTİBARI İLE TÜRK SANAYİNİN REKABET EDEBİLİRLİĞİ

Türkiye'nin AB ile Gümrük birliğine gitmesi halinde Türk sanayisinin rekabetliliğini Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Kalkınma Vakfı gibi kuruluşlar ile ilgili diğer bazı kurumlarca incelenmiştir. Biz de burada, bu kurum ve araştırmacıların bazı çalışmalarını ele alacağız.

A. Devlet Planlama Teşkilatının Çalışmaları

DPT, 1989 yılında yayınladığı, "Türk Sanayiinin AT Sanayi Karşısında Rekabet İmkanları Ö.İ.K. Raporu, Ankara 1989" çalışmasını üç cilt olarak yayınlamıştır. Çalışma ayrıntılı olarak sanayisin rekabet durumunu ele almaktadır⁵⁷.

DPT tarafından yapılan bu araştırmada, bugünkü durumuyla dış rekabete dayanabilecek yerli imalat sanayiinin %69.4'ü içinde, sadece %27.7'sinin rekabet edebilir durumda olduğunu ve %40 nun ise alınacak tedbirlerle rekabet gücü kazanabileceğini göstermiştir. Tablo 24' de sanayilerimizin durumunu özetle görmek mümkündür.

⁵⁶ Memduh AYDÜR, *Kalkınma Yarışı ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi Ankara 1970 s..143

⁵⁷ İKV, *AT Karşısında Türk Sanayiinin Durumu*, BUSİAD Yayınları, s.19

Tablo:24. Gıda, İçki, Tütün Sanayi Rekabet Şansı
(1986 Yılı Verilerine Göre)

%	Gıda, İçki, Tütün Sanayi Üretimdeki Yüzde Payı	Gıda, İçki, Tütün Sanayi İhracatındaki Yüzde Payı
- Rekabet Şansı Olmayan	14.00	6.90
- Alınacak Politika Tedbirleriyle Rekabet Şansı Artacak Olan	30.93	24.50
- Rekabet Şansı Olan	36.85	12.90
TOPLAM	81.78	44.30
Değerlendirmeye Dahil Olmayan	18.22	55.70
GENEL TOPLAM	100.00	100.00

Tablo:25. İmalat Sanayi Rekabet Şansı
(1986 Yılı Verilerine Göre)

%	İmalat Sanayi Üretimdeki Yüzde Payı	İmalat Sanayi Üretimindeki Yüzde Payı
- Rekabet Şansı Olmayan	1.82	0.09
- Alınacak Politika Tedbirleriyle Rekabet Şansı Artacak Olan	39.90	43.61
- Rekabet Şansı Olan	27.72	38.52
TOPLAM	64.44	82.22
Değerlendirmeye Dahil Olmayan Sektörler	30.56	17.78
GENEL TOPLAM	100.00	100.00

DPT' nin incelenmesinde Gıda-İçki, Tütün sanayi sektörlerinden ihracat bakımından rekabet şansı yüksek olanlar;

- Kuru incir,
- Kuru üzüm,
- Şeker,
- Unlu mamullerdir.

Buna karşılık incelenen imalat sanayi sektörlerinden ihracat bakımından rekabet şansı oldukça yüksek olanlar;

- Hazır giyim
- İplik ve dokuma,
- Deri ve mamülleri,
- Orman ürünleri,
- Refrakter ve Yapı El.,
- Gübre,
- Elektrikli makinalar,
- Elektronik,
- Basım-Yayım,

Rekabet şansı düşük ve rekabet için tedbir alınması gerekli sektörler ise;

- Et
- Süt
- Çay
- Yem
- Bitkisel yağlar ve margarin
- Meyve suyu
- Tütün
- Alkollü içkiler

İmalat Sanayi sektörlerinde ise;

- İplik ve dokuma

- Çimento
- Demir-çelik
- Kara nakil vasıtaları
- Kağıt
- Cam
- Seramik
- Lastik
- Gemi-inşa
- Tarım makinaları
- Bakır ve alaşımları
- Alüminyum ve alaşımları
- Kurşun-Çinko
- Volfram-Civa' dır.

B. İktisadi Kalkınma Vakfının Çalışması

İktisadi Kalkınma Vakfının "İKV, Araştırmalarında Türkiye'nin AT Karşısında Durumu, İstanbul, Haziran 1988" adlı çalışması Türk sanayiinin rekabet durumunu ele almaktadır.

İncelenen 53 sanayi kolundan, 15'inde (sanayi üretiminin %22 sini oluşturmaktadır) AB karşısında rekabet gücünün zayıf olduğu, bu sanayi kollarını yaşatabilmek için önemli önlemler alınması gerekeceği ortaya çıkmıştır. Bu sanayiler şunlardır⁵⁸ ;

Et ve et mamulleri sanayi, süt ve süt mamulleri sanayi, konserve sanayi; şekerli maddeler sanayi, şarap sanayi, yem sanayi, bıçkı sanayi, lif levha sanayi, ahşap ambalaj sanayi, mobilya sanayi, endüstriyel lastik eşyası, boya sanayi, tarım ilaçları sanayi, kozmetik sanayi, sofrta ve süs eşyası sanayi, yüksek gerilim izalatörleri, alüminyum işleme sanayiinde ekstrüzyon ürünleri, binek arabaları (otomobil).

⁵⁸ İKV, AT Karşısında Türkiye' nin ..., ..53

Rekabet gücü **normal** kabul edilenler;

Bisküvi sanayi, şeker sanayi, meyve suları sanayi, alkollü içkiler sanayi, yünlü dokuma ve giyim eşyası, makina halısı, kontraplak sanayi, kağıt sanayi, ara ve ana kimyasal maddeler sanayi, soda sanayi, petrokimya sanayi, kimyevi gübre sanayi, ilaç sanayii, temizlik malzemeleri sanayi, seramik yer ve duvar döşemeleri sanayi, seramik sağlık gereçleri sanayi, elektroporselen sanayi, alçak gerilim izolatörleri, demir çelik sanayi, döküm sanayi, metalürji sanayi, madeni eşya sanayi, alüminyum iletkenler alüminyum levha, folyo, bakır borular, makine imalat sanayi, küçük ticari taşıtlar, otomatik yan sanayi, elektrik makinaları ve gereçleri sanayi.

Rekabet gücü **yüksek** olarak bulunanlar ise şunlardır;

Un sanayi, makarna sanayi, domates işleme sanayi, bitkisel yağ sanayi, kira sanayi, pamuklu dokuma ve giyim sanayi eşyası, el halısı, deri giyim sanayi, yonga levha sanayi, selüloz sanayi, sentetik ve selülozik elyaf sanayi, petrol rafineri sanayi, cam sanayi, çimento sanayi, çelik boru sanayi, alüminyum döküm sanayi, otomobil ve küçük ticari taşıtlar dışındaki diğer ticari taşıtlar, dayanıklı tüketim malları.

İKV çalışmalarında rekabet şansı zayıf olan sektörler için düşünülen önlemler şunlardır;

Et ve et mamulleri sanayi: Besicilik çağdaş yöntemlerle geliştirilmeli. Hayvanların kullanılabilen her kısımdan yararlanılarak verim artırılmalı. Yeni kurulmakta olan çağdaş et sanayiinde AB teknolojisi gözönüne alınmalı.

Süt ve süt mamulleri sanayi: Süt besiciliği çağdaş yöntemlerle geliştirilmeli. Süt işletmeleri büyütülmeli, AB' nin üretim fazlası nedeniyle tehlikeli bir baskı durumu var. Üretim kapasitelerini ve teknolojisini AB gözönüne alarak geliştirmek gerekir.

Konserve sanayi: Uluslararası standartlara uygulanmalı. Ambalaj sorunu çözümlenmeli, teknoloji AB uygun bir şekilde geliştirilmelidir.

Şekerli maddeler sanayi: Geri olan teknoloji, AB tekniklerine uygun şekilde kesinlikle geliştirilmelidir.

Şarap sanayi: AT' ta üretim fazlasının olması, sorunu çok güçleştiriyor.

Yem sanayi: Fabrikalar genişletilmeli, hammadde üretim artışları sağlanmalı, kurutma tesisleri yatırımları hızlandırılmalı.

Lif levha sanayi: Entegre tesisler kurulmalı.

Ahşap mobilya sanayi: Yeni teknolojilere göre tesis kurulmalı.

Mobilya sanayi: Küçük atölyeler dinamik bir pazarlama organizasyonu altında bir araya getirilmeli, aranan tipler üretilerek ihraç gücü yaratılmalı.

Endüstriyel lastik eşyası: Kalitenin geliştirilmesi.

Bıçkı sanayi: Tesisler genelde küçük ve teknoloji eskidir, öncelikle yapı değişikliği yapılmalı, daha geniş tesisler kurularak modern teknoloji kullanılmalıdır.

Plastik işleme sanayi: Kaliteye önem verilmeli, yapı değişikliği yapılarak modern teknoloji uygulanmalıdır.

Boya sanayi: Aktif boya maddeleri ithal etmek durumunda olduğu için fiyat avantajını kaybetmekte, yüksek maliyetlerle çalışmak zorunda bulunmaktadır. Aktif boya maddelerinin yurtiçi üretimi için önlem alınmalıdır.

Tarım ilaçları sanayi: Kapasite kullanımı oranı düşüktür, yükseltilmelidir. Sanayiinin hammadde ve yan mamul maddeleri ithal ederek dış rekabet imkanı yaratılmalıdır.

Kozmetik sanayi: Lisans altında ve montaj sanayi şeklinde çalışabilir durumdadır.

Seramik sofr ve süs eşyası sanayi: Hammaddeler Avrupa ile rekabete elvermemektedir. Teknoloji yetersizdir.

Yüksek gerilim izolatörleri: Sorunları bulunmaktadır. AT'la rekabet edemez durumdadır.

Binek arabaları (otomobil): Ümit AT üretici olan iki büyük firmanın sermaye ortağı olmalarındadır. Onların desteği ile yaşama imkanı bulabilirler.

C. Diğer Bazı Çalışmalar

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu' nun Kasım 1988' de "AT Danışma Kurulu Rekabet Alt Komitesine Türk Sanayiinin Avrupa Birliğinde Rekabet Gücü ve Problemleri Konusundaki Görüşleri" olarak sunulan raporda şu görüşlere yer verilmiştir.

Türkiye' nin AB karşısındaki durumunun araştırıldığı çeşitli çalışmalarda tam üyelik sonucunda Türk sanayiinin Birlik ile rekabet edebilme gücü üç seviyede belirlenmiştir ⁵⁹.

- 1- Yüksek derecede rekabet edebilecek sanayi sektörleri,
- 2- Orta derecede rekabet edebilecek sanayi sektörleri,
- 3- Rekabet şansı zayıf olan sanayi sektörleri.

1- Yüksek derecede rekabet edebilecek bazı sanayi sektörleri şunlardır: Un sanayi, makarna sanayi, bitkisel yağ sanayi, pamuklu dokuma ve giyim eşyası, el halısı, deri giyim sanayi, selüloz sanayi, petrol rafineri sanayi, cam sanayi, çimento sanayi, ticari taşıtlar sanayi, dayanıklı tüketim malları sanayi.

Bu sanayilerin rekabet edebilme güçleri yüksek olmasına rağmen. en azından bu durumlarını muhafaza edebilmeleri için de bir takım tedbirler alınması gerekir. Rekabet şansı yüksek olan dayanıklı tüketim mallarında mevcut tesislerin teknoloji ve kapasitelerinin genişletilmesi gereklidir. El

⁵⁹ BUSİAD, AT Karşısında ..., s.32.

halısında, pazarlamaya ve tanıtıma önem verilmelidir. Ticari taşıtlar sanayi daha çok emek yoğun olduğundan avantajlı durumdadır, ancak kaliteye dikkat edilmesi gereklidir.

2- Rekaet durumu normal olan sektörlerimiz ise başlıca bisküvi sanayi, zeytinyağ sanayi, şeker sanayi, meyve suları sanayi, alkollü içkiler sanayi, sigara sanayi, yünlü dokuma ve giyim eşyası sanayi, makina halısı sanayi, ayakkabı sanayi, kağıt sanayi, ana ve ara kimyasal maddeler sanayi, petrokimya sanayi, kimyevi gübre sanayi, ilaç sanayi, demir çelik sanayi, döküm sanayi, alüminyum bakır işleme sanayi.

Bu sektörler açısından AT' ye tam üyelik halinde rekabetin sürdürülmesi için ilgililer tarafından başlıca şu önlemlerin alınması gerektiği ifade edilmektedir.

- Bisküvi sanayindeki büyük şirketler güçlüdür, küçüklerin ise ölçeğinin büyütülmesi gereklidir.

- Zeytinyağı sanayinde rekabet çok fazladır, bunun için modern zeytincilik ve modern zeytinyağı çıkarma tekniklerinin kullanılması özendirilmelidir.

- Şeker sanayinde maliyetler düşürülmeli, meyve suları sanayinde üretici ilişkileri, teknoloji ve ambalaj geliştirilmelidir.

- Sigara sanayinde Türk tütününün çağdaş teknolojilerde kullanılma yolları araştırılmalıdır.

- Makina halısı sanayinde tesisler yenidir, teknoloji çağdaştır. Burada maliyeti yükselten girde fiyatları düşürülmelidir.

- Ayakkabı sanayinde tüketim çok yaygın olduğu için büyük tehlike yoktur. İtalya' da olduğu gibi artizanal seviyedeki küçük atölyelerin üretimlerinin tek bir büyük sanayi gibi işletilmesini sağlayacak organizasyonlar yapılmalıdır.

- Kağıt sanayinde ihracat yapabilmek için katma değeri yüksek olan türler üzerinde uzmanlaşmak gereklidir.

- İlaç sanayinde büyük ölçüde yabancı lisans ile çalışılmaktadır. Kalite ve fiyat bakımından durum iyidir, ancak kalite kontrolü daha geliştirilmelidir.

- Modern eşya sanayinde yabancı firmalarla işbirliği ie mühendislik teknolojisi daha da geliştirilmelidir.

- Bakır işleme sanayinde kalite iyileştirilmelidir.

3. Son olarak ele alınması gereken sanayi sektörleri ise AT karşısında rekabet şansı çok zayıf olanlarıdır. Bunlar başlıca et ve süt mamulleri sanayi, konserve sanayi, şekerli maddeler sanayi, şarap sanayi, yem sanayi, ahşap ambalaj sanayi, mobilya sanayi, boya sanayi, tarım ilaçları sanayi.

Bu sanayi sektörlerinin belli bir seviyeye ulaşabilmesi için ilgililer tarafından aşağıdaki tavsiyelerde bulunulmuştur.

- Et ve et mamulleri sanayinde teknik rekabet gücü yoktur, fakat geliştirilebilir. Türkiye' de çağdaş bir et sanayi yeni kurulmaktadır ve bu yeni kurulan tesislerde AT teknolojisi gözönüne alınmalıdır. Besicilik çağdaş yöntemlerle geliştirilmelidir.

- Sü ve süt mamulleri sanainin teknik gücü zayıftır. Sanayi fazla gelişmemiştir. Üretim kapasitelerini ve teknolojisini AT gözönüne alınarak geliştirmek gerekir. Süt besiciliği çağdaş yöntemlerle geliştirilmeli, süt işletmeleri büyütülmelidir.

- Konserve sanayi uluslararası standartlara uyulmalı, teknoloji geliştirilmeli ve ambalaj sorunu çözülmelidir.

- Şekekli maddeler sanayiinde teknoloji geridir. Avrupa tekniklerine uygun yeni fabrikalar kurulmalıdır.

- Türkiye' de şarapçılık geridir. AT' de de büyük bir üretim fazlası vardır.

- Mobilya sanayi gerçekte henüz kurulmamıştır; daha çok küçük

atölyeler şeklinde faaliyet gösterilmektedir. Bu atölyeler bir dinamik pazarlama organizasyonu altında biraraya getirir ve özel aranan tipler harekete geçirilirse bir ihraç gücü doğaldır.

- Tarım ilaçları sanayinde yapısal değişiklik gerçekleştirilmeli kapasite kullanım oranı arttırılmalıdır. Hammadde ve yarı mamul etkili madde ithal edilerek dünya koşulları ile yurtiçi üretim sürecinin genişletilmesine çalışılmalıdır.

TİSK, AT pazarında gerekli bazı uluslararası koşulları da şu şekilde belirlemiştir:

- a) Standart hammadde ikmali gerçekleştirilmelidir
- b) Yüksek teknoloji kullanımı sağlanmalıdır
- c) Otomasyona geçiş sağlanmalıdır
- d) İşte çalışmanın devamlılığı yerine getirilmelidir. Çalışma günleri 275, çalışmadan ücret alınan gün 90 olunca işte devamlılıktan söz edilemez. Bu durum düzeltilmelidir.
- e) Verimlilik-ücret ilişkisi kurulmalıdır
- f) Tanıtım ve pazarlama ile ilgili düzenlemeler AT seviyesine çıkarılmalıdır.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) da yaptığı bir çalışmada Türk sanayilerinin rekabet gücünü incelemiştir. Bu çalışmada sektörlerin a) Rekabet üstünlüklerinden yararlanabilme, b) Sosyo ekonomik etki yaratabilmesi dikkate alınmıştır. REkabet üstünlüklerinden ihracata yönelme, sosyo-ekonomik etkiden ise istihdam yaratma ifade edilmiştir. Çalışmanın sonunda;

Lokomotif Sektörler

Dokuma-giyim

Diğer taş ve toprağa dayalı sanayi

Tarım

Cam ve camdan mamul eşya

Gıda

Deri ve kürk ürünleri

Kauçuk ve kauçuk ürünleri

Demir-çelik ana sanayi

Büyümeye açık sektörler

Hayvancılık

Balıkçılık

Elektriksiz makineler

İçki

Diğer petrol ve kömür ürünleri

Gelişme Sektörleri

Diğer kara ulaşım araçları

Diğer kimyasal maddeler

Deniz ulaşım araçları

Kimyasal gübreler

Demir cevheri çıkarımı

Metalik olmayan madenler

Çimento sanayi

Kömür madenciliği

Ham petrol çıkarımı

Diğer metal ana sanayi

Kağıt ve kağıt ürünleri

Demiryolu ulaşım araçları

Etkinliği Düşük Sektörler

Petrol arıtımı

Ormancılık

Metal eşya sanayi

Tütün sanayi

Plastik ürünleri

Ağaç ve mantar ürünleri

Ağaç mobilya ve mefruşat

Elektrikli makinalar

Diğer imalat sanayi

Tarımsal makina ve teçizat

Basım, yayım ve ciltçilik.

SONUÇ

Gümrük Birliği, Türk Ekonomisinin gelişim sürecinde önemli dönemeçlerden biridir. Bu günkü dünyada, eski bloklaşmaların yerini, ekonomik birleşme şekillerinden biriyle ifade edilen gruplaşmalar almıştır. Ülkelerin bu şekilde bir birlik içinde yer almaları, daha önceleri ideal durum olarak kabul edilen ekonomik bağımsızlık kavramını da yeniden tanımlanmaya muhtaç hale getirmiştir. Ekonomik alanda alınan birçok karar, birlik içindeki ülkelerce ortak olarak alınmakta ve her üye ülkeyi bağlamaktadır. Yeni durumun özelliği, ülkelerin ekonomik alanda gittikçe birbirlerine bağımlı hale gelmeleridir.

Devletin işlevinin de değişiyor olması, örneğin ekonomide kamu payının asgariye indirilmesi düşüncesi, yeniden şekillenen dünya düzeninde bu oluşumu hızlandırmaktadır. Artık ekonomik alanda karar merkezlerinin sayısı hızla artmakta, hatta bu karar merkezleri çok uluslu hale gelmektedir. Bu süreç, bir döngü halinde ekonomik birleşmeleri, ekonomik birleşmeler de bu süreci hızlandırmaktadır. Bütün dünyada gözlemlenen bu olgu, ülkelerin dışa açılma çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu noktada ekonomik birleşmeler, ülkelerin dışa açılmalarında iyi bir ortam oluşturmaktadır.

Ancak, ekonomik birleşmeler yoluyla ticaretin libere edilmesi, bölgelerarası gelişmişlik farkını büyütme eğilimini de bünyesinde taşımaktadır. Bunun önlenmesi için, bölgeler arası denklik ve

kalkınma politikaları ile bu çabaların desteklenmesi gerekmektedir.

Gümrük Birliğinin ekonomik etkilerini belirleyecek olan en önemli faktör rekabet gücü olacaktır. Rekabet gücünün ön koşulu ise yüksek kalite ve düşük maliyettir. Bu açıdan bakıldığında, AB karşısında Türk ekonomisinin rekabet gücü, bu günkü görünümüyle, tekstil, tarım ve bir kısım alt sektörlerin dışında yeterli değildir. Ancak sahip olunan doğal kaynak ve işgücü, gerekli teknolojik gelişmelerle desteklenebilirse rekabet gücünün yükseleceği beklenebilir.

Türk ekonomisi önceki dönemlerde, AB' ne göre yüksek bir büyüme oranı gerçekleştirmiştir. Ancak bunun rekabetsiz bir ortamda ve korunarak gerçekleştiği unutulmamalıdır. Ayrıca sağlanan büyümenin kalite yükselişini ve maliyet azalışını ne derece içerdiğinin araştırılması gerekmektedir. Diğer yandan ekonomik büyüme bakımından Türkiye lehine olan bu oransal fark, rekabet gücü karşılaştırmasına aynen yansımamaktadır.

Bu nedenle, konuya teorik bazda bakıldığında, gümrük birliğinin statik etkileri olumsuz olacaktır. Dinamik etki ise kuşkusuz, Türk ekonomisinin gelecekteki performansına bağlıdır.

Türkiye-AB arasında kurulacak gümrük birliğinin ekonomik etkilerinin ne olacağını sadece teorik çerçevede açıklamak olanaksızdır. Teorik etkiler kadar, Gümrük Birliği Anlaşmasına görüşmeler yoluyla dahil edilecek konularda önem taşımaktadır. Örneğin bu günkü görünümle Gümrük Birliği, tarımsal ürünleri kapsamamakta, işçilerin serbest dolaşımına izin vermemektedir. Ayrıca Mali Protokol işlememekte, Ortaklık Konseyleri toplanmamaktadır.

KAYNAKÇA

- AYDÜR, Memduh : **Kalkınma Yarışı ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi Ankara 1970.
- HAN, Ergül : **Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi**, EİTİA Yayınları, Eskişehir 1978.
- KARLUK, Rıdvan : **Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye’nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu**, Eskişehir, 1976.
- KARLUK, Rıdvan : **Avrupa Toplulukları ve Türkiye**, Eskişehir, 1990.
- OĞUZ, Orhan : **Türkiye ve Ortak Pazar**, 1966, s. 11.
- SEYİDOĞLU, Halil : **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 1988.
- UNAY, Cafer : “İçsel tasarruflar ve Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar”, **BİTİA Dergisi**. c.1 No: 1, Temmuz 1973.
- ÜSTÜNEL, Besim : **Avrupa Müşterek Pazarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Muhtemel Tepkileri**, Ankara, 1962. J.Viner, **The Customs Issue**. Newyork Cornegie Endowment for International Peace 1950.
- ÜSTÜNEL, Besim : **Milletlerarası İktisadi Birleşmeler Teorisi ve Ortak Pazar Karşısında Türk Ekonomisi**, Ankara, 1960.

- Vural, SAVAŞ : **Türkiye ve Ortak Pazar**, İstanbul,1966.
- YAMAN, Berker : "Dev Firmaların Kapitalizmi, Multinasyonal Firmalar ve Dünya Ekonomisindeki Yeri", BİTİA Dergisi, c.1 N., 2 Eylül 1973.

_____ Türkiye ile AT ülkelerinin Sosyo Ekonomik Verilerle Karşılaştırılması, Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1989.

_____ Avrupa Topluluğunda Uygulanan Devlet Yardımları, Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelemesi İGEME, 1993.

Dış Ekonomik İlişkiler, DPT Yayınları, 1992.

_____ **Avrupa Topluluğu Nedir**,. Avrupa Topluluğu Yayınları.

_____ **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, H.D.T.M. Yayınları 1993.

_____ 1994 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi, İSO Yayınları.

_____ 1991 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi, TÜSİAD.

_____ **AT Karşısında Türkiye' nin Durumu**, İKV Yayınları, Ekim 1992.

_____ **AT Karşısında Türk Sanayiinin Durumu**, BUSİAD Yayınları, Ekim 1992.